

T.C
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK DİLİNDE TEKRAR GRUPLARI ÜZERİNE ART ZAMANLI BİR ANALİZ
ÇALIŞMASI: ORHUN ABİDELERİ'NDE, GARİB-NÂME'DE VE DEDE
KORKUT'TA TEKRARLAR

OĞUZ YILMAZ

DANIŞMAN:
DOÇ. DR. FERHAT KARABULUT

MANİSA

2014

ÖZET

Tekrar grupları aynı fonem ya da benzer yapılardan meydana gelmektedir. Bu yapılar bir dilde anlatımı güçlendirmek için önemli bir yere sahiptir. Bugüne kadar söz konusu yapılar, pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bizim çalışmamızda ise tekrar grupları art zamanlılık açısından değerlendirilmiştir.

İlk olarak, Orhun Abideleri, Garib-nāme ve Dede Korkut metinlerinden derlenen tekrar gruplarını sınıflandırılmış ve bu yapıları art zamanlılık açısından ele alınmıştır.

Giriş kısmında tekrar grupları üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda art zamanlılık konusu ele alınarak araştırmacıların görüş ve fikirlerine yer verilmektedir.

İnceleme kısmında (II, III, IV, V, VI, VII) tekrar grupları anlam, yapı ve tür bakımından sınıflandırılmıştır. Ayrıca, yeni bakış açıları geliştirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise (VIII), çalışmamızda elde edilen veriler özetlenmiş ve konuya ilişkin sonuçlara verilmiştir.

Son kısımda araştırma boyunca kullanılan kaynakların listesini içeren bir bibliyografya kısmı ilave edilmiştir.

ABSTRACT

The repeating groups consist of same phoneme or similar structures. These structures are very important to strengthen sense of a language. In studies to date, these structures under consideration has been studied by many researchers. In our study, the repeating groups are discussed in terms of increased timeliness.

Firstly, we classified the repeating groups compiled from Orkhon Inscriptions, Garib-nāme and Dede Qurkut Texts and evaluated these structures as diachronic.

In the introduction part, studies on repeating groups evaluated and provided information about this works. Also in this section, increased timeliness issues have been discussed. The views and opinions of researchers related diachronic have been given.

In the review section (II, III, IV, V, VI, VII) the repeating groups are classified in terms of meaning, structure and type. Also, we have attempted to develop new perspectives.

In the results section (VIII), the data obtained in our study have been summarized and given the relevant results.

In last part, a bibliography including the list of the sources that were used during the research were added.

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Türk Dilinde Tekrar Gurupları Üzerine Art Zamanlı Bir Analiz Çalışması: Orhun Abideleri’nde, Garib-nāme’de ve Dede Korkut’ta Tekrarlar” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2014

OĞUZ YILMAZ

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü // tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 8. Maddesi gereğince Enstitümüz..... Anabilim Dalı Programı öğrencisi “.....” Konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde saat’da/de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

*Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

**Bu halde adayın kaydı silinir

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Evet Hayır

***Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Genel olarak “ikileme” olarak adlandırılan ve Türk dilinin zenginliğini gösteren tekrarlı yapıların, çeşitli araştırmacıların görüşleri çerçevesinde incelenerek Orhun Abideleri’nde, Garib-nâme’de ve Dede Korkut’ta mevcut kullanımlarının saptanması ve varsa art zamanlı olarak değişim geçirmiş olanlarının ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır.

Tezimiz, tekrar grupları üzerine yapılmış art zamanlı bir analiz çalışmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, çeşitli gramer kitaplarının tekrar grupları ve art zamanlılık ile ilgili bölümleri incelenmiş, konuyla ilgili makale ve tezler değerlendirilerek tekrarlar ve art zamanlılık hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

Tezimizde tekrar grupları ile ilgili olarak, bu konu üzerinde durmuş çeşitli araştırmacıların görüşlerine değinilmiş ve bu görüşlerin örneklerle desteklenmesine özen gösterilmiştir. Tezin hazırlanma aşamasında konuyla ilgili olan mevcut görüşler ve tanımlarlar değerlendirilmiş, öne sürülen görüşlere katılıp katılmamamızın sebepleri açıklanmıştır. Ayrıca bu noktada yazılmış makalelerden ve tezlerden faydalanılmıştır.

Çalışmamız giriş (I), inceleme (II, III, IV, V, VI, VII) ve sonuç (VIII) bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme kısmında Vecihe Hatiboğlu’nun “Türk Dilinde İkileme” adlı çalışmasının tasnif yönteminden yararlanılmıştır.

Araştırma ve tezin hazırlanma aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ferhat Karabulut’a, değerli hocam Prof. Dr. Ayşe İlker’e ve üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT	
ÖNSÖZ.....	
İÇİNDEKİLER.....	
KISALTMALAR	
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Konu, Amaç, Kapsam.....	1
1.2. Yöntem.....	1
1.3. Literatür Taraması.....	3
1.4 Tekrarlar	7
1.5. Art Zamanlılık.....	13
II. BÖLÜM.....	15
ANLAM BAKIMINDAN TEKRARLAR.....	15
2.1. Aynı Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar.....	15
2.2. Yakın Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar.....	31
2.3. Karşıt Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar	36
2.4. Bir Kelimesi Anlamlı Kurulan Tekrarlar	38
2.5. İki Kelimesi Yarı Anlamlı Kurulan Tekrarlar	39
III. BÖLÜM	40
SÖZCÜK YAPISI BAKIMINDAN TEKRARLAR.....	40
3.1. Yabancı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar	40
3.2. Sayılardan Kurulan Tekrarlar.....	46
3.3. Tamlamalardan Kurulan Tekrarlar	48
3.4. M-‘li Yapıda Kurulan Tekrarlar.....	50
IV. BÖLÜM.....	51
ARALIKLI KURULMUŞ OLAN TEKRARLAR	51
3.1. İkilenen Tekrarın Etkisi İle Üçlenen Tekrarlar.....	51
3.2. Bağlaçlarla Kurulan Tekrarlar	53
3.3. Ayrı Kurulan Tekrarlar	53
3.4. Sorulu Tekrarlar.....	55

V. BÖLÜM	55
SÖZCÜK TÜRÜ BAKIMINDAN TEKRARLAR	55
5.1. İsimlerden Kurulan Tekrarlar	56
5.1.1. (İsim1+II)+(İsim2+II) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	56
5.1.2. (İsim1+IU)+(İsim2+In) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	57
5.1.3. (İsim1+IU)+(İsim2+sUz) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	57
5.1.4. (İsim1+IU)+(İsim2+Ine) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	58
5.1.5. (İsim1+IAr)+(İsim2+ IAr) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	58
5.1.6. (İsim1+sUz)+(İsim2+sUz) Şeklinde Kurulan Tekrarlar.....	59
5.2. Zamirlerden Kurulan Tekrarlar	59
5.3. Sıfatlardan ve Sıfat Görevindeki Kelimelerden Kurulan Tekrarlar	60
5.4. Zarflardan ve Zarf Görevindeki Kelimelerden Kurulan Tekrarlar	67
5.5. Eylemlerden Kurulan Tekrarlar	69
5.6. Ünlemlerden Kurulan Tekrarlar	77
VI. BÖLÜM	77
YAPI VE KURULUŞ BAKIMINDAN TEKRARLAR	77
6.1. Ad Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrarlar	78
6.1.1. Yalın Hâldeki İsimlerden Kurulan Tekrarlar.....	78
6.1.2. Yansıma Kelimelerden Kurulan Tekrarlar.....	83
6.1.2.1. Hayvan Seslerinden Kurulan Tekrarlar.....	85
6.1.3. Çekim Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar.....	85
6.1.3.1. Yönelme Hâl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar.....	85
6.1.3.1.1. Her İki Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	86
6.1.3.1.2. İlk Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	87
6.1.3.1.3. İkinci Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	87
6.1.3.1.4. Yönelme + dAş Yapısında Kurulan Tekrarlar.....	88
6.1.3.2. Bulunma Hâl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar.....	88
6.1.3.2.1. Her İki Kelimesi Bulunma Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	88
6.1.3.2.2. İkinci Kelimesi Bulunma Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	89
6.1.3.2.3. Bulunma+Yönelme Yapısında Kurulan Tekrarlar.....	89
6.1.3.3. Ayrılma Hâl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar.....	90
6.1.3.3.1. İlk Kelimesi Ayrılma Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	90
6.1.3.3.2. İkinci Kelimesi Ayrılma Hâl Eki Almış Tekrarlar.....	90
6.1.3.3.3. Ayrılma+Yönelme Yapısında Kurulan Tekrarlar.....	90

6.1.3.4. Belirtme Hāl Eki Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar	95
6.1.3.5. Vasıta Hāl Eki Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar	96
6.1.3.5.1. Her İki Kelimesi Vasıta hāl Eki Eki Almış Tekrarlar	96
6.1.3.5.2. İkinci Kelimesi Vasıta Hāl Eki Almış Tekrarlar	96
6.1.3.6. İyelik Ekleri İle Kurulan Tekrarlar	97
6.1.3.6.1 I. Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar	97
6.1.3.6.2 II. Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar	98
6.1.3.6.3 III. Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar	99
6.1.3.6.4 İkinci Kelimesi İyelik Eki Almış Tekrarlar	100
6.1.3.6.5 Çokluk Eki+İyelik Yapısında Kurulan Tekrarlar	100
6.1.4. Ek Eylem Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar	101
6.2. Eylem Kök Veya Gövdelerinden Kurulan Tekrarlar	103
6.2.1. Zarf-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar	103
6.2.1.1 Her İki Kelimesi Zarf-Fiil Eki Alan Tekrarlar	103
6.2.1.2 Sadece Bir Kelimesi Zarf-Fiil Eki Alan Tekrarlar	104
6.2.2. Sıfat-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar	105
6.2.3. İsim-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar	106
6.2.4. Çekimli Fiillerle Kurulan Tekrarlar	107
6.2.5. Yardımcı Fiillerle Kurulan Tekrarlar	110
VII. BÖLÜM	110
METİNLERDE GEÇEN ART ZAMANLI TEKRARLAR	110
VIII. BÖLÜM	115
SONUÇ	115
BİBLİYOGRAFYA	117

KISALTMALAR

—	Arası
(A)	a,e
(I)	ı,i u,ü
(U)	u,ü
+	İsimle bağlanmayı gösterir
A	a,e
B	Beyit
BKA	Bilge Kagan Abidesi
Bkz	Bakınız
BT	Birince taş
BY	Batı yüzü
DK	Dede Korkut
DY	Doğu yüzü
EAT.	Eski Anadolu Türkçesi
F.İ.Y.E	Fiilden isim yapma eki
GDY	Güney doğu yüzü
GN	Garib-nāme
GY	Güney Yüzü
İT	İkinci taş
KTA	Kül Tigin Abidesi
KY	Kuzey Yüzü
OA	Orhun Abideleri
S	Satır
s.	Sayfa
TA	Tonyukuk Abidesi
TTk	Türkiye Türkçesi

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Tekrar grupları Türk dilinde ve diğer birçok dilde çok sık kullanılan bir anlatım biçimidir. Genel olarak seslerin veya kelimelerin tekrarıyla oluştuğu gibi anlamsal boşluğu doldurmak için bir araya gelen farklı yapılardaki kelimelerden de oluşabilir. Çalışmamızda Orhun Abideleri'nde, Garib-nāme'de ve Dede Korkut'ta geçen tekrarlı yapıları inceledik. Ayrıca bunları incelerken metinlerde geçen benzer yapıların aralarında art zamanlı bir ilişki kurup kurmadıklarını göstermeye çalıştık. Çalışmamız; yukarıda adı geçen tarihî metinlerdeki tekrar grupları üzerine yapılmış art zamanlı bir analiz çalışmasıdır.

1.1. Konu, Amaç, Kapsam

Çalışmamızda birçok araştırmacının görüşleri doğrultusunda tekrar grubu oluşturan yapıları ele alacağız. Söz konusu metinlerde yer alan tekrarları inceleyip benzer olanlarını art zamanlı olarak incelemeye çalışacağız. Amacımız; tespit edebildiğimiz benzer yapıların, seçilen metinler arasındaki art zamanlı değişimlerini saptamaktır. Ayrıca bu konu hakkında yapılan çalışmalara ve konu hakkında ileri sürülen görüşlere değinip, tekrar grubu konusunun tartışmalı yanlarını ortaya koyup, çözüm getirebilmek için öneriler sunmaktır.

1.2. Yöntem

Tez konusunu belirledikten sonra konuyla ilgili daha önce yapılmış olan araştırmaları incelemeye başladık. Gerekli olan çalışmaları elde ettikten sonra bunları inceleyip konu ile ilgili fikirler edinmeye çalıştık.

Öncelikli olarak Orhun Abideleri¹, Dede Korkut² ve Garib-nāme³ metinlerinde tekrar oluşturan yapıları tek tek fişledik. Metinler içerisinden tekrarlı yapıları belirlerken

¹ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2009.

² Sadettin Özçelik, *Dede Korkut: Araştırmalar, notlar/Dizin/Metin*, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2005.

³ Kemal Yavuz, *Garib-nāme (Tıpkı Basım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma I/1-2, II/1-2)*, TDK Yayınları, İstanbul 2000.

Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* adlı çalışmasındaki benzer yapıdaki örnekleri esas aldık. Akabinde söz konusu metinlerden derlenen tekrar örneklerini yine Vecihe Hatiboğlu'nun aynı adlı eserindeki tasnif yöntemine göre gruplandırdık.

Çalışmamızın birinci kısmında tekrarlar hakkında bilgi verilmektedir. *Literatür Taraması* kısmında konuyla ilgili yapılmış çalışmalar verilmiş ve önemli olanları kısaca açıklanmıştır. Daha sonra *Tekrarlar* başlığı altında, konuya açıklık kazandırabilmek için, tekrarlarla ilgili çeşitli tanımlara ve değerlendirmelere yer verilmiş, bunlarla ilgili uygun tanım ve terime değinilmiştir. Sonrasında da art zamanlılık konusu hakkında birtakım bilgilere yer verilmiştir.

Dil art zamanda oluşur ve eş zamanda bir iletişim aracı olarak işlevini yerine getirir (Aydın 2007: 53). Art zamanlı gelişim sürecinde dil birtakım değişmeler geçirebilir. Tezimizde tekrarlı yapıları art zaman içerisinde değerlendireceğiz. Art zamanlılıktan kasdımız, seçmiş olduğumuz tarihî metinlerde yer alan tekrarları kendi aralarında artan zaman içerisinde analiz etmektir. Bunun için öncelikli olarak Türk dilinin VIII. yüzyılda yazılmış en eski yazılı edebî metni diyebileceğimiz Orhun Abideleri'ni seçtik. Daha sonra söz varlığı açısından EAT'nin en değerli eserlerinden biri olan, XV. yüzyılın sonları XVI. yüzyılın başında meçhul bir yazar tarafından yazılan, Dede Korkut metnini seçtik. Son metin olarak da XIV. yüzyıl mensur eserlerinden olan, Āşık Paşa tarafından yazılmış, Garib-nāme adlı eseri seçmeyi ve art zamanlılık açısından bu eserlerdeki tekrarları taramayı uygun gördük.

Çalışmamızda fişlenen tekrar örnekleri alfabetik sıraya göre verilmiştir. Bu örnekler anlam, yapı, tür ve kuruluş açısından çeşitli kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Metinlerde geçen tekrarlar birer örnekle gösterilmiştir. Aynı tekrarın birden fazla geçtiği durumlarda ise sadece metin içerisinde geçtiği yerler verilmiştir. Ayrıca, tekrarların hangi eserde yer aldığı ve tekrar ediliş sayıları da saptanan örneklerin yanında parantez içerisinde gösterilmiştir.

Tezimizde belirlediğimiz araştırmacıların “tekrar grupları” hakkındaki görüşlerine, tanımlarına ve tekrarlar ile ilgili tartışmalı isimlendirmelere yer verdik. Bunu yaparken de kendi fikir ve önerilerimizi ifade ettik. İnceleme kısmında belirlediğimiz metinlerdeki tekrar örneklerini kategoriler halinde sınıflandırdık. Bu sınıflandırmayı

yaparken Vecihe Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* adlı eserinden ve Nimet Ceylan'ın *Gazi Zahirüddin Muhammed Bābur Mirza'nın Eserlerindeki İkilemeler* adlı tezinden faydalandık. Böylece üç eserde yer alan tekrarları gruplar halinde göstermeye çalıştık. Sonrasında metinlerde en çok yinelenen tekrar yapılarını ayrı ayrı grafikler halinde gösterdik. Bunun devamında tespit edebildiğimiz art zamanlı değişim geçirmiş yapıları veya değişmeden aynı kalmış yapıları bir tablo içerisinde gösterdik. Tezin sonuç kısmında ise yapmış olduğumuz değerlendirmeleri özetledik.

1.3. Literatür Taraması

Çalışmamızda Orhun Abideleri, Garib-nāme ve Dede Korkut metinlerinde yer alan tekrar grupları incelenmiştir. Bu konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar araştırılmış; ancak tekrarlarla ilgili art zamanlı yapılmış bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Konuya ilişkin yapılan çalışmalar genel itibariyle belirli sınıflandırmalar altında tekrarları değerlendirmek olmuştur. Bizde çalışmamızda tekrarları belirli bir tasnif şekli ile ele alacağız. Buna ek olarak adı geçen metinlerdeki tekrarların art zamanlı oluşumlarını tespit etmeye çalışacağız. Yapılan çalışmalardan faydalanarak kendi görüş ve fikirlerimizi ortaya koyacağız. Bu aşamaya geçmeden önce konuyla ilgili çalışmaları belirtmekte fayda görmekteyiz.

Konumuzla ilgili olarak yazılmış kaynaklar:

Makaleler: A. Deniz Abik, “ (isim1 + lı/+lu) (isim2 +lı/+lu) Kuruluşundaki İkilemeler”; Ercan Alkaya, “Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme”; Figen Güner Dilek, “Altay Türkçesinde İkilemeler”; Kerime Üstünova, “Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler”; Hüseyin Yıldız, “Divân-ı Hikmet'te İkilemeler Üzerine”; Bilal Aktan, “Dîvânu Lügâti't-Türk'ün Söz Varlığında Yer Alan İkilemeler”; Gürsel Sev, “Dîvânu Lügâti't-Türk'te Yer alan İkilemeler”; Mehmet Ölmez, “Eski Uygurca *odug sak* İkilemesi üzerine”; Mehmet Kara, “Hakas Türkçesinde İkilemeler”; Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”; Funda Toprak, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler”; Eyüp Akman, “Kastamonu Ağzından Az Bilinen İkilemeler”; Vecihe Hatiboğlu, Kelime Grupları ve Kuralları”; Ergün Koca, “Kırgız – Türk Dillerindeki Yansıma Sözcüklerden

Oluşan İkilemeler”; Ülkü Çevik Şavk, “Kırım Tatarcasında İkilemeler”; Zuhul Kargı Ölmez, “Kutadgu Bilig’de İkilemler”; Hüseyin Akkaya, “Râsih Bey’in “üstine” Redifli Meşhur Gazelinde İkilemelerin Kullanılışı”; Nerin Köse, “Seyitbek Destanı’ndaki Müstakil Türler ve İkilemeler”; Viktor Guzev, “Söz Dizimi Üzerine”; Mehmet Yastı, “Türkçe Deyimlerde Geçen İkilemelerin Ses ve Şekil Özellikleri”; Mehmet Hakkı Suçin, “Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük dizilişi ve Ses Benzeşmesi”; Osman Nedim Tuna, “Türkçede Tekrarlar 1-2”; Osman Nedim Tuna, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”; Şahbender Çoraklı, Türkçe’nin Yaratma Gücü: İkilemeler”; Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesinde ‘İkili Tekrarlar’ın Sözlükbirimsel Dizgesel Ve Metinsel Görünümleri”; Bülent Özkan, “Türkiye Türkçesi’nde İkili Tekrarlar”; Arzu Sema Ertane Baydar-Turgut Baydar, “Türkiye Türkçesi’nde Kelime Grupları”; Halil İbrahim Usta, “Türkiye Türkçesinde Kelime Gruplarıyla İlgili Bir Sınıflandırma”; Sevgi Öztürk, “Yeni Uygur Türkçesinde İkilemeler” konuyla ilgili yazılmış makalelerdir.

Tezler: “Yasemin Yılmaz, 14. Yüzyıl Anadolu Türkçesinde İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Nimet Ceylan, Gazi Zahirüddin Muhammed Bâbur Mirza’nın Eserlerindeki İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Yasemin Çürük, Attila İlhan’ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Selda Güler, A Study on Turkish on Form And Function of Reduplication (Yüksek Lisans Tezi); Semra Baturay, Apophony In Turkish Onomatopoeic Reduplications (Yüksek Lisans Tezi); Hatice Uygun, Kazak Türkçesindeki İkilemelerin Türkiye Türkçesindeki İkilemelerle Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi); Meltem Can, Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Serkan Şen, Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Sema Bayraktar, Türk Dilinde İkilemelerin Yapı-Görev-Anlam Özellikleri (Yüksek Lisans Tezi); Şahbender Çoraklı, Türkçe ve Almanca’daki İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Behiye Hüsrevoğlu, Türkçede İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Neslin Eriha Genç, Süheyl ü Nev-Bahar’daki İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Fatma Nur Tuğlu, Kısasü’l-Enbiya’da İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Hasan Tunca, Eski Anadolu Türkçesinde İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Tuğba Sağlamgöncü Durmuş, Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 1. Cildindeki İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi); Hüseyin Bozkurt, Türkmen Türkçesinde İkilemeler (Yüksek Lisans Tezi)” konuyla ilgili yazılmış tezlerdir.

Gramer Kitapları: “Vecihe Hatiboğlu, Türk Dilinde İkileme; Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi; Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi); Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi; Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi; Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü; Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Gramer; Süer Eker, Çağdaş Türk Dili; Nurettin Demir-Emine Yılmaz, Türk Dili El Kitabı; Tuncer Gülensoy, Üniversiteler İçin Türkçe El Kitabı; Mehmet Aydın, Dilbilimi El Kitabı(Temel Konular Kavramlar); Rasih Erkul, Cümle Metin Bilgisi; H. İbrahim Delice, Türkçede Söz Dizimi; Bilal Aktan Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi; Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü; Osman Toklu, Dilbilimine Giriş” konuyla ilgili yazılmış kitaplardır.

Tekrar gruplarına ilişkin yapılan çalışmalar çok eskiye dayanmaktadır. Bununla ilgili olarak, Francis P. Dinneen, “Yinelemeler üzerine yürütülen çalışma ve araştırmaların tarihi İsa’dan önce V. yüzyılda yaşamış bir Sofist olan, Leontinili Gorgias’a kadar iner.” (Dinneen 1978, aktaran: Özünü 2001:128) der. Batı dünyasında tekrarlar ile ilgili başlatılan çalışmaların çok eskiye dayandığını görmekteyiz. Türk dilinde ise bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların temeli yine batı kaynaklı araştırmacılara dayanmaktadır. Bununla ilgili Çoraklı, “Türkçedeki ikilemeler konusundaki ilk çalışmayı ise 1899 yılında Karl Foy yapmıştır. Karl Foy, “Studen zur osmanischen Syntax” adlı makalesinde ikilemeleri saha, manā, hece sayısı, kelime sırası ve dilbilgisi açısından ele alırken, aslında ikiz olarak kullanılan kelimelerin yan yana geliş kurallarını tespit etmeğe çalışmıştır.”(Çoraklı 1991:3) şeklinde ifade eder.

Batıda tekrarlar ile ilgili çalışmaların temeli Karl Foy ile birlikte atılmış ve batılı bilim adamları Türkçenin söz varlığında mevcut olan tekrarları incelemeye başlamışlardır. Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan sonra hızlanan bilimsel araştırmalar neticesinde Ahmet Cevdet Emre, 1945 yılında çıkardığı *Türk Dil Bilgisi* adlı çalışmasında tekrarları meydana geliş şekillerine göre isim, sıfat, fiil vb. şekilde sınıflandırmıştır.

Osman Nedim Tuna da bu konu üzerine düşünmüş ve 1949-1950 yıllarında yazdığı “Türkçede Tekrarlar I-II” adlı çalışmalarında tekrarları geniş bir şekilde değerlendirmiştir. Bu çalışmalarında Tuna, çeşitli eserlerden seçmiş olduğu tekrarları kelime çeşitlerine göre sınıflandırmış ve söz konusu yapıların sağlam kurallara bağlı

olduğunu ifade etmiştir (Tuna 1949: 432). Bu kurallı yapıları ise, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi” adlı yazısında ana hatlarıyla incelemiştir ve eş heceli 2022 ikilemeyi tespit ederek, eş heceli tekrarlardaki ses düzenini ortaya koymuştur. İncelemiştir olduğu 2022 tekrardan 70 tanesi bu kurala uygunluk göstermemiştir (Tuna 1982-1983). Çağırın, Tuna’nın çalışmasına bazı eklemeler yaparak uyumsuzluk gösteren 70 kelimeyi 27’ye indirmiştir (Çağırın 2004: 691).

Hans Marchand’ın 1952 yılında Leiden’de yayımlanan “Alliteration, Ablaut und Reim in den Türkischen Zwillingsformen(Türkçe ikilemelerde Önses, İçses ve Sonses uyumu)” adlı çalışmasında Türkçedeki tekrarları önses benzerliği, içses uyumu ve kafiye açılarından ele alarak incelemiştir.

Saadet Çağatay “Uygurcada Hendiadyoinler” adlı yazısında tekrar gruplarını geniş ölçüde değerlendirmiştir. Çağatay tekrarları “hendiadyoin” adı altında incelemiştir. Ona göre, “hendiadyoinler ekseriya iki sinonimden ibaret olup, tek bir anlamı karşılamaktadır” (1978: 29-39). Daha sonra Çağatay, tekrarları şekil, anlam ve fonetik yönleriyle örneklendirerek incelemiştir.

Tekrar grupları ile ilgili olarak en kapsamlı bir diğer çalışma ise Vecihe Hatiboğlu’nun *Türk Dilinde ikilemeler* adını taşıyan çalışmadır. Bu çalışma 1981 yılında bir kitap halinde yayımlanmıştır. Hatiboğlu, çalışmasında tekrarları ses benzerliği (1981: 13-14), sözcük yapısı (1981: 18-21), aralıklı ikilemeler (1981: 22-26), sözcük türü (28-33), yapı ve kuruluş (1981: 35-49), görev (1981: 51-53) ve anlam (1981: 55-60) bakımından tekrarlı yapıları hemen hemen her yönü ile ele almıştır. Ayrıca *Tarih Boyunca İkileme* bölümünde Orhun Yazıtlarından, Uygurcadan, çeşitli şiir ve atasözlerinden, deyimlerden aldığı tekrar örneklerini sıralamıştır.

Grönbech *Türkçenin Yapısı* adlı çalışmasında tekrar gruplarına değinmiş ve bu yapıları “sıralamalar” adı altında incelemiştir (Grönbech 2000: 101). Ayrıca tekrar grupları ile ilgili Eski Türkçeden örnekler vererek, bu grupları anlamsal ve yapısal açıdan incelemiştir.

1.4 Tekrarlar

Tekrarlar, anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek ve güzelleştirmek için benzer fonem ve morfeplerin yan yana gelmesi ile oluşan yapılardır. Türk dilinin bu yapılar açısından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Öyle ki, Kaşgarlı Mahmut dahi Divanü Lûgat-it Türk adlı eserini yazarken, bu konuya değinmeden geçmemiştir: “ Bilinmelidir ki Oğuzların dili incedir, Türklerin, birisi asıl ve kök öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar takıntı olanını kullanırlar. Halbuki, öbür Türkler, bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi: Türkler bir şeyi bir şeye kattıkları zaman قدى قدى (kattı kardı) derler. Burada kök olan قدى (kattı)dır. قدى (kardı) kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman قدى قدى (kardı) deyip asıl olanı bırakırlar.

Yine böyle, Türkler نفاق اذكو (edgü yawlak) derler, iyi kötü demektir. اذكو (edgü)= iyi, نفاق (yawlak)=yavuz, kötü anlamındadır. Bu ikisini birlikte kullanırlar. Tek olarak birisini kullanmazlar. Oğuzlar ise bunları tek, yalnız olarak kullanırlar”(Atalay 1939-43: cilt I, 432)

Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında bugüne kadar tekrarlar ile ilgili çeşitli isimlendirmeler yapılmıştır. Bu isimlendirmeler genel olarak; tekrar grubu (Karahan 2004), ikileme (Hatiboğlu 1981, Gülensoy 2000), tekrarlar (Tuna 1949-1950, Ergin 2006), ikizleme (Aksan 1987), ikiz kelime (Eren 1949), tekrar öbeği (Delice 2003), hendiadyoin (Çağatay 1978), yinelemeler (Erkul 2007) şeklinde olmuştur. Bu durum bir terim kargaşası içerisinde olduğumuzu göstermektedir. Bunun yanı sıra K. Röhrborn'un Uigurisches Wörterbuch'ta ikileme (hendiadyoin) yerine Worthäufung teriminin yer aldığı ve “söz yığını” anlamına gelen bu terimin söz koşması (ya da sözcük) ile karşılandığı, bu terimi ise ilk olarak Talat Tekin'in kullandığını bilinmektedir (Ölmez 1998). Türkçe haricinde diğer birçok dile baktığımızda da tekrarlar için kullanılan farklı isimlendirmelere rastlamaktayız. Örneğin; Almancada tekrarları “Verdoppelung, Zwillingsformen, Hendiadyoin” terimi, İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin” terimi, İspanyolcada “reiterativo” terimi karşılanmaktadır. O halde, diğer dillerde de tekrarlar için kullanılan terimlerin çeşitlilik gösterdiği söylenebilir.

Türk dilinde ikilemeler ne yeni ne de az işlenmiş bir konudur. Gerçekte Türkoloji yayımlarında bu konu üzerine çıkmış araştırmaların sayısı oldukça fazladır (Tuna 1989: 163). Tuna'nın da ifadesiyle tekrarlar ile ilgili şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır; ancak bu çalışmalar yeterli seviyeye gelmiş durumda değildir. Bu çalışmalarda tekrarlar genel olarak "ikileme" adı altında değerlendirilmiş ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlara baktığımızda; Türkçe Sözlük'te, "İkileme anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması" (TS 2005: 948). Şeklinde tanımlanır. Hatiboğlu *Türk Dilinde İkileme* adlı kitabında tekrarlar için yapmış olduğu tanım ise şu şekildedir: "Anlatım gücünü arttırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır" (Hatiboğlu 1971: 9). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere tekrarlar, anlamı belirginleştiren seslerin bir araya getirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Hatiboğlu'nun yapmış olduğu tanım "ikileme" adı altında olmuştur. Bunu işaret etmemizin sebebi, yukarıda belirttiğimiz gibi, farklı isimlendirmelerin yapılmış olmasıdır.

Karahan, "Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur." (Karahan 2004: 60) şeklinde tanımlar. Karahan, "tekrarlar ve tekrar grubu" (Karahan 2004: 61-62) adı altında bir tanım yapmıştır. Ergin'in de "tekrarlar" adı altında yapmış olduğu tanım şu şekildedir: "Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Tekrarı meydana getiren iki kelimenin tekrara iştiraki tamamıyla birbirine eşittir."(Ergin 2006: 377) der ve tekrarları "aynen tekrarlar, eş mânâlı tekrarlar, zıt mânâlı tekrarlar ve ilâveli tekrarlar" (Ergin 2006: 378) olmak üzere dört grup altında değerlendirmektedir. Görülüyor ki, Hatiboğlu'nun tanımında "ikileme" olarak adlandırılan bu yapılar, Karahan ve Ergin tanımlarında "tekrar grubu ve tekrarlar" adı altında değerlendirilmiştir. Hatiboğlu'nun yapmış olduğu tanım, tekrarların daha çok anlamsal yönünü öne çıkarmaktadır. Ergin'in ve Karahan'ın yapmış olduğu tanımlar ise tekrarları daha çok işlevsellik açısından öne çıkaran tanımlar olmuştur.

Gülensoy, tekrarların “Bir kelimenin tekrarlanması, anlatımları yakın ya da karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıyla” (Gülensoy, 2000: 339) oluştuğunu belirtmiştir.

Hengirmen ise, tekrarları “Anlatımı daha güzel ve etkili duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılması veya bu işlem sonucu ortaya çıkan sözcük grubu” olarak ifade eder.

Delice, tekrarlar için, “Tekrar öbeği, ya yakın veya zıt anlamlı aynı cins iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ya bir kelimenin ilk sesinin “m” sesiyle değiştirilerek tekrar edilmesi ya da bir kelimenin ilk hecesinin üzerine “m,p,r,s” seslerinden birinin ilave edilerek kelimeyle birlikte söylenmesi yoluyla oluşturulan kelime öbekleridir.” (Delice 2003: 31) şeklinde bir tanım yapar. Delice’nin “ikileme” yerine “tekrar öbeği” terimini kullandığını görmekteyiz ve ap+açık, up+uzun, mas+mavi, sap+sarı vb. örnekleri tekrar öbeği olarak değerlendirdiğini anlamaktayız. Aynı örnekleri Hatiboğlu pekiştirme⁴ adı altında değerlendirmektedir.

Tekin, *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk* adlı eserinde konuyla ilgili olarak, “Orhon yazıtları dilinde ve genellikle Eski Türkçede anlatımı güçlü ve etkili kılan, güzelleştiren öğelerin basında eş, yakın ya da karşıt anlamlı ikilemeler, onların sıkça kullanımı gelir. Türkçe bu en eski döneminde de ikilemeler bakımından gerçekten çok zengindir ve bunların çoğunda da ses tekrarı, yani alliteration vardır.”(Tekin, 1995: 15-17) şeklinde bir tanım yapmıştır ve tekrarların anlatımı kuvvetlendirme özelliğine değinmiştir.

Öte yandan Korkmaz ise, “ikileme” terimi ile birlikte “tekrarlama” terimini de kullanmış (Korkmaz 1992: 148) ve yaptığı değerlendirmede tekrarları, “Aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbirleriyle ilişkisi olan, aynı, yakın, ya da zıt anlamlı iki ya da daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubu: birer birer, delik deşik, köşe bucak, vb.”(Korkmaz 2010: 123) şeklinde açıklamıştır. *İkilemeli tamlama* bahsinde ise; *güzeller güzeli, tatlılar tatlısı, arslanların arslanı* (Korkmaz 2010: 124) örneklerini vermiştir. Korkmaz’ın tanımında ilgimizi çeken “ikilemenin tek bir kelime gibi anlam göstermesi” ifadesidir.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Vecihe Hatiboğlu, *Pekiştirme ve Kuralları*, TDK Yayınları, Ankara 1973, s.18

Bize göre konuyla ilgili yapılmış en kapsayıcı tanım ve isimlendirme Bülent Özkan'a aittir. Özkan, “Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar” adlı yazısında tekrarları, “Bir dizgede sesbirimlerin, biçimbirimlerin, sözcükbirimlerin ya da sözcükbirim olarak eş, yakın veya karşıt anlamlı yapıların temelde sesbirimsel, biçimbirimsel, sözcükbirimsel ve diğer yapısal kopyalamalar sonucu anlamı güçlü ve etkili kılmak amacıyla yinelenmesi” olarak tanımlar ve “Bu kavramlaştırmanın etiketi ise uzlaşımsal olarak daha kapsayıcı olan tekrarlardır” (Özkan 2011: 1629) şeklinde ifade eder.

<i>Araştırmacı</i>	<i>Anlama güç Katmak Pekiştirmek</i>	<i>Anlamca yakın aynı zıt</i>	<i>Tek Kelime Gibi Anlam (hendiadyoin)</i>	<i>Sözcük Öbeği</i>	<i>Eş Ses veya Kelime</i>	<i>Verilen Terimler</i>
<i>GTS</i>	+	+	-	-	+	<i>ikileme</i>
<i>Hatiboğlu</i>	+	+	-	-	+	<i>ikileme</i>
<i>Karahan</i>	-	-	-	-	+	<i>tekrar grubu tekrar</i>
<i>Ergin</i>	-	+	-	-	+	<i>tekrarlar</i>
<i>Gülensoy</i>	+	+	-	-	+	<i>ikileme</i>
<i>Hengirmen</i>	+	+	-	+	+	<i>ikileme</i>
<i>Delice</i>	-	+	-	+	-	<i>tekrar öbeği</i>
<i>Tekin</i>	+	+	-	-	+	<i>ikileme</i>
<i>Korkmaz</i>	-	+	+	+	+	<i>İkileme tekrarlama</i>
<i>Özkan</i>	+	+	-	-	+	<i>tekrarlar</i>

(+) var, (-) yok

Şimdiye kadar verilen tanımları tabloda özetlemek gerekirse, araştırmacıların büyük çoğunluğu tekrarların anlatımı güçlendirmek için anlamca aynı, yakın ve zıt kelimelerden meydana geldiği konusunda hem fikirdir. Ancak genel kaide olarak, “ikileme” terimi kabul edilmiştir. Hendiadyoin anlayışını ise, bu tabloda sadece Korkmaz’ın benimsediği görülmektedir.

Konuyla ilgili yapılmış tanımlardan bazılarını vermiş olduk. Bizim yapacağımız inceleme “tekrar grubu ve tekrarlar”adı altında olacaktır. Korkmaz’ın da ifade ettiği gibi “bir tek kelime gibi anlam göstermek” vurgusu üzerinde duracağız. Bu yaklaşım, yani

tekrarların tek bir kelimeymiş gibi anlam göstermesi Korkmaz'ın “hendiadyoin⁵” anlayışını benimsediğini göstermektedir. Aynı anlayışı Çağatay (1978: 29), Eker (2003: 370), ve Yüce (1998: 419) de de görmekteyiz.

Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine” adlı yazısında [kelime+ ayrılma hâli]+[kelime+yönelme hâli] şeklinde kurulu olan, yani yıldan yıla, günden güne gibi yapıları ikileme olarak nitelendirmezken, Hatiboğlu bu yapıları *Çıkmalı İkileme* (Hatiboğlu 1981: 38) başlığı altında değerlendirmiştir. Bu durum bize tekrarların Türk gramerciliğinde problemleri aşılammış bir konu olduğunu göstermektedir.

Tekrarların temel işlevi anlamı pekiştirmek, vurguyu artırmak ve anlamsal derinlik oluşturmaktadır. Tekrarlar bazen bu işlevlerinin yanı sıra yabancı bir kelimenin anlamını açıklama görevini de üstlenebilirler. Örneğin; Türkçede *arığ pak*⁶ tekrarı türkçe+yabancı kelimelerden oluşan bir tekrardır. Arığ kelimesi Türkçe “temiz” anlamına gelmektedir. “Pak” kelimesi Farsça bir kelime olup, o da “temiz” anlamına gelmektedir. Bu şekilde tekrarlar, yabancı kelimelerin dilde tutunmasını ve yerleşmesini sağlamaktadır. O halde, tekrarların dilimize geçmiş yabancı kelimelerin anlamlarını açıklama görevini de üstlendiği söylenebilir.

Atasözlerin, deyimlerin ve tekerlemelerin akılda kalıcı olmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok büyük rol oynayan yapıların başında tekrarlar gelmektedir. Hatiboğlu bu rolün önemini şu şekilde açıklar: “İkilemeleri yerli yerinde, tam değerinde kullanan, yüzyıllar boyunca hafızalara işleyen atasözlerimiz ve deyimlerimizdir. Hemen hemen, iki atasözünün ya da iki deyim birinde güzel bir ikileme vardır. İkilemenin psikolojik değerini, öğretme, anlatma, hafızalarda etkisini sürdürme gücünü, atasözlerimiz ve deyimlerimiz en açık biçimde belirtmektedir.” (Hatiboğlu 1981: 80-81)
Örneğin;

Atasözlerinde;

- Üzüm üzüme baka baka kararır.
- Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
- Damlaya damlaya göl olur.

⁵ Hendiadyoin, batı dillerinde iki bileşenin bir araya gelerek tek bir anlamı ifade etmesidir.

⁶ Mehmet Dursun Erdem, “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, Bilig Dergisi, Sayı:33, Bahar 2005, s.196.

Deyimlerde;

- Yüze yüze kuyruğuna gelmek
- Boğaz boğaza gelmek
- Fellik fellik aranmak vs.

gibi tekrarlarla kurulmuş örneklere çok sık bir şekilde rastlamaktayız.

Tekrarların en çok kullanıldığı yerlerden biri de şiirsel anlatımlardır. Bu durum tekrar yapılarının ahenk oluşturma görevinden kaynaklanmaktadır. Hatiboğlu bu konuyu, “İkileme olayında, bu iki etkenin, ses güzelliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte, yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, ses uygunluğu ile ezgi ile yoğunlaştırılmış bir anlam gücüdür.”(Hatiboğlu 1981: 12) şeklinde ifade etmiştir. Örneğin;

Kadrini seng-i musallada bilip ey Bâki
Durup el bağlayanlar kurşunda yārān **saf**
saf
(Bâki)

Hāk-i pāyine yetem der ömrlerdir
muttasıl
Başını **daşdan daşa** vurup gezer āvāre su
(Fuzūli)

Geldi hūriler **bölük bölük** buğur
Yüzleri nūrından evüm toldı nūr
(Süleyman Çelebi)

Ala gözlüm ben bu ilden gidersem
Zülfü perişanım kal **melil melil**
(Karacaoğlan)

Görüldüğü üzere tekrarlar pek çok şairin kullandığı bir anlatım şekli olmuştur. Bazen anlatımı belirginleştirmiş, bazen de anlatıma kafiyeli bir duyuş kazandırmıştır.

Tekrarların bir diğer işlevi de eğitim ve öğretim alanlarında kolaylık sağlamaktır. Bir kelimenin art arda tekrar edilmesi onun öğrenilmesini kolaylaştırır. Hatiboğlu, bu işlevle ilgili olarak, “Öğrenim ve öğretimi kolaylaştıran, güçlü kılan yöntemlerin başında tekrarlama gelir. Anlaşılması istenen konu, bir sözcük en az iki kere tekrarlanır; böylece sağlam güçlü bir anlatım veya anlayış elde edilmek istenir” (Hatiboğlu 1981: 12) der.

1.5. Art Zamanlılık

Dilde art zamanlılık, bir dilin tarihî evreleri süresince geçirmiş olduğu ses ya da şekil değişikliğidir. Bilindiği üzere dil sürekli değişen ve gelişen bir varlıktır. Bu haliyle dilin oluşmaya başladığı ilk evresiyle daha sonraki evreleri arasında büyük farklılıklar oluşmuştur. Dilin tarihe ve zamana göre uyum gösteren bir yapısı da vardır. Kullanmadığı ses veya kelimeleri atıp yerine yenilerini koyarak kendini sürekli olarak günceller. Böylece dil sürekli değişim halinde ilerleyerek kendini geliştirmektedir. Dilin art zamanlı değişimi hakkında Aydın, “Art zaman bir değişmeyi, evrimi; eş zaman ise dil durumunu anlatır. Dil art zamanda oluşur ama eş zamanda bir iletişim aracı olarak işlevini yerine getirir. Sistem de yalnız eş zamanlı bir düzlemde kavranabilir. Bundan dolayı eş zamanlı bakış açısının önceliği ve ayrıcalığı vardır.”(Aydın 2007: 53) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Aydın, dilde eş zamanlı incelemenin öneminden bahsetmiş ve dil çalışmalarında önceliğin eş zamanlı yönetime verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Dil değişken bir yapıdadır ve bu değişken yapılar eş zamanda belirlenebilir. Bu yüzden dilde eş zamanlı incelemenin önceliği olmalıdır.

Dil her evresinde belirli oranda değişim içeren yapılar gösterebilir. Bu değişimleri Ergin, “Eski Türkçede kelime başında “g” sesi yoktu. Batı Türkçesinde kelime başında gördüğümüz g’ler Eski Türkçede “k” şeklinde idi. Yani Eski Türkçede k ile başlayan bazı kelimeler Batı Türkçesine geçerken başlarındaki k’yi g’ye çevirmişlerdir: körmek>görmek, kelmek>gelmek, köñül>göñül, kök>gök, kün>gün gibi” (Ergin 2006: 85) şeklinde açıklar. Tabi bu değişim Batı Türkçesi için geçerli bir durumdur. Buna benzer olarak kelime başı; b->v- (bar>var), t->d- (til>dil), b->p- (barmaq>parmaq), b->m- (ben>men)⁷ gibi örnekleri de görebiliriz. Yine Türkçe’nin çeşitli sahalarına yayılmış farklı kullanımları göze çarpmaktadır. Bu hususta “b->m-” değişimini örnek gösterebiliriz. Ergin, “Eski Anadolu Türkçesinden sonra Batı Türkçesinin Osmanlı sahası ‘m’ biçimleri terk etmiş ve kesin olarak “b” tarafını tutmuştur. Buna karşılık Azeri sahası m’ye meylederek bu husustaki mahdut misallerin sayısını bir hayli çoğaltmıştır.”(Ergin 2006: 90) der. Anlaşıldığı üzere dilin farklı sahalara yayılması kelimeler arasında da farklılaşmalara yol açmaktadır.

⁷ Bkz. (Ergin 2006: 78-94)

Art zamanlılık daha çok dilin sesbilgisi yönüyle ilgilenmektedir. Tarihî evreleri içerisinde bir dildeki seslerin değişmesi ya da yok olup yerine yenilerinin oluşması ve ayrıca da bunların anlamsal açıdan irdelenmesi art zamanlılığın ana konusunu oluşturmaktadır. Bunun için en eski kaynaklara yönelip bugün de kullandığımız kelimenin kökenine inmemiz gerekmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Aydın;

edgü> 8-10.yüzyıl

ezgü> 11-13.yüzyıl

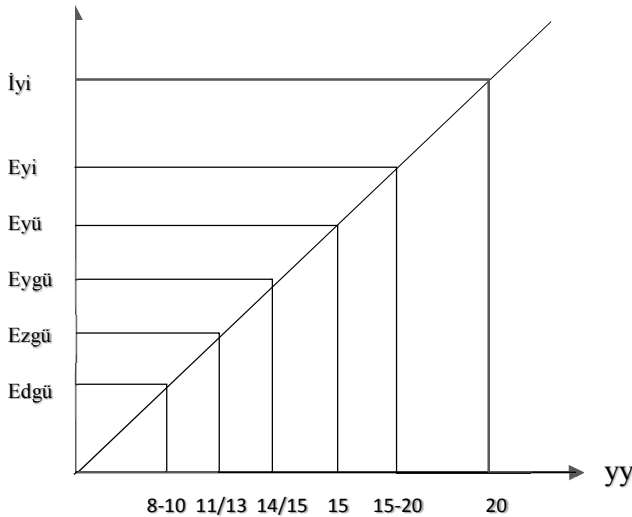
eygü> 14-15.yüzyıl

eyü> 15.yüzyıl

eyi> 15-20.yüzyıl

iyi> 20.yüzyıl (Aydın 2007: 54) örneğini vermiştir.

Aydın, “edgü>iyi” örneğini yüzyıllarına göre sıralayarak bir değerlendirmede bulunmuştur. Bugün günlük hayatta kullandığımız “iyi” kelimesinin varlığı bilinen en eski kaynaklarda “edgü” olarak geçmektedir. Bu örnek, kelimenin art zamanlı değişimi rahatça gösterebilmektedir. Biz de bu örnek gibi gösterebileceğimiz tekrarlı yapıları saptamaya çalışacağız. Ancak her bir tekrarı günümüz kullanımlarına göre değil, metinler arası kullanımlarına göre art zamanlılık açısından inceleyeceğiz.

Yandaki art zaman eğrisiyle göstermiş olduğumuz grafikte “edgü>iyi” değişimi daha net bir şekilde göstermeye çalıştık.

“edgü” kelimesinin 8-10. yüzyıllar dilin söz varlığı içinde işlevsel olarak yer aldığını rahatça görebiliriz. Şimdi de işlevsel olarak mevcut; ancak “iyi” şeklinde varlığını sürdürmektedir. Bu değişimin nedeni belki de dilin kelimeyi daha kolay söyleyiş meylinde olması ya da dilin en az çaba yarasından kaynaklandığıdır.

II. BÖLÜM

ANLAM BAKIMINDAN TEKRARLAR

Tekrarların anlam açısından çoğu zaman tek bir anlamı işaret ettiklerini görmekteyiz. Tekrarları oluşturan kelimeler arasında sıkı bir bağ vardır ve bu bağ tekrarların kalıplaşma⁸ özelliğinden gelmektedir. Bazen tekrar edilen her bir kelime anlamlı olabilir ya da birinin anlamı olmayabilir. Bazen de her ikisi anlamsız olup, tekrarı oluşturan kelimeler bir araya geldiğinde anlam ortaya çıkabilir. Bu durum tamamen dilin ihtiyacına göre şekillenmektedir.

Bu bölümde tekrarlar arasında anlam açısından sağlanan ilişki, “aynı anlamlılar, yakın anlamlılar, karşıt(zıt) anlamlılar, bir kelimesi anlamlı olanlar, iki kelimesi de yarı anlamlı olanlar” şeklinde ortaya konmuştur.

2.1. Aynı Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Dil biliminde birden fazla kelimenin birbirinin tam eşi olamayacağı kabul edilir (Aksan 1987: 72-73). Bu yoruma dayanarak, birçok incelemede mevcut olan “eş anlamlılık” adlandırılması kullanılmasına rağmen, biz bu çalışmada “aynı anlamlı olanlar” başlığını kullandık. Bu bölümde incelemiş olduğumuz üç metinde yer alan tekrarların aynı anlamlı olanlarını sıraladık. Bu tür tekrarlarda kelimeler aynı anlamlı görünse de bazıları birbirinin yerine kullanılamazlar. Örneğin;

Okula gitmeden önce **kılık kıyafetine** dikkat et.

Örnekteki “kılık kıyafet” tekrarını “kıyafet kılık” kelimelerin yerleri değiştirilerek ifade edilmesi anlam boşluğuna neden olur. Bu durum aynı kelimelerden kurulan tekrarlar için geçerli değildir. Örneğin;

⁸ Bkz. (Hatiboğlu 1981: 15)

Babası kızınca **ağlaya ağlaya** odasına çıktı.

Örnekte de görüldüğü gibi kelimeler aynı olduğu için yukarıda bahsetmiş olduğumuz durum söz konusu değildir. Bununla ilgili olarak Hatiboğlu, “Gerçekten anlamı aynı olan kelimelerden kurulan ikilemelere en iyi örnek, aynı kelimenin tekrarıyla kullanılan ikilemelerdir” (Hatiboğlu 1981: 58) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

açuk açuk “açık açık”(DK/1)

nêce ögmiş, eydür: **Açuk açuk** meydāna beñzer senüñ alıncuğuş... [51b-6]

‘**afv** ‘**afv** “affetmek”(GN/1)

Cümle müstagrak du‘āya saff u saf
Çıgırışur yā Rabbi kılğıl ‘**afv** ‘**afv**. [8261.B]

ağ ağ “beyaz beyaz” (GN/1)

Sahra kâğıd ya‘ni **ag ag** yazılar
Hayme ol kâğıd yüzinde yazular. [10021.B]

ağla- ağla- “ağlamak ağlamak”(DK/1)

Aldurduñ, bellü bilgil, dēdi. Beyrek kılğdı, **ağlayu ağlayu** [50b-2]

‘**aķıl uş** “akıl akıl” (DK/1)

Şundan berü ‘**aķlum uşşum** dēre bilmen.Ĥānum kardaş, menüm bu düşümi...
[23b-6]

ala ala “büyük büyük”(DK/1)

top gibi. Şehbāz şehbāz atlar yügürdi, nahı düşti. **Ala**
ala gönderler süsildi, kara Polat uz kılıc-lar çalındı [33b-9 – 33b-10]

allāh allāh “allah allah” (GN/1)

Göñlüm eydür **Allāh Allāh** gitmegil
Ben hazīneñven senüñ terk itmegil. [5501.B]

allāh allāh “allah allah” (DK/1)

Allāh Allāh demeyince işler oñmaz. Qādir Tanrı vermeyince er bayımaz. [3a-12]

alay alay “alay alay” (DK/1)

gëydürüp tonatdılar. Bu maħalda Oğuz erenleri **alay alay** [144b-2]

āmīn āmīn “amin amin”(DK/2)

ëtmesün, Bëş kelime du‘ā kılduq, qabül olsun, **āmīn āmīn** [147b-5]

Diğer örnek için bkz. [63a-5]

apul apul “iki tarafa sallanmak”(DK/3)

-masaydı, ağam Beyrek deyeydüm, ozan saña. **Apul apul** [55a-8]

Diğer örnekler için bkz. [91b-4], [108b-12]

arğap arğap “halka halka” (DK/1)

Arğap arğap kara taç[lar]uñ yıhılmışıdı, yüceldi aħır. [60b-4]

arkun arkun “ağır ağır” (GN/1)

Nefs dahı hem ilkin ayakda olur

Arkun arkun atlayup başa gelür. [279.B]

ayru ayru “ayrı ayrı”(DK/1)

Ayru ayru yollar izin deve bilür. [4b-3]

at kü “ad san”(OA/5)

Qangımız eçimiz qaz(ğanmış budun **atı küsi** yoğ bolmazun)...[KTA, DY, 26.S]

Diğer örnekler için bkz. [KTA, DY, 25.S], [BKA, DY, 22.S], [BKA, DY, 36.S]

azın azın “yavaş yavaş”(GN/1)

Ne gerek üstâda bilgil bu kezin
Kim gide tag altına **azın azın**. [6615.B]

bâb bâb “bölümler halinde”(GN/1)

Gördüm olmuş kendü nefsum bir kitâb
A‘zalar yazludur anda **bâb bâb**. [9327]

bağ bağ “bak bak”(DK/2)

begler bunu eşitdiler, eyitdiler: **Bağ bağ!** Şimdiye degin Kazanuş [148a-1]

Diğer örnek için bkz. [80a-11]

beserek beserek “biserek biserek”⁹(DK/1)

ğardaş. **Beserek beserek** develerün çatarından o zâlim [113b-2]

biğ biğ “binlerce”(GN/7)

Biğ biğ erden artug-ıdı leşkeri
N’eylesün çün olmaya hak’dan yarı. [4243.B]

Diğer örnekler için bkz. [4246.B], [4293.B], [4367.B], [8229.B], [8240.B],
[9386.B]

boğa boğa “boğa boğa” (DK/1)

şağar görmedünmi? **Boğa boğa** dedükleri kara inek buzağusı [92b-9]

bögür- bögür- “bağıra bağıra ağlamak”(DK/2)

‘aklı gètdi, destmâln eline aldı, **bögürü bögür(ü)** ağladı. [35b-9]

Diğer örnek için bkz. [50b-10]

böyük böyük “büyük büyük”(DK/1)

⁹ [beserek, biserek] Farsça, tüylü besili erkek deve anlamına gelmektedir.

‘aşāsı ağac, **böyük böyük** şularuñ körüsü ağac [29b-9]

burçaq burçaq “iri kar tanesi” (DK/1)

ayuuñ on dördine beñzer bir mañbûb ala gözlü genç yigit, **burçaq**

burçaq derlemiş, uyur, gelenden gédenden ħaberi yok. Tılandı [135a-12 – 135a-13]

büldür büldür “büldür büldür”(DK/4)

Oğlan böyle degec **büldür büldür** gözinüñ yaşı revān [29a-4]

Diğer örnekler için bkz. [58b-5], [47b-6], [53a-6 – 53a-7]

cins cins “çeşit çeşit”(GN/1)

Gör bu hayvānātı cümle **cins cins**

Ol semā‘da cūşa gelmiş nakş u cins. [42.B]

çağnam çağnam “çağıl çağıl¹⁰”(DK/1)

Çağnam çağnam kayalardan çıkan şu, ağaç gemi-leri oynadan [24b-3]

çap çap “dudak şapırtısı”(DK/2)

alup tutan, kanlu kıyruq üzüp çap çap yudan avāzı [25a-3]

Diğer örnekler için bkz. [25a-10], [25b-1]

çok çok “çokça”(GN/1)

Biri şoldur kim ola ‘ömri dirāz

‘Ömr içinde kıla ol **çok çok** niyāz. [5850.B]

dip dip “yürüme şekli”(DK/1)

ördügin şakıyup alan, Kaba ümge **dip [dip]** yöririken [96a-10]

¹⁰ Çağıl>çakıl, küçük taş parçası anlamına gelmektedir (Dilçin 2009: 60).

dolamac dolamac “dolamac dolamac”(DK/1)

Alp ere orhu v ermek ‘ayb olur, **Dolamac (dolamac)** yollarını [90a-6]

döge döge “d verek¹¹”(DK/1)

alurıdı, g çmeyeninden **döge döge** kırk aka alurıdı. Bunı [79b-3]

d ne d ne “dönmek dönmek” (DK/3)

D ne d ne bir zem n yahı ava eyledi. ‘K firi alam’ [76a-2]

Diğer  rnekler iin bkz. [67a-11], [67a-12]

d ne d ne “dönmek dönmek” (GN/1)

Kim buları dahı büker d n   gün

D ne d ne her birini kıldı un. [7861.B]

dürlü dürlü “eit eit”(GN/16)

Anlum anu dürlü dürlü ni‘metin

B -dir g ol **dürlü dürlü** rahmetin. [5027.B]

Diğer  rnekler iin bkz. [7475.B], [7783.B], [7878.B], [9174.B], [9330.B], [9331.B], [9345.B], [9352.B], [10290.B], [7941.B], [4997.B], [6339.B], [1954.B], [3827.B], [10156.B]

e m apam “atam ecdadım”(OA/4)

... Türk t r sin igınmi budunu **e m apam** t r sine yaratmı, bourmu.
[KTA, DY, 13.s]

Diğer  rnekler iin bkz. [BKA, DY, 3.S], [BKA, DY, 12.S], [KTA, DY, 1.S], [KTA, DY, 19.S], [BKA, DY, 16.S]

¹¹ [D gmek> dövmek] kelimedede “g – v” deimesi vardır. “g - v” deiiklii aslında “g(y) - v deiikliidir. Yani g’ler dorudan doruya v olmamı, yumuayıp g(y) haline geldikten sonra v ekline gemitir (Ergin 2006: 88).

ertingü ertingü “fevkalade fevkalade”(OA/1)

...bunca amtı begler ƙangım ƙaƙanƙa **ertingü ertingü** ti umuğ i(tdi?...T)ürk begleri budunım/beyleri milleti ertingü ti umuğ itdi...[BKA, GY,14-15.s]

ertmiş barmış “hür ve müstakil”(OA/2)

Küregüng ün üçün igidmiş bilge ƙaƙanınƙın ertmiş barmış edgü iling e kentü yangıldığ, yablak kirgürtüg. [KTA, DY, 23.S]

Diğler örnek için bkz. [BKA, DY, 19.S]

geli geli “gele gele”(DK/1)

Geli geli yurdınıuğ üzerine geldi. Gördikim uçarda ƙuzğun [24a-3]

girdi girtü “yönelmek”(GN/1)

Bu mesel eygü meseldür birlige
Birikenler **girdi girtü** dirliğe. [543.B]

götin götin “geriye doğru”(DK/1)

Yumruğıyla boğanuğ alnına ƙıya tutup çaldı. Boğa **götin götin** getdi [10-8]

harf harf “kelimesi kelimesine”(GN/1)

Bu kulak bābında yazlu **harf harf**
Harf içinde ma‘ni olur cāna sarf. [9333]

her dem her zamān “sürekli” (GN/1)

Çünkü yönin dünyaya dutdı bu cān
Geçmiş işin aña **her dem her zamān**. [5397.B]

hiç hiç “hiç hiç”(GN/1)

Bu cihān nişe gelürdi **hiç hiç**
Hōd tolupdur mekr ü hīle pīç pīç. [6561.B]

hōş hōş “hoş hoş”(GN/4)

Yine düşdi ‘akla bir hōş ārzū

Diledi kim kuça **hōş hōş** hūb-rū. [3075.B]

Diğer örnekler için bkz. [4378.B], [4667.B], [5682.B]

iqlīm iqlīm “ülke ülke”(DK/1)

eydür: Mere bāzigānlar, varuñ, **iqlīm(iqlīm)** arañ, Beyregūñ ölüsi(dirisi) [49a-12]

içüp içüp “içerek”(DK/1)

kalın Oğuz beglerine şagraķ sürüp içerleridi. **İçüp içüp** [20a-8]

ķaba ķaba “kocaman, iri”(DK/1)

kılan Ķazan eridüm. **Ķaba ķaba** begler oğlı ğavğa kılsa Ķamçı [141a-2]

ķanlu ķanlu “kanlı kanlı”(DK/8)

Ķanlu ķanlu şularuñ şoğılmışdı, çağladı ahır. [60b-5]

Diğer örnekler için bkz. [95a-12], [119a-12], [124a-5], [130a-1], [31b-2 – 31b-3], [39b-7-- 39b-8], [74b-2 – 74b-3]

ķara ķara “kara kara”(DK/5)

Ķara ķara denizleruñ gemisi ağac, Şāh-ı Merdān ‘Ali-nūñ [29b-10]

Diğer örnekler için bkz. [95a-11], [114a-5], [124a-5], [130a-1]

ķaş ķaş “kas kas ğülmek”(DK/8)

Begūñ dünlüği altun ban ēvine girdi. Ķızı gelini **ķaş**

ķaş ğülmez oldu, kızıl ķına ağ eline yakmaz oldu. Yēdi [47b-10 – 47b-11]

Diğer örnekler için bkz. [45b-11], [63b-9 – 63b-10], [64a-2], [65a-1], [81b-7], [115a-3], [139a-1]

ķat ķat “iyiden iyiye”(GN/2)

Çün günāh cānı gelür **kat kat** basar
Mahbus eyler seyrini hak'dan keser. [3003.B]

Diğer örnek için bkz. [4741.B]

kaçar kaçar “sıra sıra dizilmek”(15)

Gelini çağrışdurdılar. Tavla tavla şehbāz atlarını bindiler, **kaçar kaçar** kızıl develerini yētdiler. Ağır hāzinesini, bol aqçasını [21a-6 – 21a-7]

Diğer örnekler için bkz. [21b-3], [22a-6], [21b-3], [22a-6], [31a-9], [31a-2], [53b-2], [53b-12], [61a-3], [63a-3], [63b-6], [85b-1], [83b-10 – 83b-11], [89a-8]

katı katı “sert bir şekilde”(DK/1)

katı katı inledi, āh ētdi. Hātunı eyitdi: Beg yigidüm, qalaba [123a-9]

katre katre “damla damla”(GN/2)

Katre katre degme yirden çıqdılar
Yüz urup yine deñize aqdılar. [444.B]

Diğer örnek için bkz. [10319.B]

kendü kendü “bizzat kendi”(GN/7)

Bilürem eksüklüyem suç işledüm
Kendü kendü nefsüme zulm eyledüm. [892.B]

Diğer örnekler için bkz. [6926.B], [8745.B], [1002.B], [1604.B], [5947.B], [6314.B]

kese kese “kap kap”(DK/1)

demiş. Yegenek gene eydür: **Kese kese** yēmege **yaḥnı yaḥşı**, segirddüğünde [106b-5]

kıyma kıyma “kıyılmış”(DK/1)

varuñ, azanuñ oğlı Uruzu artuñ, engele ařuñ, **ıyma**

ıyma ağ etinden eküñ, ara avurma pişürüp ırk bir ıza [28a-1 – 28a-2]

Diğer örneğ için bkz. [28a-13]

ızıl ızıl “ızıl ızıl”(DK/1)

atlar, arıyubdur, uluñ vërmez, **ızıl ızıl** develer, arıyubdur [31b-4]

kim kim “kim kim”(GN/9)

Bildürür **kim kim**-durur her fasl u cins

Hem-ünān ki penç tā‘at penç hiss. [s.11-10.B]

Diğer örneğler için bkz. [2570.B], [6923.B], [8119.B], [7886.B], [1370.B], [5878.B], [6714.B], [8964.B]

kimse kimse “kimse kimse”(GN/2)

Rāyigāndur bakmağ anuñ yüzine

Māni‘ olmaz **kimse kimse** gözine. [5084.B]

Diğer örneğ için bkz. [5112.B]

ova ova “kovarak”(DK/2)

Keher ayđıra Şıçradı bindi. Dedeyi **ova ova** Deli arçar [44a-5]

Diğer örneğ için bkz. [61b-7]

uca uca “bağrına basarak”(DK/3)

oğullarına arşu geldi. Atdan ėndi, oğlanlarıyıla **uca uca** [137b-4]

Diğer örneğler için bkz. [78b-5], [137a-1 – 137a-2]

ul ul “kul kul”(GN/1)

Bellü bildüñ tevbesüz **ul ul** degül

Zīra kim ullıkları mağbül degül. [9919.B]

ķuru ķuru “ķurumuŗ”(DK/2)

a Çazan saŗa! dēdi. Bir daŗı Őoylamıŗ: **Őuru Őuru** aylara Şu [71a-1]

Diğer rnek için bkz. [14a-10]

ķunt ķunt “sağlam kuvvetli”(DK/1)

Beyrek dēyeydüm, ozan saŗa. **Őunt Őunt** bileklerin Őol [55a-7]

leyli leyli “leyla leyla”(GN/1)

Leyli Leyli dir-iken Mecnün dili

Dile Mevli geldi gitdi mŗŗkili. [6460.B]

loķma loķma “lokma lokma”(GN/1)

ķankı aŗ kim hōŗ gelirse gnline

Loķma loķma alur andan eline. [2830.B]

neng neng “her ne¹²”(OA/2)

Neng neng sabım erser bengü taŗķa urtum. [KTA, GY, 11.s]

Diğer rnek için bkz. [BKA, KY, 8.s]

neng yılsığ “varlıklı zengin”(OA/2)

Neng yılsığ budunķa olurmadım. [KTA, DY, 26.S]

Diğer rnek için bkz. [BKA, DY, 21.S]

oğul oğul “oğul oğul”(DK/5)

gelini ağ ıķarup ķara gēydi. Uŗun Őoca, **oğul oğul!** Dēyü [130a-3]

¹² “neng neng” tekrarı Ergin’in evirsinde “her ne”(Ergin 2009: 7); Tekin’in tasnifinde, “(söylenecek) her ne” (Tekin 2006: 23) Şeklinde yorumlamıŗtır. Abidelerde geçmekte olan “neng yılsığ” tekrarı “varlıklı zengin” anlamına gelmektedir. Bize göre “neng” szcğ yanalıŗ yorumlanmıŗ olabilir.

Diğer örnekler için bkz. [47b-5], [71b-5], [71b-11],[29a-7]

on kez on kez “on defa”(GN/1)

On kez on kez dōstların ögdi Çalap

On dağı düşmanlara sögdi Çalap. [10490.B]

ögir- sebin- “memnun olmak, sevinmek”(OA/1)

Olurtuğuma ölteçiçe sağınığma Türk begler budun **ögirip sebinip** tongtamış közi yügerü körti. [BKA, DY, 2.S]

ölü yitü “öle yite”(OA/5)

...barmış budun **ölü yitü** yadağın yalınğın yana kelti. [KTA, DY, 28.S]

Diğer örnekler için bkz. [KTA, BY, 1.S], [KTA, DY, 27.S], [BKA, DY, 22.S], [BKA, DY, 22.S]

pāre pāre “parça parça”(DK/3)

urdi. **Pāre pāre** oldı, uvandı. Eydür: Mere Kavat oğlı [146a-8]

Diğer örnekler için bkz. [114b-12], [30a-4]

pīç pīç “sarmaş dolaş şekilde”(GN/1)

Bu cihān nişe gelürdi hīç hīç

Hōd ıolupdur mekr ü hīle **pīç pīç**. [6561.B]

renk renk “renk renk”(GN/2)

Toprağā cevher düşüpdür **renk renk**

ıağlar altından çıkar ol teng teng. [6629.B]

Diğer örnek için bkz. [6698.B]

rāy rāy “düşünce, fikir”(GN/1)

Bisler anı dörd yıl dörd ay Ay

Pes ‘Uṭārid hem virür hōş **rāy rāy**. [4532.B]

şaf şaf “sıra sıra”(GN/5)

Gördi kim **şaf şaf** firiştehler tamām

Durmuş anda bī-hisāb dutmuş maḳām. [8209.B]

Diğer örnekler için bkz. [8241.B], [8360.B], [8229.B], [8251.B]

serpe serpe “serpe serpe”(DK/1)

döğışdiler, kara polad uz kılıcıla tartışdılar. **Serpe**

serpe meydānda kılıç-laşdılar. Çiginleri toğrandı, kılıç [127a-11 – 127a-12]

şovuk şovuk “soğuk soğuk¹³”(DK/7)

Şovuk şovuk şuları şorar olsañ ağam beyregün içidiyidi. [53b-9]

Diğer örnekler için bkz. [53a-13], [61a-1], [83b-8], [85b-10], [97b-2 – 97b-3], [85-11]

şalkum şalkum “serin serin¹⁴”(DK/1)

kızı yoğıdı.Şoylamış, görelüm hānum, ne şoylamış: **Şalkum**

şalkum tan yelleri esdüğinde şakallu bozac torğay sayr [7b-2 – 7b-3]

Diğer örnek için bkz. [12b-4]

şaylan şaylan “düzgün düzgün”(DK/1)

görinmez, bağrum yanar. **Şaylan şaylan** kayalardan, Kazan [70a-8]

şehbāz şehbāz “şehbaz şehbaz”(DK/2)

kanlu ırmağ-lar, karıy(up)dur dēye şuyı gelmez, **şehbāz şehbāz** [31b-3]

¹³ [şovuk<soğuk] kelime ortası ses değışikliğine uğramıştır.

¹⁴ “salkum” kelimesinin, “üzüm sapı” ve “serin rüzgār” olmak üzere iki anlamı vardır.

Diğer örnek için bkz. [33b-9]

süriyi süriyi “sürükleye sürükleye”(DK/1)

dildi, yay kirişin taqdı, **süriyi süriyi** mağara [119a-2]

taşkun taşkun “taşmış taşmış”(DK/1)

Geldüğünde geçdüğünde Beyrek adlı bir yigide buluşmadı mı? **Taşkun taşkun** suları aşup geldüğünde geçdüğünde Beyrek [54a-5 – 54a-6]

tavla tavla “at ahır”(DK/15)

Gelini çağrırdurdılar. **Tavla tavla** şehbâz atlarını bindiler, kaçar [21a-6]

Diğer örnekler için bkz. [21b-1], [22a-5], [26a-1], [30a-4], [31a-1], [45b-5], [53b-1], [53b-10], [83b-9], [85a-12], [85b-12], [104a-13], [31a-8 – 31a-9], [56b-13 -- 57a-1]

teng teng “yük yük”(GN/1)

Toprağa cevher düşüpdür renk renk

Taglar altından çıkar ol **teng teng**. [6629.B]

tinsi oğlu tinsi oğlu “gögün oğlu gögün oğlu”(OA/1)

Türk budun Temir Kapıgka **tinsi oğlu tinsi oğlu** ayıgma tagka tegmiş idi yok ermiş. [TA, İT, GY,2-3.S]

tıka başa “tıka basa”(DK/1)

bir kürek yoğurd gözler toyınca **tıka başa** yer. Elin bögrine [5b-13]

til til “tel tel”(1)

Yidi gün oldu şavug u esdi yıl

Tagı taşı kıldı ol yıl **til til**. [4190.B]

tolamac tolamac “dolamac dolamac”(DK/1)

varacak yerün **tolamac tolamac** yolları olur, atlu [89b-10]

tolap tolap “çok bol”(DK/1)

oğul!**Tolap tolap** ağ südümi emzürdügüm oğul! Ağca [84b-2]

tolp tolp “bölük bölük”(GN/1)

Dörd yañadan **tolp tolp** geldi revān
Degme tolhbı başladı bir bağçevān. [1583.B]

tura tura “dura dura¹⁵”(DK/1)

Diñleş **begler**. Yata yata yanumuz ağrıdı, **tura tura** belümüz kırıldı. [20a-11]

yana yana “yana yana”(DK/1)

haberin, Kazan de(gi)l maña, Demez olsañ, **yana yana** kargaram [70b-13]

yap yap “yavaş usulca”(DK/1)

yap yap gerü döndi. Kızlar geyigi götürdiler, gözeler [40b-8]

yapa yapa “yalnız yalnız”(DK/1)

Yapa yapa karlar yağsa yaza kalmaz. [3b-8]

yār yār “dost dost”GN/(1)

Yād biliş imdi nedür ağyār u yār
Ağyarı ko dün gün eytgil **yār yār**. [10232.B]

yarı- yarçı- “bahtiyar olmak, yüzü gülmek” (DK/7)

Yarımasun yarçımasun, senün oğluñ kür koptı, ercel koptı. [11b-3]

¹⁵ [tur-<dur-] fiili türkçede çok sık rastlanılan kelime başı “k-<g-” değişimine uğramıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ergin 2006: 89)

Diğer örnekler için bkz. [23a-3], [37a-11], [47a-2], [47a-5], [48b-6], [45a-6 – 45a-7]

yata yata “yata yata”(DK/1)

Diñleş begler. **Yata yata** yanumuz ağrıdı, ıura ıura belümüz ıurıdı. [20a-11]

yemürü yemürü “hıçkırarak ağlamak” (DK/1)

yazuğ, dedi. **Yemürü yemürü** ağladı, yanuğ cigercüğini tağladı. [30a-8]

yüksek yüksek “yüksek yüksek” (DK/2)

vermedi. ‘Dünye şirın, cân tatlu’ dediler. İmdi **yüksek yüksek** kara tağlarum Saña yaylak olsun, şovuk şovuk [85a-10 – 85a-11]

Diğer örnek için bkz. [140b-12]

zār zār “inleye sızlaya [ağlamak]”(GN/4)

Hıç kimesne yoğ benümle ıanı yār
Ağladum kendü hālüme **zār zār**. [5558.B]

Diğer örnekler için bkz. [8770.B], [6472.B], [8251.B]

zārı zārı “inleye sızlaya [ağlamak]”(DK/1)

Vay ıalın Ođuzuñ imrencesi Beyrek! Deyüp **zārı zārı** [48a-8]

Diğer örnek için bkz. [126a-11]

zerre zerre “zerre zerre”(GN/1)

Yirde gökde **zerre zerre** ‘ışığ ıodı
Anuñ-ıçun ıoldı ‘ālem ‘ışığ odı. [4913.B]

2.2. Yakın Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Bu tür ikilemelerde iki sözcüğün kendi anlamında başlı başına kullanıldığı görülür. Fakat yakın anlamlı sözcüklerden kurulan ikilemelerdeki sözcüklerin bazılarında anlamdan başka, ses ve biçim yakınlıkları da vardır: “*delik deşik, eş dost, dünya âlem, doğru dürüst, saçma sapan, açık saçık, derme çatma, yol yordam, mal mülk*”vb (Hatiboğlu 1981: 58). Bazen yakın anlamlı iki sözcüğün oluşturduğu ikileme bu iki sözcüğün kendi anlamlarının dışında ikilemeye özgü yeni bir anlam kazandırır (Çağatay 1978: 39).

Araştırmamızda bu tip yapıların birçok örneğini görmekteyiz. Kullandığımız yakın anlamlı tekrarlarda, tek tek anlamlarına bakmaksızın, işaret etmiş oldukları anlamı bir bütün olarak algılamaktayız.

ağla- şıkla- “ağlamak sızlamak”(DK/1)

başdı yolun kıyısın alup oturdı, ağladı şıkladı [23a-7]

ağla- bozla- “ağlamak bozlamak”(DK/2)

Néce **ağlamayayın bozlamayayın**? Oğulda ortacum yok, qartaşda [36-1]

Diğer örnek için bkz. [114a-2]

arķış tirkış “kervan kabile”(OA/2)

Ötüken yir olurup **arķış tirkış** ısar neng bungen yok.[KTA, GY, 8.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, KY, 6.S]

ata ana “ata ana”(DK/9)

atam anam évine dönsem, Hey kırķ eşüm kırķ yoldaşum [90b-13]

Diğer örnekler için bkz. [97b-9], [133a-10], [133a-13], [61a-13], [133b-1 – 133b-2], [86b-5], [90b-5], [51a-3]

ata ana “ata ana”(GN/2)

Geldük evvel **ata ana** kapısı

Eydeyüm nedür bularuñ tapısı. [3110.B]

Diğer örnek için bkz. [9776.B]

at buñ “at but”(DK/6)

atuñ buñun bingil Arķurı yatan Ala Tağı dünin aşğıl [124a-12]

Diğer örnek için bkz. [95a-6], [121b-10], [14a-4], [122b-8], [146a-12]

baş beyin “baş beyin”(1)

ne Beyrek ķalsun. Bir eski ķaftan vēr[d]ünüz, benüm **başum beynüm** [55b-6]

bellü beyān “açık olarak”(107)

Evliyādur ol bölük **bellü beyān**

Halk içinde her biri oldı ‘ayān. [2056.B]

Diğer örnekler için bkz. [5048.B], [634.B], [1059.B], [1304.B], [1372.B], [1390.B], [1640.B], [1668.B], [1764.B], [1791.B], [1876.B], [1907.B], [1967.B], [1988.B], [2007.B], [2046.B], [2130.B], [2134.B], [2186.B], [2194.B], [2265.B], [2371.B], [2412.B], [2461.B], [2485.B], [2488.B], [2561.B], [2584.B], [2613.B], [2694.B], [2760.B], [2765.B], [2876.B], [2891.B], [2965.B], [3009.B], [3106.B], [3126.B], [3131.B], [3148.B], [3223.B], [3233.B], [3265.B], [3313.B], [3320.B], [3457.B], [3550.B], [3596.B], [3647.B], [3700.B], [3708.B], [3855.B], [3923.B], [4141.B], [4158.B], [4346.B], [4370.B], [4401.B], [4596.B], [4753.B], [4779.B], [4779.B], [4797.B], [4823.B], [4938.B], [5910.B], [6068.B], [6149.B], [6593.B], [7052.B], [7174.B], [7517.B], [7590.B], [7626.B], [7689.B], [7737.B], [7812.B], [7830.B], [7854.B], [8200.B], [8315.B], [8573.B], [8914.B], [8962.B], [9275.B], [9494.B], [9504.B], [9552.B], [9581.B], [9603.B], [9640.B], [9656.B], [9821.B], [10478.B], [7886.B], [3965.B], [4083.B], [4965.B], [5433.B], [6019.B], [6133.B], [5815.B], [7079.B], [8048.B], [2786.B], [4617.B]

cübbe çuğa “palto¹⁶” (DK/1)

vèrdi, **cübbe çuğa** vèrdi. Dedem Korkut gelüben [78b-12]

eb bark “ev bark¹⁷”(OA/1)

(Sing)ar süsi **ebig barkıg** yulıgalı bardı, singar süsi süngüşgeli kelti. [BKA, DY, 32.S], [KTA, KY, 1.S], [BKA, DY, 34.S], [BKA, DY, 37.S]

el gün “el gün¹⁸” (DK/8)

Alca kanın yer yüzine dökün, **elin günin** çapuñ, kızın gelinin [123b-7]

Diğer örnek için bkz. [128a-8], [122a-1], [153b-4], [151b-2], [151b-59], [153b-4], [149a-10]

iş küç “iş güç¹⁹”(OA/10)

Kop manga körti. **İşig küçüg** birür. [KTA, DY, 30.S]

Diğer örnekler için bkz. [BKA, DY, 9.S], [BKA, DY, 9.S], [BKA, DY, 9.S], [BKA, DY, 9.S], [KTA, DY, 8.S], [KTA, DY, 10.S], [KTA, BY, 1.S], [TY, İT, DY, 2.S], [BKA, DY, 8.S]

kız kuduz “kız kadın”(OA/1)

¹⁶TDK Türkçe sözlükte “çuka” kelimesi için; “Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de yaşayan tekirlerin irisi” denmektedir. Ancak biz bu kelimenin farsça “çuha”, “Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş” kelimesi olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁷Bugün kullandığımız “ev bark” tekrarı Orhun abidelerinde “eb bark” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tekrarı oluşturan ilk kelimedeyse meydana gelen “b>v” değişimi, Türkçede çok sık meydana gelen bir değişimdir. Bu konuyla ilgili Ergin, “Türkçede v olan b ‘leri kelimedeki yerleri bakımından ikiye ayırmak lazımdır: kelime başındaki b ‘ler, kelime içindeki b ‘ler. Kelime başındaki b-v değişikliği Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında olmuştur. Kelime içindeki b-v değişikliği ise daha Eski Türkçe devrinde başlamış ve daha geniş ölçüde vuku bulmuştur” (Ergin 2006: 84). “eb” kelimesi değişime uğramasına rağmen “bark” kelimesi arkaik özelliğini günümüze kadar korumuştur.

¹⁸“gün” kelimesinin kendi anlamının dışında bir de “komşu, e”l anlamı bulunmaktadır. Öyle ki bu tekrar, “Ele güne karsi yapayalniz kaldım” cümlesinde olduğu gibi günümüzde de kullanımdan düşmemiştir.

¹⁹ Tekrarı oluşturan ikinci bileşende Türkçede çok yaygın rastlanılan, kelime başı “k->g-” değişimi olmuştur. Daha önce de değindiğimiz “ev bark” tekrarı ilk kelime değişime uğramışken, “iş güç” tekrarı ikinci kelimenin değişime uğradığını görmekteyiz. Bu durum bize tekrarı oluşturan kelimelerin herhangi birinde art zamanlı bir değişimin olabileceğini göstermektedir.

...sarığ altun ürüng kümüş **kız kuduz** egri tebi ağı bungsuz kelürti. [TA, İT, GY, 4.S]

küing kul “cariye kul”(OA/2)

Özi yazındı, kağanı ölti, budunu **küing kul** boldı. [BKA, DY, 17.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, DY, 20.S]

murād maqşūd “arzu istek”(DK/1)

Gerdeklerine çapup düşdiler, **murāda maqşāda** erişdiler. Dedem Korqud [137b-8]

Diğer örnek için bkz. [47b-13]

otça borça “ateş gibi fırtına gibi”(OA/1)

Türgiş kağan süsi Bolçuda **odça borça** fırtına gibi kelti. [KTA, DY, 37.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 27.S]

oğuş budun “kabile millet”(OA/1)

Bir kişi yangılsar **Oğuş budunu** bişükinge tegi kıdmaz ermiş. [KTA, GY, 6.S]

öl- yit- (DK/1)

Olsun, çoban saña! Dèdi. Çoban eydür: **Ölmişmiydün yitmişmiydün** [25b-8]

şavaş- dögış- “savaşmak dövüşmek”(DK/1)

Bu gelen kâfir çok kâfirdür. **Şavaşalum dögışelüm**, ölenümüz [98b-13]

tāc taht “taç taht”(DK/2)

ķaderüm yok Allāh te’ālā meni ķargayubdur, begler. **Tācum tahtum** [36a-2]

Diğer örnek için bkz. [64b-7]

uluş budun “ülke halk”(OA/1)

Ꞑurıya kün batsıqda Soğd Berçik er Buçarak **uluş budun** Enik sengün Oğul Tarқан kelti. [KTA, KY, 12.S]

yabız yablak “düşkün perişan”(OA/1)

İçre aşsız taşra tonsuz **yabız yablak** budunda (üze olurtum). [BKA, DY, 21.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, DY, 26.S]

yadağ yalıng “yaya olarak çıplak olarak”(OA/2)

...barmış budun ölü yitü **yadağın yalıngın** yana kelti. [KTA, DY, 28.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 22.S]

yahnı yahşı “yahnı yahşı²⁰”(DK/1)

demiş. Yegenek gene eydür: Kese kese yemege **yahnı yahşı**, Segirddüğinde [106b-5]

yaz- düz- “yazmak düzmek”(DK/1)

Ol Ꞑur’ānı **yazdı düzdi**,’Ulemālar öğrenince göydi. [5a-6]

yér yurt “yer yurt”(DK/1)

içün ağlaram. Bir gün ola düşem ölem, **yèrümde yurdumda** [36a-3]

yok çığany “aç fakir”(OA/2)

Ꞑağan olurup yok çığany budunuğ kop Ꞑubratdım. [KTA, GY,10.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, KY, 7.S]

²⁰“yahşı” güzel, hoş anlamlarına gelmektedir (Özsoy 2006: 415).

2.3. Karşıt Anlamlı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Zıt anlamlı tekrarlar işaret ettiği kavramın sınırlarını belirler. Nitekim karşıt anlamlı kelimelerin yan yana gelmesi anlamı bir şekilde daraltmaktadır. Anlamı karşıt olan sözcüklerden oluşan ikilemeler mecaz yoluyla yeni bir kavram yaratmaya, iki karşıt kavramı uzlaştırıp iki kutuplu bir düşünce anlatmaya ya da iki ihtimali karşılaştırıp ikircillik meydana getirmeye yarar (Ağakay 1954: 104). Bu duruma karşıt kutuptaki kelimenin birbirini çekip anlam alanını daraltması da denebilir.

Bizim çalışmamızda yer alan karşıt anlamlı tekrarların da birtakım sınırlamalar getirdiği görülmektedir.

açsık tosık “açlık tokluk”(OA/1)

Açsık tosık ölmez sen. [KTA, GY, 8.S]

baş göt “baş göt”(DK/1)

gördiler kim bir ‘ibret nesne yatur, **başı göti** belürsüz. [110a-6]

bat- çık- “batmak çıkmak”(DK/2)

batup çıkamaz anuñ balcığı olur, ala yılan süñemez [89b-11]

Diğer örnek için bkz. [90a-7]

gece gündüz “gece gündüz”(DK/3)

haberin gétüreydüñüz olamı? Dêr. Bâzîrgânlar yarak gördiler, **gece gündüz** demeyüp yöridiler. Nâgâh Paraşaruñ Bayburd hişârına [49a-13 – 49a-14]

Diğer örnekler için bkz. [98a-2], [152b-10]

gelim gidim “gelim gidim”(DK/5)

yêr gizledi. Fânî dünyâ k(im)e kaldı? **Gelimli gidimli** dünyâ [34b-12]

Diğer örnekler için bkz. [79b-3], [102b-5 – 102b-6], [153b-9 – 153b-10], [147b-3]

gel- git- “gelmek gitmek”(GN/1)

Her günüñ bir adı var bir hüküm ider

Şamusunda bir güneş **gelür gider**. [654.B]

geñlü geñsüz “uzak yakın”²¹ (GN/3)

Geñlü geñsüz kâf u nûndan ün irer

Halkı kıomaz bir kararında hî sürer. [50.B]

Diğer örnekler için bkz. [4588.B], [4652.B]

iç taş “iç dış”²²(OA/1)

İçin taşın adınçığ bediz urturtum. [BKA, KY, 14.S]

inili eçili “küçük kardeş ve büyük kardeş”(OA/2)

Tabğaç budun tebligın kürlüg için **inili eçili** kingsürtükün için begli budunlğ yongşurtuğın için Türk budun illedük ilin içğinu idmiş kağanladuğ kağanın yitürü idmiş. [KTA, DY, 6.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 6.S]

oğlı kıızı “çocuklar” (DK/7)

Oğlı kıızı yok, kara otağa koñdurun kara kèçe altına [7a-8]

Diğer örnekler için bkz. [7a-11 – 7a-12], [8a-3], [8b-1], [8b-4], [8b-7], [9776.B]

²¹Tekrarı oluşturan her iki bileşen aynı olmasına rağmen, “+lü” ve “+süz” yapım ekleri le zıt anlamlı bir yapı oluşturulmuştur.

²² Orhun Abideleri’nde rastladığımız “taş” kelimesi bugün varlığını “dış” olarak devam ettirmektedir. Türkçede çok sık rastladığımız kelime başı “t->d-” değişimi, bu örnekte çok rahat karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, bugün ağızlarda hala kullanılmakta olan “taşra” kelimesi “taş” kelimesinin hâl eki almış halidir. Bkz (Ergin 2006: 91)

ot sub “ateş su”(OA/2)

Ança kazganıp biriki budunuğ **ot sub** kılmadım. [BKA, DY, 22.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, DY, 27.S]

ölü diri “ölü diri”(DK/7)

geçdi, Beyregün **ölüsün dirisin** bilmediler. Bir gün kızın [48a-13]

Diğer örnek için bkz. [132a-1], [142b-13], [49a-12], [52b-10], [48b-7], [23a-8]

tünli künli “gece gündüz”(OA/1)

... Kök) Öngüg yoğuru sü yorıp **tünli künli** ödüşke subsuz keçtim. [BKA, GDY, 1.S]

yazın kışın (GN/1)

Bilesin bu nefis ile şüret işin

Nitedür yoldaşlığı **yazın kışın**. [5296.B]

2.4. Bir Kelimesi Anlamlı Kurulan Tekrarlar

Bu tür tekrar oluşumlarında yapıyı oluşturan kelimelerin sadece bir tanesi anlamlıdır. Diğer kelime ise anlamlı olanı pekiştirmek, güçlendirmek diğer kelimeyle birleşir. Anlamsız olan kelime başka bir deyişle anlamı tamamlamaya yardımcı olur. Ancak bu yapılar pekiştirme sayılamaz. Çünkü pekiştirme anlamı yoğunlaştırmak için “p, m, s, r” ünsüzlerinden biri katılarak yapılır²³.

dan dansuḥ “şaşılacak, hayret verici”(DK/1)

babası karşı geldi, eydür: Oğul, **dan dansuḥ** bu gün [42a-9]

düpe dep- “sert bir şekilde depmek”(DK/1)

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Vecihe Hatiboğlu, *Pekiştirme ve Kuralları*, TDK Yayınları, Ankara 1973, s.18.

şola depdi, azan gendü **düpe depdi**. Tekür ile [78a-8]

görne göz “görne göz”(GN/1)

İmdi bir gel dir ögün kendüzüne

Kim bu ma‘nı yüzi **görne gözüne**. [7164.B]

an aşan- “büyük baş hayvan için siymek”(DK/1)

meydānda ne adar at varısa **an aşandı**. Yigitleri [93b-8]

ana una “kana kuna”(DK/1)

şaklarıdı. Vardı gönlegi **ana una** baturdı, Bayındır [48b-9]

kesim kes- “kesim kesmek”(DK/1)

Gelün **kesim keselüm**, dēdiler. Dede orudı Depegöze gönderdiler. [111b-8]

ışır ışrağ “kısır kısrağ”(DK/1)

hānum ne şoyladı. Eydür: And içmişem **ışır ışrağa** bindüğüm [58b-3]

ur urama “kuşak kemer”(DK/1)

Çaya (başsa) alımlı, alkara uş erdemlü, **ur urama** uşaklı [32b-8]

Diğer örnekler için bkz. [77b-4]

yamrı yumrı “belirsiz” (DK/1)

bēşigüm şandım, sizi **yamrı yumrı** şadım dāyem şandım [139a-3]

2.5. İki Kelimesi Yarı Anamlı Kurulan Tekrarlar

Bu tür kelimelerle kurulan tekrarlarda güçlü bir anlam, bir pekiştirme apaçık ortadadır (Hatiboğlu 1981: 59). İki kelimesi de yarı anlamlı olan tekrarlar, kendi başlarına bir anlam karşılayamaz. Anlam alanı yarım kalır ve anlamı bütünleyecek başka bir kelimeye ihtiyaç duymaktadırlar.

İncelediğimiz eserler içerisinde bu tür yapılı örneklere sadece Dede Korkut metninde rastlayabildik.

cici bici “cici bici”(DK/1)

bir **cici bici** Türkman kızını alasin, negāhandan taymam [87b-7]

III. BÖLÜM

SÖZCÜK YAPISI BAKIMINDAN TEKRARLAR

Türkçede hemen hemen her tür kelimededen tekrar oluşturulabilir. Bu tekrarlar sadece Türkçe kelimelerden oluştuğu gibi Türkçe+yabancı veya yabancı+Türkçe kelimelerden de oluşabilir.

Bu bölümde yabancı kelimelerden, sayılardan, tamlamalardan ve m-li kurulmuş yapılardan oluşmuş tekrar örnekleri yer almaktadır.

3.1. Yabancı Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Bu bölümde yer alan tekrarların çoğu Garip-nāme’den fişlenmiştir. İncelediğimiz söz konusu eserlere bakıldığında yabancı kelimelerden kurulmuş olan tekrar yoğunluğunun en fazla Garip-nāme’de olduğunu saptadık. Bu durumun eserin “fā’ilātün, fā’ilātün, fā’ilün” aruz kalıbı ile mesnevi şeklinde yazılmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz. Ayrıca bu bölümdeki tekrarları yalın hālleri ile vermeye çalışarak dikkati kelime kökenine çekmek amaçladık. Bazı tekrarlar kalıplaşma²⁴ özelliğinden ötürü olduğu gibi yazılmıştır. Yabancı kelimelerden kurulmuş tekrarların bazen iyelik ekleriyle bazen de ismin çeşitli hāl ekleriyle kurulduğu görülmektedir.

ādeme var ādeme “ādeme git ādeme”(GN/1)

Yine geldi Tanrı’dan aña hıṭāb

Ādeme var ādeme kıılma şitāb. [3294.B]

‘afv ‘afv “affetmek”(GN/1)

²⁴ Bkz. (Hatiboğlu 1981: 15)

Cümle müstağrak du‘āya şaff u şaf
Çığırışur yā Rabbi kılgıl ‘afv ‘afv. [8260.B]

‘a**kıl uş** “akıl akıl”(DK/1)

Şundan berü ‘a**kılum uşşum** dère bilmen.Ĥānum kardaş, menüm bu düşümi...
[23b-6]

allah allah “allah allah”(DK/1)

Allah Allah demeyince işler oñmaz. [31-12]

allah allah “allah allah”(GN/1)

Göñlüm eydür **Allah Allah** gitmegil
Ben ĥazīneñven senüñ terk itmegil. [5501.B]

āmīn āmīn “amin amin”(DK/2)

étmesün, beş kelime du‘ā kılduğ, qabül olsun **āmīn āmīn** [147b-5]

Diğەر örnek için bkz. [63a-5]

bāb bāb “bölümler halinde”(GN/1)

Gördüm olmış kendü nefsum bir kitāb
A‘zalar yazludur anda **bāb bāb**. [9327]

bellü beyān “açık olarak”(107)

Evliyādur ol bölük **bellü beyān**
Ĥalk içinde her biri oldı ‘ayān. [2056.B]

Diğەر örnekler için bkz. [5048.B], [634.B], [1059.B], [1304.B], [1372.B],
[1390.B], [1640.B], [1668.B], [1764.B], [1791.B], [1876.B], [1907.B], [1967.B],
[1988.B], [2007.B], [2046.B], [2130.B], [2134.B], [2186.B], [2194.B], [2265.B],
[2371.B], [2412.B], [2461.B], [2485.B], [2488.B], [2561.B], [2584.B], [2613.B],
[2694.B], [2760.B], [2765.B], [2876.B], [2891.B], [2965.B], [3009.B], [3106.B],

[3126.B], [3131.B], [3148.B], [3223.B], [3233.B], [3265.B], [3313.B], [3320.B], [3457.B], [3550.B], [3596.B], [3647.B], [3700.B], [3708.B], [3855.B], [3923.B], [4141.B], [4158.B], [4346.B], [4370.B], [4401.B], [4596.B], [4753.B], [4779.B], [4779.B], [4797.B], [4823.B], [4938.B], [5910.B], [6068.B], [6149.B], [6593.B], [7052.B], [7174.B], [7517.B], [7590.B], [7626.B], [7689.B], [7737.B], [7812.B], [7830.B], [7854.B], [8200.B], [8315.B], [8573.B], [8914.B], [8962.B], [9275.B], [9494.B], [9504.B], [9552.B], [9581.B], [9603.B], [9640.B], [9656.B], [9821.B], [10478.B], [7886.B], [3965.B], [4083.B], [4965.B], [5433.B], [6019.B], [6133.B], [5815.B], [7079.B], [8048.B], [2786.B], [4617.B]

cübbe çuğa “palto²⁵” (DK/1)

vèrdi, **cübbe çuğa** vèrdi. Dedem Korkut gelüben [78b-12]

çıhan cān “ālem can”(DK/1)

Ölen ādem dirilmez, **çıhan cān** gèrü gelmez. [3b-1]

dan dansuğ “şaşılacak, hayret verici”(DK/1)

babası karşı geldi, eydür: Oğul, **dan dansuğ** bu gün [42a-9]

dem-be-dem “zaman zaman”(GN/1)

Cümle nefste var bu içmek ü yimek

Dem-be-dem hōş rāhat olup üyimek. [10178.B]

Diğer örnek için bkz. [2970.B]

harf harf “kelimesi kelimesine”(GN/1)

Bu kulak bābında yazlu **harf harf**

Harf içinde ma‘ni olur cāna sarf. [9333]

²⁵TDK Türkçe sözlükte “çuka” için, “Akdeniz, Marmara ve Karadeniz’de yaşayan tekirlerin irisi” denmektedir. Ancak biz bu kelimenin farsça “çuha”, “Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş” kelimesi olduğunu düşünmekteyiz.

hōş hōş “hoş hoş”(GN/4)

Yine düşdi ‘akla bir hōş ārzū

Diledi kim kuça **hōş hōş** hūb-rū. [3075.B]

Diğer örnekler için bkz. [4378.B], [4667.B], [5682.B]

hüner gerek hüner “marifet gerekir marifet”(DK/1)

kaçar kaçar beserekmi ister? Babası eydür: Oğul, **hüner gerek hüner** [89a-8]

katre katre “damla damla”(GN/2)

Katre katre degme yirden çıkdılar

Yüz urup yine deñize akdılar. [444.B]

Diğer örnek için bkz. [10319.B]

murād maqşūd “arzu istek”(DK/2)

Gerdeklerine çapup düşdiler, **murāda maqşūda** erişdiler. Dedem Korkud [137b-8]

Diğer örnek için bkz. [47b-13]

ne nāz vardı ne niyāz “ne naz ne niyaz”[vardı](GN/1)

Var-ıdı ol pādişāh-ı bī-niyāz

Kandasa **ne nāz vardı ne niyāz**. [7.B]

ne yol erkān var-ıdı ne hūd uşūl “ne yol erkan ne hod usul”[vardı]”(GN/1)

Ol zamān kim dünyāya geldi Resūl

Ne yol erkān var-ıdı **ne hūd uşūl**. [232.B]

pādişāhlar pādişāhı “hükümdarların başı”(DK/1)

Beyrek, **pādişāhlar pādişāhı** Haqka vāşıl oldı, bellü bilsün [151b-8]

pāk-bāz ol pāk-bāz “hilesiz ve gerçek”[ol] (GN/1)

Cān-iseñ sen **pāk-bāz ol pāk-bāz**

Aşluña dön bī-niyāz ol bī-niyāz. [4554.B]

pāre pāre “parça parça”(DK/3)

urdi. **Pāre pāre** oldı, uvandı. Eydür: Mere Kavāt oğlu [146a-8]

Diğer örnekler için bkz. [114b-12], [30a-4]

pīç pīç “sarmaş dolaş şekilde”(GN/1)

Bu cihān nişe gelürdi hīç hīç

Höd tolpudur mekr ü hīle **pīç pīç**. [6561.B]

rāy rāy “düşünce, fikir”(GN/1)

Bisler anı dörd yıl dörd ay Ay

Pes ‘Uṭārid hem virür hōş **rāy rāy**. [4532.B]

şaf şaf “sıra sıra”(GN/5)

Gördi kim **şaf şaf** firiştehler tamām

Durmuş anda bī-hisāb dutmuş maḳām. [8209.B]

Diğer örnekler için bkz. [8241.B], [8360.B], [8229.B], [8251.B]

şāf şāff “karşılıklı dizilmek”(GN/1)

Bu iki leşker durupdur **şāf şāff**

Birbirisiyle kıılır her dem meşāff. [976.B]

siñ siñ siñle- “köpek iniltisi”(DK/1)

atınıñ ayağına çap çap düşer, **siñ siñ** siñler. Kazan [25b-1]

şādumāndur şādumān “her zaman sevinçli olmak”(GN/1)

Birikenler **şādumāndur şādumān**

Bu hikāyet girtü sözdür bī-gümān. [593.B]

şehbāz şehbāz “şehbaz şehbaz”(DK/2)

kanlu ırmağ-lar, karıy(up)dur dēye şuyı gelmez, **şehbāz şehbāz** [31b-3]

Diğer örnek için bkz. [33b-9]

tāc taht “taç taht”(DK/2)

ķaderüm yok Allāh te’ālā meni ķargayubdur, begler. **Tācum tahtum** [36a-2]

Diğer örnek için bkz. [64b-7]

til til “tel tel”(1)

Yidi gün oldı şavuğ u esdi yil

Tağı taşı kıldı ol yil **til til**. [4190.B]

vallāhi billāhi “inandırıcılığı pekiştirmek için söylenen arapça yemin şekli”(DK/2)

gelmeysin, dēdiler. Kāzan eydür: **Vallāhi billāhi**, toğrı yolu görüriken[144b-6]

Diğer örnek için bkz. [140a-2]

yahnı yahşı “yahnı yahşı²⁶”(DK/1)

dēmiş. Yegenek gene eydür: Kese kese yēmege **yahnı yahşı**, Segirddüğinde [106b-5]

yār yār “dost dost”GN/(1)

Yād biliş imdi nedür ağıyār u yār

Ağıyarı ķo dün gün eytgil **yār yār**. [10232.B]

zār zār “inleye sızlaya [ağlamak]”(GN/4)

Hīç kimesne yok benümle ķanı yār

Ağladum kendü hālüme **zār zār**. [5558.B]

Diğer örnekler için bkz. [8770.B], [6472.B], [8251.B]

²⁶“yahşı” güzel, hoş anlamlarına gelmektedir (Özsoy 2006: 415).

zāri zāri “inleye sızlaya [ağlamak]”(DK/1)

Vay Kalın Oğuzun imrecesi Beyrek! Dêyüp **zāri zāri** [48a-8]

Diğer örnek için bkz. [126a-11]

zerre zerre “zerre zerre”(GN/1)

Yirde gökde **zerre zerre** ‘ışık kodı

Anuñ-ıçun tıoldı ‘ālem ‘ışık odı. [4913.B]

3.2. Sayılardan Kurulan Tekrarlar

Türkçede sayılarla kurulmuş pek çok tekrara rastlamaktayız. Bu tekrarların büyük bir bölümünün küçük sayıdan büyük sayıya doğru kurulduğunu çoğu örnekte görülmektedir. Bu duruma istisna olan “üç öpdı bir dişledi” tekrarına rastladık. Buna dayanarak sayıların tamamıyla küçük sayıdan büyük sayıya doğru tekrar oluşturmadığını söyleyebiliriz.

Sayıların bu şekilde dizilerek tekrar oluşturması tekrarların durum, yaklaşıklık ve tahmin bildirme görevinden kaynaklanmaktadır (Alkaya 2008: 41). Yaklaşıklık, tahmin bildiren tekrarların yanısıra incelemiş olduğumuz metinlerdeki tekrarlar daha çok aynı sayının yinelenmesiyle oluşan tekrarlardır.

biñ biñ “binlerce”(GN/7)

Biñ biñ erden artuğ-ıdı leşkeri

N’eylesün çün olmaya Hıağ’dan yarı. [4243.B]

Diğer örnekler için bkz. [4246.B], [4293.B], [4367.B], [8229.B], [8240.B], [9386.B]

bir bir “birer birer”(GN/80)

Birikenler aħvali beñzer şunıa

Diñle imdi eydeyüm **bir bir** saña. [274.B]

Diğer örnekler için bkz. [996.B], [1047.B], [1195.B], [2067.B], [2085.B], [2295.B], [3717.B], [3965.B], [4058.B], [4083.B], [4196.B], [4653.B], [4942.B], [4954.B], [4965.B], [4990.B], [5160.B], [5184.B], [5310.B], [5433.B], [5423.B], [5422.B], [5652.B], [5694.B], [5834.B], [5858.B], [5940.B], [6019.B], [6021.B], [6085.B], [6105.B], [6133.B], [6775.B], [6777.B], [6827.B], [7101.B], [7166.B], [7254.B], [7385.B], [7323.B], [7599.B], [7755.B], [7821.B], [7874.B], [7892.B], [8570.B], [8699.B], [8657.B], [8984.B], [9395.B], [9501.B], [10133.B], [2453.B], [5280.B], [5659.B], [6216.B], [6415.B], [6598.B], [7597.B], [7904.B], [8095.B], [8132.B], [8216.B], [8412.B], [8490.B], [8498.B], [9749.B], [4111.B], [4163.B], [3749.B], [4286.B], [4342.B], [6669.B], [8654.B], [5815.B], [7079.B], [8048.B], [2786.B], [2786.B]

bir bir “birer birer”(DK/3)

Çulağı altun küpeli kalın oğuz beglerini **bir bir** atından yıkıcı [32b-9]

Diğer örnekler için bkz. [33a-12], [115b-8], [77b-5]

iki üç “iki üç”²⁷ (OA/2)

Çorığı **iki üç** kişiligü tezip bardı. [BKA, DY, 41.S]

Diğer örnek için bkz. [TY, BT, GY, 7.S]

kırk eş kırk yoldaş “kırk eş kırk yoldaş”(DK/4)

Atam anam evine dönsem. Hey **kırk eşüm kırk yoldaşum** [92b-3]

Diğer örnekler için bkz. [90b-13], [90b-9], [97a-9 – 97a-10]

kırk gün kırk gece “kırk gün kırk gece”(DK/1)

ardınca gètdi. **Çırk gün kırk gece** toy düğün eylediler. Beyrek [62b-11]

on kez on kez “on defa on defa”(GN/1)

²⁷ Talat Tekin *Orhon Türkçesi Grameri* adlı eserinde bu grup için *yaklaşıklık öbeği* (Tekin 200: 196) terimini kullanmıştır. Vecihe Hatiboğlu ise *sayıardan ikileme* (Hatiboğlu 1981: 20) terimini kullanmıştır.

On kez on kez dōstların ögdi Çalap

On dađı dūřmanlara sögdi Çalap. [10490.B]

üç üç “üçer üçer”(GN/3)

Bunları **üç üç** yaratdı Zü'l-celāl

Nitekim müstaķbil ü māzī vü hāl [s.9-11.B]

Diğer örnekler için bkz. [1082.B], [7596.B]

üç öpdü bir dişledi “üç öpdü bir dişledi”²⁸ (DK/1)

Pay Bīcānuđ kıızı Bānu Çiçek menem, dēdi. Beyrek **üç**

öpdü bir dişledi, düğün kıutlu olsun hān kıızı! [42a-2 – 42a-3]

yidi yidi “yedi yedi”(GN/2)

Yidi yidi yaradupdur hem-çünān

Yidi endām u yidi kıat āsımān. [s.11-10.B]

Diğer örnekler için bkz. [4487.B]

yēdi gün yēdi gece “yedi gün yedi gece”(DK/5)

dikdürdi. **Yēdi gün yēdi gece** toym düğün ēdüp yēme [147a-12]

Diğer örnekler için bkz. [90b-6], [34b-6], [78b-9], [97a-7 – 97a-8]

3.3. Tamlamalardan Kurulan Tekrarlar

Tekrarlar yalın hālde kurulabildikleri gibi çeşitli tamlama ekleri alarak, belirtili ve belirtisiz isim tamlaması şeklinde de kurulabilirler. Hatiboğlu’na göre, “Aynı kelimedenden kurulu belirtisiz tamlama biçimindeki ikilemeler, anlamı en son sınırına kadar pekiştirerek artırırklar, güçlendirirler” (Hatiboğlu 1981; 20). Hatiboğlu belirtisiz isim tamlamasına “*güzeller güzel*”, belirtili isim tamlamasına ise “*sersemin sersemi*” örneğini

²⁸ Sayı bildiren kelimelerle kurulan tekrarların çoğu küçük sayıdan büyük sayıya doğru kurulmaktadır. Örneğin; altı yedi kişi, iki üç kuruş vs. Bu örnekte bu durumun tam tersini görmekteyiz.

vermiştir. Çalışmamızda daha çok belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulan tekrarlarla rastladık.

begler begi “beyler beyi”(DK/3)

Bayındıra selām vèrgil, **Begler begi** olan azanu elin öpgil [124b-1]

Diğer örnekler için bkz. [129a-2], [138a-1]

cānlar cānı “canlar canı”(GN/3)

Bir at ol nūrdur ki yağ gizler anı

Oldur ol eytdükleri **cānlar cānı**. [2596.B]

Diğer örnekler için bkz. [4746.B], [718.B]

cōmerdlar cōmerdi “cōmertler cōmerdi” (DK/1)

dem iki biçeydüm. Saa şıgındum, **cōmerdlar cōmerdi** anī [94a-11]

ānlar ānı “hanlar hanı”(DK/5)

ānlar ānı ān Bayındır yılda bir kere oy ödüp Oğuz [7a-4]

Diğer örnekler için bkz. [62b-4], [11b-8], [19a-9], [12a-7]

pādişāhlar pādişāhı “padişahlar padişahı”(DK/1)

Beyrek, **pādişāhlar pādişāhı** aa vāşıl oldı, bellū bilsün [151b-8]

yücelerden yücesi “yücelerden yücesi”(DK/2)

eydür: **Yücelerden yücesin**, Kimse bilmez nēcesin, ‘azīz Tangrı. [106b-13]

Diğer örnek için bkz. [127b-5]

“oğul” kelimesi ile de belirtisiz tamlama biçiminde ikileme kurulur. Bu tür tamlamalarda da anlam kuvvetlendirilir: “hayvan oğlu hayvan, it oğlu it, köpek oğlu köpek, eşek oğlu eşek” vb (Hatiboğlu 1981: 20-21).

İncelememizde “oğul” kelimesi ile kurulan birtakım örneklere rastlamaktayız. Özellikle bu örneklerin tamamı Dede Korkut metninde geçmektedir. Orhun Abideleri’nde ve Garib-nâme’de bu tür örneklere rastlayamadık.

beg oğlı beg “bey oğlu bey”(DK/1)

bu yigit yüzi niķāblu yaḥşı yigit-dür. **Beg oğlı beg** [40b-12]

Diğer örnek için bkz. [40b-4]

ķavat oğlı ķavat “ķavat oğlu ķavat”²⁹(DK/1)

Begün acıgı tıtdı. Bāzircānlara eydür: Mere **ķavat oğlı**

ķavatlar, ata tıruriken oğul elinmi öperler? Eyitdiler: Hānum [39a-6 – 39a-7]

Diğer örnekler için bkz. [101a-9], [56a-6]

toņuz oğlı toņuz “domuz oğlu domuz”(DK/1)

parmaķlaruņ çürisün, hey **toņuz oğlı toņuz!** deridi. [56a-4]

3.4. M-‘li Yapıda Kurulan Tekrarlar

Türkçede bazı özel durumlar dışında kelime başında “m” sesi bulunmaz. Bu konuyu Ergin şu şekilde izāh etmiştir: “*m* sesi Türkçede umumiyetle kelime başında bulunmaz. Eski Türkçede “m” ile başlayan bazı kelimeler vardı. Fakat bunların başındaki m’ler umumiyetle b’den türemiş m’lerdi. Bunların dışında Türkçede kelime başında “m” sesi bazı tabiat taklidi sözlerin başında ve tekrarlarda görülmektedir” (Ergin 2006; 61). Buradan da anlaşılacağı üzere tekrarlarada görülen m’li yapılar Türkçenin yaratma gücünü gösteren en iyi örnekler arasında yer alır.

Günlük hayatta çok sık rastlanılan m’li kurulmuş tekrar oluşumları vardır; “*ev mev, oda moda, şaka maka, ekmek mekmek* vb. Bu örneklere baktığımızda kelime tekrarlanırken ya ilk fonem değişip onun yerine “m” sesi gelmekte (şaka maka) ya da tekrarlanan kelimenin önünde “m” sesi türetilmektedir.

²⁹ “Kavat” kelimesi arapça “kavvād (pezevenk)” kelimesinden gelmektedir. (Özsoy 2006: 384)

Çalışmamızda konuyla ilgili sadece tek örneğe rastlayabildik. Bu örnek tıpkı “şaka maka” örneğindeki gibi tekrarlanan kelimenin ön sesinin yerini “m” sesine bırakması olayıdır.

herze merze “herze merze”³⁰(DK/2)

ne şoylamış, eydür: Herze merze söyleme, mere itüm kâfir, Altumda al [126a-7]

Diğer örnek için bkz. [150b-7]

IV. BÖLÜM

ARALIKLI KURULMUŞ OLAN TEKRARLAR

Tekrarlar genel olarak yan yana gelen benzer yapıları kelimelerden meydana gelmektedir. Buna rağmen tekrarların arasına soru ekleri, bağlaçlar, ünlemler hatta çekimlenmiş fiiller de girebilir. Burada amaç, tamamen anlamı pekiştirip, derinleştirmektir.

Aralıklı ikilemler en az üç sözcükten, (arada “mi” eki gibi ayrı yazılan ek de olabilir), en çok da birkaç sözcük arayla kurulabilir (Hatiboğlu 1981: 22).

İncelememizde aralıklı kurulan tekrarları dört başlık altında inceledik. Tekrar eden kelimenin arasına giren sözcük veya eke göre ayrı başlık altında değerlendirdik.

3.1. İkilenen Tekrarın Etkisi İle Üçlenen Tekrarlar

Türkçede tekrar grupları genel olarak iki değişken unsur ile yapılmaktadır. Bu değişkenler bazen bir ses bazen de bir kelimedir. Bu oluşuma genel çerçevede “ikileme” adı verilmiş ve bu konu çoğunlukla “ikileme” adı altında incelenmiştir. Daha önce de tezimizin giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi “ikileme” terimi tanımsal olarak dar bir kapsamı ifade etmektedir ve bu başlık altında inceleyeceğimiz örnekleri “ikileme” başlığı altında değerlendirmek pek de doğru bir seçim olamayacağı fikrindeyiz.

³⁰ “Herz” kelimesi farça “hezeyan (saçma)” kelimesinden gelmektedir (Özsoy 2006: 377).

Aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin, birlikte kullanılmasına üçleme denir. “*sürüm sürüm sürünmek, inim inim inlemek*” (Hatiboğlu 1981: 23). Hatiboğlu’nun yapmış olduğu tanıma uygun birkaç örnek tespit ettik; ancak bu tanımın kapsamı dışında “oğul oğul ay oğul” ve “gözüm gözüm yalnız gözüm” örneklerine rastladık. Burada üçleme denilen yapı “oğul oğul” + “ay oğul”, “gözüm gözüm” + “yalnız gözüm” şeklinde kurulmuştur. Hatiboğlu’na göre “ay oğul” ve “yalnız gözüm” örnekleri bir önceki kelimenin eylem biçimi olması gerekirdi. Bizce sadece eylem biçimi dışındaki yapılarla da üçlemeli tekrarlar kurulabilir.

gözüm gözüm yalnız gözüm “gözüm gözüm yalnız gözüm”(DK/1)

eydür. **Gözüm gözüm yalnız gözüm**, sen yalnız gözile men [117b-2]

hıraca hıraca kıraca “hıraca hıraca kıraca”³¹(DK/1)

biş dahı **hıraca hıraca kıraca** büreler diledi. ‘Bu nesneleri [45a-12]

oğul oğul ay oğul “oğul oğul ay oğul”(DK/11)

ne şoylamış, eydür: **Oğul oğul ay oğul**, Karanguluca [123b-12]

Diğer örnekler için bkz. [28a-6], [28a-9], [67a-4 – 67a-5], [67b-6], [70a-13 – 70b-1], [74b-10], [83b-3 – 83b-4], [84a-13], [122b-12 – 122b-13], [125b-7 – 125b-8]

siş siş sişle- “köpek iniltisi”(DK/1)

atınıñ ayağına çap çap düşer, **siş siş** sişler. Kazan [25b-1]

yalab yalab yalabıyan “parıl parıl parıldayan”(DK/1)

hānum, ne şoylamış, eydür: **Yalab yalab yalabıyan** ince tonlum [101b-7]

yaldır yaldır yaldur- “parıl parıl parlamak”(DK/1)

vardı, gördikim bir bağanak yatur, **yaldır yaldır yaldurur**. [109b-12]

³¹ “hıraca” kelimesinin “hıracura” kelimesinden geldiğini düşünmekteyiz. Dilçin bu kelimenin farça *hīre* “zayıf, çelimsiz, sıska” (Dilçin 2009: 119) kelimesinden geldiğini söylemiştir

3.2. Bağlaçlarla Kurulan Tekrarlar

Tekrarlar, anlamı güçlendirmek ve pekiştirmek amacıyla aralarına bağlaç alabilirler. Bu bağlaçlar çoğunlukla “-dA” ile “ve” bağlaçlarıdır. Çalışmamızda sadece “ve” bağlaçları ile kurulan tekrarlara rastladık.

amennā ve şaddaḡnā “iman ve tasdik etmek[inanmak]”(DK/1)

sünüsü elinde. Yēr öpdi, eydür: **Amennā ve şaddaḡnā**, maḡsūdumuz [98b-5]

elbet ve elbet “elbet ve elbet”(DK/1)

‘Aḡ saḡallu babam buḡlu’ dēḡil. **Elbetde ve elbetde** Ḳazan Beg maḡa [124b-2]

3.3. Ayrı Kurulan Tekrarlar

Tekrarlar her zaman yan yana kurulmaz. Çoḡu zaman tekrar eden yapılar aralarına çeşitli kelimeler alarak anlamı daha da kuvvetlendirirler. Ayrıca araya giren fonem veya morfeimler anlam ayırıcı özellik de katabilir.

Çalışmamızın birçok bölümünde ayrı kurulmuş tekrarlar mevcuttur. Bunların bazıları edatlarla, bağlaçlarla bazıları da çeşitli kelimelerle kurulmuş tekrarlardır.

ādeme var ādeme “ādeme git ādeme”(GN/1)

Yine geldi Taḡrı’dan aḡa ḡitāb

Ādeme var ādeme ḡılma ḡitāb. [3294.]

dem-be-dem “zaman zaman”(GN/1)

Cümle nefste var bu içmek ü yimek

Dem-be-dem ḡōḡ rāḡat olup üyimek. [10178.B]

Diḡer örnek için bkz. [2970.B]

hüner gerek hüner “marifet gerekir marifet”(DK/1)

ḡaḡar ḡaḡar beserekmi ister? Babası eydür: Oḡul, **hüner gerek hüner** [89a-8]

ķavat oğlu deli ķavat “ķavat oğlu deli ķavat”³² (DK/2)

acığı tıtdı, eydür: Mere **ķavat oğlu deli ķavat**, sağa [56a-6]

Diğer örnek için bkz. [58b-1]

ķim bile ķim “ķimse bilmez”(GN/1)

Geldi ķim yaylaya vü hem ķışlaya

ķim bile ķim ol bize ne işleye. [4213.B]

öldür meni yitür meni “öldür beni yitir beni”(DK/1)

öldür meni yitür meni, Kılıcuñdan şaparum yoğ. Gendü aşlum, [gendü köküm]

şımağum [142b-3]

pāk-bāz ol pāk-bāz “hilesiz ve gerçek”[ol] (GN/1)

Cān-iseñ sen **pāk-bāz ol pāk-bāz**

Aşluğa dön bī-niyāz ol bī-niyāz. [4554.B]

sen sağa gel sen sağa “ķendine gel”(GN/2)

Āşık imdi **sen sağa gel sen sağa**

Niçe niçe öğüğ eydem ben sağa. [9982.B]

Diğer örnek için bkz. [4559.B]

tamām oldı tamām “sona ermek”(2)

Ol dağı bitdi **tamām oldı tamām**

İşiden söz ma‘nisin aldı tamām. [5115.B]

Diğer örnek için bkz. [5277.B]

³² Tekrar eden kelimenin arasına, örnekte de görüldüğü gibi, birden fazla kelime girebilir.

3.4. Sorulu Tekrarlar

Anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek için aynı sözcüğün arasına “mi” ya da ünlü uyumuna göre değişimleri getirilerek, ikileme kurulmaktadır.“*ev mi ev*”, “*iş mi iş*” gibi (Hatiboğlu 1981: 22).

Çalışmamızda “ne” soru eki ile kurulmuş olan tekrarlarla rastladık.

ne nāz vardı ne niyāz “ne naz ne niyaz [vardı]”(GN/1)

Var-ıdı ol pādişāh-ı bī-niyāz

Kandasa **ne nāz vardı ne niyāz**. [7.B]

ne yol erkān var-ıdı ne hōd uşūl “ne yol erkan ne hod usul [vardı]”(GN/1)

Ol zamān kim dünyāya geldi Resūl

Ne yol erkān var-ıdı ne hōd uşūl. [232.B]

Sorulu ikilemenin çoğul biçimi bağlaçlı olarak da kullanılır: “neler de neler” gibi (Hatiboğlu 1981: 23). Buradaki örnek “eyle-” yardımcı fiili ile kurulmuştur.

neler eyler neler “neler eyler neler”(GN/1)

Yili bir gör kim **neler eyler neler**

Ol semā‘da ya‘ni yüzler tāzeler. [35.B]

V. BÖLÜM

SÖZCÜK TÜRÜ BAKIMINDAN TEKRARLAR

Tükçedeki sekiz sözcük türünün (kelime sınıfının) hemen hepsinden ikileme yapılabilir (Hatiboğlu 1981: 28). Bu sözcük türlerinden oluşturulmuş tekrarlar Türçede geniş yer tutmaktadır. Bu konuya ilgili Çağatay, “İkilemeler Türkçenin bütün sözcük türlerinde adların her çeşidinde (isim, sıfat, zamir, zarf, sayı isimleri, fiillerde) mevcuttur” (Çağatay 1978: 30) şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

Bu bölümde yer alan sınıflandırmayı isimlerden, zamirlerden, sıfatlardan ve sıfat görevinde, zarflardan ve zarf görevinde, fiilerden, ünlemlerden kurulan tekrarlar adı

altında toplamda altı ana başlık halinde değerlendirdik. İsimlerden kurulan tekrarları kuruluş biçimlerine göre altı başlık altında sınıflandırdık. Ünlemlerden oluşan tekrarları ise yansıma seslerden ve hayvan seslerinden kurulan tekrarlar olmak üzere iki başlık altında değerlendirdik.

5.1. İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Türkçede adların hemen her çeşidinden ikileme kurulabilir (Hatiboğlu 1981: 28). Hatiboğlu bu bölümü *Özel Adlardan İkileme* ve *Cins Adlardan İkileme* olmak üzere iki başlık altında değerlendirmiştir. Biz çalışmamızda üç ayrı metin incelediğimizden ötürü tekrarları kuruluş yapısı ile vermeyi daha uygun gördük. Böylece, art zamanlı yapıları daha iyi tespit edebilme imkânımızın olacağını düşündük.

5.1.1. (İsim1+II)+(İsim2+II) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

aklı karalı “beyazlı siyahlı”(DK/2)

görüp ‘okraduğda **aklı karalı** seçilen çağda gögsi güzel kaba [7b-5]

Diğer örnek için bkz. [12b-7]

dünli günli “geceli gündüzlü”(DK/2)

Dün katdı, yort eyledi, üç gün **dünli günli** [133b-3]

Diğer örnek için bkz. [133b-8]

inili eçili “küçük kardeşli büyük kardeşli”(OA/2)

Tabğaç budun tebligin kürlüg için **inili eçili** kingsürtükün için begli budunlig yongşurtuğın için Türk budun illedük ilin içgını ıdmış kağanladuğ kağanın yitürü ıdmış. [KTA, DY, 6.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 6.S]

şahlı şollı “sağlı sollu”(DK/1)

kāfirün şağına at depdi, **şahlı şollı** kāfiri hūb [68b-5]

tünli künli “geceli gündüzlü”(OA/1)

... Kök) Öngüg yoğuru sü yorıp **tünli künli** ödüşke subsuz keçtim. [BKA, GDY, 1.S]

5.1.2. (İsim1+IU)+(İsim2+In) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

dillü dilin “kendi dilleri”(GN/1)

Yine bunlar **dillü dilin** söyledi
Hällü hālin halka ma‘lüm eyledi. [630.B]

hällü hālin “kendi halleri” (GN/2)

Altı nesne ol ki nāliš itdiler
Zārı kıilup **hällü hālin** eytdiler. [3966.B]

Diğer örnek için bkz. [630.B]

yirlü yirin “yerli yerince”(GN/2)

Ṭağda ṭaşda niçe bekler her birin
Rüzını deyrür bilür **yirlü yirin**. [5838.B]

Diğer örnek için bkz. [3651.B]

5.1.3. (İsim1+IU)+(İsim2+sUz) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

Bu yapıda sadece bir örneğe rastladık.

geñlü geñsüz “uzak yakın”(GN/3)

Geñlü geñsüz kāf u nūndan ün irer
halkı kıomaz bir qarārda hī sürer. [50.B]

Diğer örnekler için bkz. [4588.B], [4652.B]

5.1.4. (İsim1+IU)+(İsim2+Ine) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

ëvlü ëvine “evli evine”(DK/1)

biri ëvlü ëvine geldi. Begil bësh gün oldı dïvāna çıkmadı.[123a-7]

hällu hāline “kendi haline”(GN/1)

Ḳāni‘ olmuş cümle **hällü hāline**

İrdemez hīç işi nedür hāli ne. [8737.B]

işlü işine “işli işine”(GN/1)

İşid imdi her birinüñ işi ne

Gör ki niçe hoşnud **işlü işine**. [1799.B]

yirlü yirne “yerli yerine”³³(GN/1)

Allāh emriyle bular bu tedbiri

Düzdi vardı **yirlü yirne** her biri. [7310.B]

yirlü yirine “yerli yerine”(GN/1)

Ḳıldı ma‘lüm her birinüñ yirini

Düzdi **yirlü yirine** her birini. [4033.B]

5.1.5. (İsim1+IAr)+(İsim2+ IAr) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

alp yigitler beg yigitler “kahraman cesur yiğitler” (DK/1)

süsermi olur? **Alp yigitler beg yigitler** görklüsine [100b-1]

ḳurtlar ḳuşlar “ḳurtlar ḳuşlar”(DK/1)

bu ağacı ḳoparı gör. Yoḫsa seni bunda **ḳurtlar ḳuşlar** [27a-6]

³³ Tekrar vezne uydurulmak için ünlü kaybına uğratılmıştır. Tekrarın aslı “yerli yerine” şeklindedir. Aynı durum “biri birni” [391.B] tekrarında da meydana gelmiştir.

5.1.6. (İsim1+sUz)+(İsim2+sUz) Şeklinde Kurulan Tekrarlar

Bu yapıda sadece bir örneğe rastladık.

kıyruksuz kılaksuz “kıyruksuz kulaksız”(DK/3)

gétürün. Biñde **kıyruksuz kılaksuz** köpek götürün. Biñ dahı [44b-10]

Diğer örnekler için bkz. [45a-11], [45b-7 – 45b-8]

5.2. Zamirlerden Kurulan Tekrarlar

Adıllardan kurulan ikilemeler az kullanılır: “*Sen sen ol başkasına uyma; sen sen, ben ben; “Sen seni bil sen seni”; “şu bu söylemiş”; “şunu bunu dert etme”; “şundan bundan konuşuldu”* gibi. Adıllardan, ikilemelerde en çok kullanılan özlük adıdır: “*Kendi kendime kızıyorum”; Kendi kendine oynuyor”; “Kendim ettim kendim buldum”* vb (Hatiboğlu 1981: 29-30). Çalışmamızda da zamirlerle kurulan tekrarların azınlıkta olduğunu görmekteyiz. Bu yapıların çoğu isim hâl ekleri ile oluşturulmuş tekrarlardır. Hatiboğlu’nun da bahsetmiş olduğu *özlük adılı* ile kurulmuş tekrarlı yapılara Garib-nâme metninde rastladık.

bizden bize “bizden bize”(GN/1)

Bilürüz **bizden bize** yokdur meded

Hzretünde fazl u rahmet bî-‘aded. [93.B]

kendü kendü “kendi kendi”(GN/8)

Bilürem eksüklüyem suç işledüm

Kendü kendü nefsüme zulm eyledüm. [891.B]

Diğer örnekler için bkz. [6926.B], [8745.B], [1002.B], [1604.B], [5947.B], [6314.B], [5649.B]

onı bunı “onu bunu”(DK/1)

bir **onı bunı** şorarsın maña? dedi, Kazanuş üzerine at [145b-5]

sen saña gel sen saña “kendine gel”(GN/2)

‘Āşık imdi **sen saña gel sen saña**

Niçe niçe ögüd eydem ben saña. [9982.B]

Diğer örnek için bkz. [4559.B]

5.3. Sıfatlardan ve Sıfat Görevindeki Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Sıfatlar, nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir (Ergin 2006: 244). Bu göre sıfatların anlamı belirtme ve belirginleştirme görevi olduğunu söyleyebiliriz. Tekrarların da anlamı pekiştirip, belirginleştirme görevi olduğuna göre, bu yapıların sıfat veya sıfat görevinde yoğun olarak kullanıldığını varsaymanın yanlış olmayacağı kanısındayız.

Çalışmamızda yoğun bir şekilde sıfat görevinde kurulmuş olan tekrar gruplarına rastladık. Bu tekrarların büyük bir kısmın da Dede Korkut metninden fişledik. Bu grupta yer alan tekrarları Hatiboğlu *Ayrı Sıfatlardan ve Aynı Sıfatlardan Kurulan İkileme*³⁴ başlığı altında iki aşamada incelemiştir. Biz tek başlık altında incelemeyi uygun gördük. Öncelikli amacımız, varsa art zamanlı olanları tespit etmektir.

açuk açuk “açık açık”(DK/1)

nêce ögmiş, eydür: **Açuk açuk** meydāna beñzer senüñ alıncuğuş... [51b-6]

ağ ağ “beyaz beyaz” (GN/1)

Sahra kâgıd ya‘ni **ag ag** yazılar

Hayme ol kâgıd yüzinde yazular. [10021.B]

ağ ban “beyaz süslü çadır” (OA/14)

Nêreden darımış, güzel yurdum? **Ağ ban** évüm dikilende yurdı, [24a-7]

³⁴ Bkz. (Hatiboğlu 1981: 30)

Diğer örnekler için bkz. [25b-7], [35a-13], [43a-12], [62b-6], [92b-8], [100b-10], [102a-2], [103a-1], [104a-12], [130a-2], [56b-13], [151b-9], [119b-5 – 119b-6]

ağ boz “beyaz gri” (OA/14)

Çanadları ucları kırılmasun! Çapariken **ağ boz** atun büdremesün! [19b-5]

Diğer örnekler için bkz. [32a-13], [35a-3], [79a-7], [102a-8], [105a-10], [119a-4], [130b-11], [131a-8], [136a-5], [144b-13], [145a-13], [151a-4], [151b-11]

altın ban “altın ban³⁵”(DK/11)

altın ban evlerini biz yıkmışuz, tavla tavla şehbâz atlarını [22a-5]

Diğer örnekler için bkz. [28a-7 – 28a-8], [30b-9], [31a-6], [47b-10], [50b-5 – 50b-6], [61a-5], [61b-2], [73b-9], [83b-5], [85a-13]

böyük böyük “büyük büyük”(DK/1)

‘aşası ağac, **böyük böyük** şuların körüsü ağac [29b-9]

büldür büldür “büldür büldür”(DK/4)

Oğlan böyle degec **büldür büldür** gözünün yaşı revân [29a-4]

Diğer örnekler için bkz. [58b-5], [47b-6], [53a-6 – 53a-7]

cici bici “cici bici”(DK/1)

bir **cici bici** Türkman kızını alasin, negâhandan taymam [87b-7]

çağnam çağnam “çağıl çağıl³⁶”(DK/1)

Çağnam çağnam kayalardan çıkan şu, ağaç gemi-leri oynadan [24b-3]

çalımlı çalkara “çalımlı çalkara³⁷”(DK/3)

³⁵ “ban” kelimesi “çok süslü altın başlı büyük çadır” anlamına gelmektedir (Özsoy 2006: 359).

³⁶ “çağıl>çakıl” kelimesi “küçük taş parçası” anlamına gelmektedir (Dilçin 2009: 60).

³⁷ “çalkara” kelimesi için Özsoy (2006: 365), “kartal” anlamını vermiştir.

başsa **çalımlu çalkara** kuş erdemli bir güzel yahşı yigit [37a-5]

Diğer örnekler için bkz. [32b-8], [77b-4]

çok çok “çokça”(GN/1)

Biri şoldur kim ola ‘ömri dirāz

‘Ömr içinde kıla ol **çok çok** niyāz. [5850.B]

dönebilmez dölek “dönebilmez dölek”³⁸(DK/5)

Dönebilmez dölek Evren, Dozan oğlu Alp Rüstem, Boz Atlu [126b-13]

Diğer örnekler için bkz. [104b-11], [145b-11 – 145b-12], [146a-5], [149a-4 – 149a-5]

dürlü dürlü “çeşit çeşit”(GN/16)

Anlum anuñ dürlü dürlü ni‘metin

Bī-dirīg ol **dürlü dürlü** rahmetin. [5027.B]

Diğer örnekler için bkz. [7475.B], [7783.B], [7878.B], [9174.B], [9330.B], [9331.B], [9345.B], [9352.B], [10290.B], [7941.B], [4997.B], [6339.B], [1954.B], [3827.B], [10156.B]

gelimli gidimli “gelimli gidimli”(DK/5)

yer gizledi. Fānī dünyā kime kaldı? **Gelimli gidimli** dünyā [34b-12]

Diğer örnekler için bkz. [79b-3], [102b-5 – 102b-6], [153b-9 – 153b-10], [147b-3]

gümbür gümbür “gümbür gümbür”(DK/5)

Gümbür gümbür naķāralar dōgildi, burması altun tuc [33b-5]

Diğer örnekler için bkz. [68a-7], [62a-5], [75a-3], [137b-1]

³⁸ Dölek [tölek], “sabit, kararlı, kalıcı” (Dilçin 2009: 84).

güpür güpür “güpür güpür”(DK/1)

geldi, **güpür güpür** tavullar, naķāralar çalındı. **Qazan** [144b-12]

ķaba ķaba “ķaba ķaba”(DK/1)

ķılan **Qazan** eridüm. **Qaba ķaba** begler oğlı ğavğa ķılsa **Qamçı** [141a-2]

ķanlı ķanlı “ķanlı ķanlı”(DK/8)

Qanlı ķanlı şularuñ şoğılmışıdı, çağladı ahır. [60b-5]

Diğer örnekler için bkz. [95a-12], [119a-12], [124a-5], [130a-1], [31b-2 – 31b-3], [39b-7 -- 39b-8], [74b-2 – 74b-3]

ķara ķara “ķara ķara”(DK/5)

Qara ķara denizleruñ gemisi ağac, Şāh-ı Merdān ‘Ali-nüñ [29b-10]

Diğer örnekler için bkz. [95a-11], [114a-5], [124a-5], [130a-1]

ķaķar ķaķar “sıra sıra dizilmek”(15)

Gelini çağrışdurdılar. Tavla tavla şebbāz atlarını bindiler, **ķaķar**(21a-6)

ķaķar kızıl develerini yētdiler. Ağır ħazīnesini, bol aķçasını [21a-6 – 21a-7]

Diğer örnekler için bkz. [21b-3], [22a-6], [21b-3], [22a-6], [31a-9], [31a-2], [53b-2], [53b-12], [61a-3], [63a-3], [63b-6], [85b-1], [83b-10 – 83b-11], [89a-8]

ķatre ķatre “damla damla”(GN/2)

Qatre ķatre degme yirden çıkdılar

Yüz urup yine deñize aķdılar. [444.B]

Diğer örnek için bkz. [10319.B]

ķızıl ķızıl “ķızıl ķızıl”(DK/1)

atlar, ķarıyubdur, ķuluñ vērmez, **ķızıl ķızıl** develer, ķarıyubdur [31b-4]

ķunt ķunt “sağlam kuvvetli”(DK/1)

Beyrek d yeyd m, ozan sağa. **ķunt ķunt** bileklerin   sol [55a-7]

ķuru ķuru “kurumuŗ”(DK/2)

a ķazan sağa! dedi. Bir daği Őoylamıŗ: **ķuru ķuru**  aylara Şu [71a-1]

Diğer  rnek için bkz. [14a-10]

ķuyruķsız ķulaķsız “kurukzsuz kulaksız”(DK/3)

ęet r n. Biğde **ķuyruķsız ķulaķsız** köpek ęet r n. Biğ daği [44b-10]

Diğer  rnekler için bkz. [45a-11], [45b-7 – 45b-8]

neng neng “her ne³⁹”(OA/2)

Neng neng sabım erser beng  taŗķa urtum. [KTA, GY, 11.s]

Diğer  rnek için bkz. [BKA, KY, 8.s]

neng yılsığ “varlıklı zengin”(OA/2)

Neng yılsığ budunķa olurmadım. [KTA, DY, 26.S]

Diğer  rnek için bkz. [BKA, DY, 21.S]

ŗaf Şaf “sıra sıra”(GN/5)

Gördi kim **ŗaf Şaf** firıŗteherler tam m

Durmuŗ anda b -his b dutmuŗ maķ m. [8209.B]

Diğer  rnekler için bkz. [8241.B], [8360.B], [8229.B], [8251.B]

ŗalkum Şalkum “serin serin⁴⁰”(DK/1)

³⁹ “neng neng” tekrarı Ergin’in  evirsinde “her ne”(Ergin 2009: 7), Tekin’in tasnifinde “(söylenecek) her ne” (Tekin 2006: 23] Şeklinde yorumlanmıŗtır. Orhun Abideleri’nde geçmekte olan “neng yılsığ” tekrarı “varlıklı zengin” anlamında ifade edilmiŗtir. Bize göre “neng” sözcüğü yanlıŗ yorumlanmıŗ olabilir.

⁴⁰ “salkum” kelimesinin “ z m sapı” ve “serin r zg r” olmak üzere iki anlamı vardır.

kıızı yoğıdı.Şoylamış, görelüm hānum, ne şoylamış: **Şalkum**
şalkum tan yelleri esdüginde şakallu bozac torğay sayr [7b-2 – 7b-3]

Diğer örnek için bkz. [12b-4]

şaylan şaylan “düzgün düzgün”(DK/1)

görinmez, bağrum yanar. **Şaylan şaylan** kayalardan, Kazan [70a-8]

serpe serpe “serpe serpe”(DK/1)

döğışdiler, kara polad uz kılıcıla tartışdılar. **Serpe**
serpe meydānda kılıç-laşdılar. Çiginleri toğrandı, kılıç [127a-11 – 127a-12]

şovuk şovuk “soğuk soğuk⁴¹”(DK/7)

Şovuk şovuk şuları şorar olsañ ağam beyregün içidiyidi. [53b-9]

Diğer örnekler için bkz. [53a-13], [61a-1], [83b-8], [85b-10], [97b-2 – 97b-3],
[85-11]

şehbāz şehbāz “şehbaz şehbaz”(DK/2)

kanlu ırmağ-lar, karıy(up)dur dēye şuyı gelmez, **şehbāz şehbāz** [31b-3]

Diğer örnek için bkz. [33b-9]

taşkun taşkun “taşmış taşmış”(DK/1)

Geldüğünde geçdüğünde Beyrek adlu bir yigide bulışmaduñmı?**Taşkun**
taşkun şuları aşup geldüğünde geçdüğünde Beyrek [54a-5 – 54a-6]

tavla tavla “at ahır”(DK/15)

Gelini çağrışdurdılar. **Tavla tavla** şehbāz atlarını bindiler, kañar [21a-6]

⁴¹ [şovuk<soğuk] kelime ortası ses değışikliğine uğramıştır.

Diğer örnekler için bkz. [21b-1], [22a-5], [26a-1], [30a-4], [31a-1], [45b-5], [53b-1], [53b-10], [83b-9], [85a-12], [85b-12], [104a-13], [31a-8 – 31a-9], [56b-13 -- 57a-1]

teblig kürlüg “hilekar ve sahtekar”(OA/2)

Tabğaç budun **teblig kürlüg** için inili eçili kingşürtükün için begli budunlig yongşurtuğun için Türk budun illedük ilin içgını idmiş қағанladuқ қағанın yitürü idmiş. [KTA, DY, 6.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 6.S]

tolamac tolamac “dolamac dolamac”(DK/1)

varacaқ yêrün **tolamac tolamac** yolları olur, atlu [89b-10]

tolap tolap “çok bol”(DK/1)

oğul!**Tolap tolap** ağ südümi emzürdüğüm oğul! Ağca [84b-2]

yabız yablak “düşkün perişan”(OA/1)

İçre aşsız taşra tonsuz **yabız yablak** budunda (üze olurtum). [BKA, DY, 21.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, DY, 26.S]

yamrı yumrı “belirsiz” (DK/1)

bêşigüm şandum, sizi **yamrı yumrı** tadum dâyem şandum [139a-3]

yoқ çıgany “aç fakir”(OA/2)

Қаған olurup yoқ çıgany budunuğ kop қubratdım. [KTA, GY,10.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, KY, 7.S]

yüksek yüksek “yüksek yüksek”(DK/2)

vêrmedi. ‘Dünye şîrîn, cân tatlu’ dêdiler. İmdi **yüksek**

yüksek kara taşlarım Saşa yaylak olsun, Şovuk şovuk [85a-10 – 85a-11]

Diğer örnek için bkz. [140b-12]

zerre zerre “zerre zerre”(GN/1)

Yirde gökde **zerre zerre** ‘ışık kodı

Anuñ-ıçun tıldı ‘ālem ‘ışık odı. [4913.B]

5.4. Zarflardan ve Zarf Görevindeki Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Zarfların asıl kullanış sahaları fiillerdir, en çok fiillerle birlikte kullanıldıkları görülür. Bu bakımdan zarflara fiilerin sıfatları diyebiliriz (Ergin 2006: 259). Belirteçlerden ve belirteç görevinde kullanılan sözcüklerden kurulmuş ikilemelere çok sık rastlanır. Bunların bir bölümü aslında belirteç olan olan sözcüklerden, bir bölümü belirteç görevinde kullanılan ad, sıfat ve ulaçlardan kurulur (Hatiboğlu 1981: 31). Bu tanımlara uygun örnekleri tekrar örneklerini aşağıda gösterdik. Bu bölümde zarfları görev bakımından değerlendirdik. Aslı zarf olan (güle güle oyna-, ağlaya ağlaya anlat- vb’)⁴² örnekleri ise VI. bölümde *Zarf-Fiille Kurulan Tekrarlar* adı altında inceledik.

arkun arkun “ağır ağır” (GN/1)

Nefs dahı hem ilkin ayakda olur

Arkun arkun atlayup başa gelür. [279.B]

azın azın “yavaş yavaş”(GN/1)

Ne gerek üstāda bilgil bu kezin

Kim gide tag altına **azın azın**. [6615.B]

bāb bāb “bölümler halinde”(GN/1)

Gördüm olmuş kendü nefsum bir kitāb

A‘zalar yazludur anda **bāb bāb**. [9327]

⁴² Bkz. (Hatiboğlu 1981: 32)

burçaḳ burçaḳ “iri kar tanesi” (DK/1)

ayun on dördine beñzer bir maḥbûb ala gözlü genç yigit, **burçaḳ**
burçaḳ derlemiş, uyur, gelenden gèdenden ḥaberi yok. Tolanđı [135a-12 – 135a-13]

cins cins “çeşit çeşit”(GN/1)

Gör bu hayvânâtı cümle **cins cins**
Ol semâ‘da cûşa gelmiş nakş u cins. [42.B]

dip dip “yürüme şekli”(DK/1)

ördüğün şaḳıyup alan, Ḳaba ümge **dip [dip]** yöririken [96a-10]

götin götin “geriye doğru”(DK/1)

Yumruğıyla boğanuñ alnına kıya tutup çaldı. Boğa **götin götin** gètdi [10-8]

hiç hiç “hiç hiç”(GN/1)

Bu cihân nişe gelürdi **hiç hiç**
Höd tolupdur mekr ü hîle pîç pîç. [6561.B]

ḳana ḳuna “kana kuna”(DK/1)

şaklarıdı. Vardı gönlegi **ḳana ḳuna** baturdı, Bayındır [48b-9]

ḳaş ḳaş “kas kas gülmek”(DK/8)

Begün dünlügi altun ban êvine girdi. Ḳızı gelini **ḳaş**
ḳaş gülmez oldı, kıızıl ḳına ağ eline yakmaz oldı. Yèdi [47b-10 – 47b-11]
Diğèr örnekler için bkz. [45b-11], [63b-9 – 63b-10], [64a-2], [65a-1], [81b-7],
[115a-3], [139a-1]

ḳat ḳat “iyiden iyiye”(GN/2)

Çün günâh cānı gelür **ḳat ḳat** basar
Mahbus eyler seyrini hak’dan keser. [3003.B]

Diğer örnek için bkz. [4741.B]

katı katı “sert bir şekilde”(DK/1)

katı katı inledi, āh etti. Hātunı eyitdi: Beg yigidüm, kalaba [123a-9]

kuca kuca “bağrına basarak”(DK/3)

oğullarına karşı geldi. Atndan endi, oğlanlarıyla **kuca kuca** [137b-4]

Diğer örnekler için bkz. [78b-5], [137a-1 – 137a-2]

loğma loğma “lokma lokma”(GN/1)

kanķı aş kim hōş gelürse göñline

Loğma loğma alur andan eline. [2830.B]

ögür ögür “hüngür hüngür”(DK/1)

eline alup **ögür ögür** ağladı, dīvānda zārılık kıldı. Hep [152a-9]

tolp tolp “bölük bölük”(GN/1)

Dörd yañadan **tolp tolp** geldi revān

Degme tolbi başladı bir bağçevān. [1583.B]

ünür ünür “ağlama sesi”(DK/1)

sultānum, dedi. Gömlegi göricek begler, **ünür ünür** ağlaşdılar [48b-12]

5.5. Eylemlerden Kurulan Tekrarlar

Eylemler ya da diğer adıyla fiiler, bir dilin aslı kelimeleridir. Genel tanımıyla eylemler, hareketi karşılayan kelimelerdir (Ergin 2006: 280). Bu yüzden, tekrar gruplarının eylemlerden oluşmadığını düşünmemiz pek doğru olmaz. Hatta eylemleri pekiştirme açısından tekrar grupları dilde çok önemli yer tutmaktadır.

Eylemlerden kurulan tekrarlar çeşitli biçimlerde kurulur. Kimisi eylem köklerinden, kimisi de eylem gövdelerinden kurulur. Biz bu bölümde kelimenin köküne ve aldığı eke bakmaksızın eylem durumunda olan tekrarları ele aldık.

Eylemleri kök halinde vermeye çalıştık. İçlerinde çeşitli ekler alıp çekimli fiil olan örneklere de yer verdik; ancak bu örneklere daha sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alacağımız için sadece örnekleri sıralamakla yetindik.

ağla- şıkla- “ağlamak sızlamak”(DK/1)

başdı yolun kıyısın alup oturdı, ağladı şıkladı [23a-7]

ağla- bozla- “ağlamak bozlamak”(DK/2)

Nêce **ağlamayayın bozlamayayın**? Oğulda ortacum yok, kırtışda [36-1]

Diğer örnek için bkz. [114a-2]

ağla- bögrüş- “bağıra bağıra ağlamak”(DK/1)

ağlaşdılar bögrüşdiler. Beyredün yavuklısına haber oldı. Bânı [48a-1]

ağla- ağla- “ağlamak ağlamak”(DK/1)

Aldurduñ, bellü bilgil, dedı. Beyrek kalkdı, **ağlayu ağlayu** [50b-2]

ağ- gêt- “akmak gitmek”(DK/1)

uya düşdi. Büredür şuya **ağdı gêtđi.** Geldi, geyesi [46b-3]

al- çal- “almak çalmak”(DK/1)

-sın yırtđı. Acı tırnağ ağ yüzine **aldı çaldı,** güz alması [49a-4]

Diğer örnek için bkz. [47b-8]

bağ- gör- “bakmak görmek”(DK/11)

Çazan bağdı görđi çoban ağacı arqasına almış [27a-9]

Diğer örnekler için bkz. [40a-9], [40b-9], [52a-9], [53a-4], [54b-3], [97b-1], [98a-2], [99b-13], [52b-4 – 52b-5], [51b-2 – 51b-3], [15b-2], [15a-6]

baş- kır- “basmak kırmak”(DK/1)

Kāfiri **başdılar kırdılar**, kal‘aya dökdiler. Gelüp yine ol kıriya [137a-7]

bat- çık- “batmak çıkmak”(DK/2)

batup çıkamaz anuñ balcığı olur, Ala yılan süñemez [89b-11]

Diğer örnek için bkz. [90a-7]

bin- bin- “binmek binmek”(DK/1)

Nā-mert yigit bine bilmez, **binince binmese** yæg. [4a-4 – 4a-5]

bögür- bögür- “böğürmek böğürmek”(DK/2)

‘aklı gètdi, destmālin eline aldı, **bögürü bögür(ü)** ağladı. [35b-9]

Diğer örnek için bkz. [50b-10]

çal- çal- “çalmak çalmak”(DK/1)

Çalup keser uz kılicı muñannatlar **çalınca çal(ma)sa** yæg. [4a-5 – 4a-6]

çap- var- “çapmak varmak”⁴³(DK/1)

dīvānına **çapup varuñ**. Ağ çıkarup kara géyüñ, ‘Sen sağ ol [151a-6]

çek- al- “çekmek almak”(DK/1)

aşı ellerinden **çeküp alup** yèrimiş. Anuñ elinden ne ölümüz ne [139b-8]

dil- geç- “dilmek geçmek” (DK/1)

⁴³ Dede Korkut metninde iki adet “çap” şekli vardır. Biri isim olup “köpeğin bişeyler yer içerken çıkardığı dudak şapırtısı” anlamındadır. Diğeri ise fiil olup “koşmak, at sürmek, yağma etmek ve akın etmek” anlamındadır (Özsoy 2006: 365).

yatan denjizi **dıldüm geçdüm**, Öteki kara tağun bir yanında [105b-1]

dög- dög- “döğmek döğmek”(DK/1)

alurıdı, geçmeyeninden **döge döge** kırk açça alurıdı. Bunı [79b-3]

dön- dön- “dönmek dönmek”(DK/3)

Döne döne bir zemān yahşi şavaş eyledi. ‘Kāfiri alam’ [76a-2]

Diğer örnekler için bkz. [67a-11], [67a-12]

dön- kaç- “dönmek kaçmak”(DK/1)

Bildügin unitmasa ‘akıl yahşi, Qarıminden **dönmese kaçmasa** [106a-7]

dut- dur- “tutmak durmak”(GN/1)

Qul rükū’da **dutdı durdı** kendüzin

Ol qaravaş secdeye urdı yüzün. [4589.B]

düş- öl- “düşmek ölmek”(DK/1)

içün ağlaram. Bir gün ola **düşem ölem**, yerümde yurdumda [36a-3]

ên- çık- “inmek çıkmak”(DK/1)

qınsuz kılıç, tırılmaz êner çıkar. Basat eydür: Menmuña bī [117a-5]

ên- ên- “inmek inmek”(DK/1)

Ata adını yöritmeyen hoyrat oğul, ata belinden **ênince ênmese** yég. [4a-9]

ert- bar- “geçmek varmak”⁴⁴ (OA/2)

Küregüng ün için igidmiş bilge kağanıng in **ertmiş barmış** edgü iling e kentü yangıldıg, yablak kirgürtüg. [KTA, DY, 23.S]

⁴⁴ Orhun Abideleri’nde *bar* “var, mevcut” ve *bar-* “varmak, gitmek” olmak üzere iki adet “bar” şekli vardır (Ergin 2009: 87).

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 19.S]

er- bar- “erişmek varmak”⁴⁵(OA/2)

Çarluğ budun **erür barur** erkli yağı boldı. [KTA, KY, 1.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, DY, 29.S]

geç- get- “geçmek gitmek”(GN/2)

Yine **geçdi getdi** andan nūr-ıla

Vardı bu kez ol yidinçi menzile. [5260.B]

Diğer örnek için bkz. [8281.B], [4828.B]

gel- gèç- (DK/2)

şığadı. Toğlıcağ-lar devletüm, şakar çoç **gel gèç**, dedi. Bir [115b-9]

Diğer örnek için bkz. [115b-8], [19a-12], [54a-6], [54a-7]

gel- gel- “gelmek gelmek”(DK/1)

Geli geli yurdınuş üzerine geldi. Gördikim uçarda kuzgun [24a-3]

gel- git- “gitmek gitmek”(GN/1)

Her günün bir adı var bir hüküm ider

Çamusında bir güneş **gelür gider**. [654.B]

gel- geç- “gelmek geçmek”(DK/1)

bir bir gel gèç, dedi. Bir bir **gelüp geçdi**. Her birinüş başların [115b-8]

gèt- kòn- “gitmek konmak”(DK/1)

çevre alup **gètdiler kòndılar**. Çünkü kâfirler bunlan gördiler [106a-11]

⁴⁵ Orhun Abideleri’nde üç adet *er* şekli vardır. Bunların ikisi fiil olup diğeri isimdir: “er(insan), er-(-imek, olmak), er-(yetişmek, varmak)[Ergin 2009: 93].

gir- gir- (GN/1)

Bu meşel eygü meşeldür birlige

Birikenler **girdi girtü** dirlige. [543.B]

göriş- bozlaş- “görüşmek bozlaşmak”⁴⁶(DK/1)

elin öpdi. **Görişdiler bozlaşdılar.** Oğuz begleri derildi [114a-4]

iç- iç- “içmek içmek”(DK/1)

kalın Oğuz beglerine sağrak sürüp içerleridi. **İçüp içüp** [20a-8]

kaç- kov- “kaçmak kovmak”(DK/1)

torı aygırı. Nāgāh **kaçma kovma** olurisa birisini [43a-7]

kal- kop- “kalmak kopmak”(DK/1)

görelüm hānum, ne soylamış: **Qalarda koparda** yērüm gün ortaç. [117b-11]

ko- kaç- “komak kaçmak”(DK/1)

kodı kaçdı. Qoyun ardına düşdi. Meğer oldem Bayındır [110a-4]

kop- kon- “kopmak konmak”(GN/1)

Sīneden söz çün **kopar konar** dile

Dil anı ma‘lum kıılır kıldan kııla. [1901.B]

kov- kov- “kovmak kovmak”(DK/2)

Keher aygıra şıçradı bindi. Dedeyi **kova kova** Deli Qarçar [44a-5]

Diğer örnek için bkz. [61b-7]

ögir- sebin- “memnun olmak sevinmek”(OA/1)

⁴⁶ Bozla- : Bağırmaq, böğürmek (Dilçin 2009: 50)

Olurtuğuma ölteçiçe sakınığma Türk begler budun **ögirip sebinip** tongtamış közi yügerü körti. [BKA, DY, 2.S]

öl- yit- “ölmek yitmek”(DK/2)

Çutlu Melik! **Ölmege yitmege** gëtmemişidüm. Yatacak yerüm gene bu ħarāb [6a-13]

Diğer örnek için bkz. [25b-8]

öl- yit- “ölmek yitmek”(OA/5)

...barmış budun **ölü yitü** yadağın yalینگın yana kelti. [KTA, DY, 28.S]

Diğer örnekler için bkz. [KTA, BY, 1.S], [KTA, DY, 27.S], [BKA, DY, 22.S], [BKA, DY, 22.S]

şavaş- döğiş- “şavaşmak dövüşmek”(DK/1)

Bu gelen kâfir çok kâfirdür. **Şavaşalum döğişelüm**, ölenümüz [98b-13]

şız- şız- “sızmak sızmak”(DK/1)

Ādem içmez acı şular, **şızınca şızmasa** yëg. [4a-8]

tık- baş- “tıkmak basmak”(DK/1)

bir kürek yoğurd gözler toyınca **tıka başa** yer. Elin bögrine [5b-13]

toğ- toğ- “doğmak doğmak”(DK/1)

Ana rahmine düş(üp **toğınca**) **toğmasa** yëg. [4a-10]

tor- öl- “zayıflamak- ölmek”(OA/2)

Çop anda alķıntığ anda ħalmışı yir sayu çop toru ölü yoriyur ertig. [KTA, GY, 9.S]

Diğer örnek için bkz. [BKA, KY, 7.S]

ud- aşur- “kovalamak takip etmek”(OA/2)

Bir erig oğun **udu aşuru** sançtı.[KTA, DY, 36.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, KY, 2.S]

ürk- kaç- “ürkmek kaçmak”(DK/1)

kār kılmadı, **ürkdi kaçdı**. Depegöz çevürüp öñin [111b-3]

yan- yan- “yanmak yanmak”(DK/1)

haberin, Kazan de(gi)l maña, Demez olsañ, **yana yana** qarğaram [70b-13]

yat- yat- “yatmak yatmak”(DK/1)

Diñleñ begler. **Yata yata** yanumuz ağırdı, tura tura belümüz kurıdı. [20a-11]

yaz- düz- “yazmak düzmek”(DK/1)

Ol Qur’ānı **yazdı düzdi**, Ulemālar öğrenince göydi. [5a-6]

Diğer örnek için bkz. [5a-5]

yê- iç- “yemek içmek”(DK/24)

yêdi içdi. Meger Başı Açuk Tañyan kal’asından [65a-13]

Diğer örnekler için bkz. [129b-7], [97b-5], [121b-13], [121b-4], [5b-9], [103-3], [34b-6], [78b-9], [109a-4], [129b-1], [151a-9], [147a-12 – 147a-13], [130a-8], [137b-7], [148b-12], [49b-2 – 49b-3], [114a-5], [20a-13], [47a-7], [80b-3], [37a-10], [138a-2], [27b-3 – 27b-4]

yi- iç- (1)

Kimse kim oğlan-iken oyn kova

Çün yigit ola **yimek içmek** seve. [2019.B]

Diğer örnekler için bkz. [3847.B], [5105.B]

5.6. Ünlemlerden Kurulan Tekrarlar

Ünlemler, doğadaki seslerin kelimeye dönüşmüş şeklindedir. Bir bakıma isimdirler. Ergin, ünlemleri *isme en yakın edatlar*⁴⁷ şeklinde açıklar. Ünlemler içlerinde vurgu taşırlar. İsim olabildikleri gibi fiile de dönüşebilirler (miyavla-, ofla- gibi). Konu hakkında Hatiboğlu, “Ünlemlerin belirttikleri duyguları, coşkuları, düşünceleri pekiştirmek, güçlendirmek için hemen hemen her dilde ünlemler tekrar edilir, ikilenir, hatta üçlenir” (Hatiboğlu 1981: 32-33) şeklinde bir yorum yapmıştır.

bağ bağ “bak bak”⁴⁸ (DK/2)

begler bunu eşitdiler, eyitdiler: **Bağ bağ!** Şimdiye değin Kazanuç [148a-1]

Diğer örnek için bkz. [80a-11]

hey hey “hey hey” (DK/1)

imiş, dediler. Bâni Çiçek eydür: **Hey hey** dâyeler! (Babam) maşa ‘ Ben seni [40b-13]

VI. BÖLÜM

YAPI VE KURULUŞ BAKIMINDAN TEKRARLAR

Türkçe sondan eklemeli bir olmakla birlikte kelime köklerine çeşitli ekler getirilerek farklı kelimeler oluşturabilen bir yapıya sahiptir. Kök halindeki (basit yapılı) kelimeler, getirilen eklerle farklı anlamlar kazanmaktadır. O halde, tekrar öbeklerine getirilen eklerin de onların anlamını değiştirip pekiştirdiğini ifade etmek yerinde bir sonuç olacaktır.

Hatiboğlu, yapı bakımından tekrarlar için, “İkilemlerin kurulurken ad kök veya gövdelerinden ya da eylem kök ya da gövdelerinden kurulmaktadır” (Hatiboğlu 1981: 35) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Bizde bu açıklamaya göre tasnifimizi *Ad Kök veya*

⁴⁷ Bkz. (Ergin 2006: 349)

⁴⁸ “bak bak” tekarı görünüşte fiil gibi görünmektedir. Ancak kullanım açısından ünlem görevini üstlenmiştir. Bu nedenden dolayı bu başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

Gövdelerinden ve Eylem Kök veya Gövdelerinden kurulan tekrarlar olmak üzere iki ana başlık altında inceleyeceğiz.

6.1. Ad Kök veya Gövdelerinden Kurulan Tekrarlar

Hatiboğlu, ad kökünden veya gövdesinden kurulan tekrarlar için, “İkilemeler, söz dizimine göre kullanılırken ya yalın durumda bulunurlar ya da ad durum eklerinden birini veya ikisini alırlar.” (Hatiboğlu 1981: 35), şeklinde bir açıklama yapmıştır. Çalışmamızda ad durum eklerinin tekrarlar oluşturulurken çok sık olarak kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle Garib-nāme metnini tararken, ayrılma hal eki olan “-dAn” eki ile kurulmuş oldukça fazla tekrara rastladık.

6.1.1. Yalın Hâldeki İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Bir kelimenin yalın hâlde olması onun yapım eki almadığını göstermektedir. Bu şekilde isim kök veya gövdesinden kurulmuş tekrarlar, basit yapılı tekrarları oluşturmaktadır. *Bunların başında da yansımalarından kurulmuş*⁴⁹ tekrarlar gelir. Burada yansıma kelimelerden kurulan tekrarları ayrı başlık altında değerlendirdik. Böylece, doğa seslerinin taklidi ile kurulan tekrarları bir bütün olarak ele almış olduk.

allāh allāh “allah allah” (DK/1)

Allāh Allāh demeyince işler oñmaz. Kādir Tangrı vermeyince er bayımaz. [3a-12]

allāh allāh “allah allah” (GN/1)

Göñlüm eydür **Allāh Allāh** gitmegil

Ben hazīneñven senüñ terk itmegil. [5501.B]

Örneklede de görüldüğü üzere “allāh allāh” tekrarı ayrı metinlerde geçmektedir. Biri Dede Korkut’ta diğer ise Garib-nāme’de ye almaktadır. Art zamanlılık açısından değişime uğramamıştır.

⁴⁹ Bkz.(Hatiboğlu 1981: 35)

āmīn āmīn “amin amin”(DK/2)

ëtmesün, Bêş kelime du‘ā kılduğ, qabül olsun, **āmīn āmīn** [147b-5]

Diğer örnek için bkz. [63a-5]

ata ana “ata ana”(GN/2)

Geldük evvel **ata ana** qapısı

Eydeyüm nedür bularuñ qapısı. [3110.B]

Diğer örnek için bkz. [9776.B]

ata ana “ata ana”(DK/1)

dönderimez. Size ma‘lüm olsun, dedi. **Ata ana** āh ëtdiler [133a-10]

“ata ana” tekrarı Garib-nāme’de iki kere geçmekte, Dede Korkut’ta ise bir kere geçmektedir. Tekrar her iki metinde de aynı şekli ile yer almaktadır.

bellü beyān “açık olarak”(107)

Evliyādur ol bölük **bellü beyān**

Halk içinde her biri oldı ‘ayān. [2056.B]

Diğer örnekler için bkz. [5048.B], [634.B], [1059.B], [1304.B], [1372.B], [1390.B], [1640.B], [1668.B], [1764.B], [1791.B], [1876.B], [1907.B], [1967.B], [1988.B], [2007.B], [2046.B], [2130.B], [2134.B], [2186.B], [2194.B], [2265.B], [2371.B], [2412.B], [2461.B], [2485.B], [2488.B], [2561.B], [2584.B], [2613.B], [2694.B], [2760.B], [2765.B], [2876.B], [2891.B], [2965.B], [3009.B], [3106.B], [3126.B], [3131.B], [3148.B], [3223.B], [3233.B], [3265.B], [3313.B], [3320.B], [3457.B], [3550.B], [3596.B], [3647.B], [3700.B], [3708.B], [3855.B], [3923.B], [4141.B], [4158.B], [4346.B], [4370.B], [4401.B], [4596.B], [4753.B], [4779.B], [4779.B], [4797.B], [4823.B], [4938.B], [5910.B], [6068.B], [6149.B], [6593.B], [7052.B], [7174.B], [7517.B], [7590.B], [7626.B], [7689.B], [7737.B], [7812.B], [7830.B], [7854.B], [8200.B], [8315.B], [8573.B], [8914.B], [8962.B], [9275.B], [9494.B], [9504.B], [9552.B], [9581.B], [9603.B], [9640.B], [9656.B], [9821.B],

[10478.B], [7886.B], [3965.B], [4083.B], [4965.B], [5433.B], [6019.B], [6133.B], [5815.B], [7079.B], [8048.B], [2786.B], [4617.B]

bugün yarın “bugün yarın”(DK/1)

Bugün yarın kıanda ise gelür, kórkıma kıayırma. Beg ser-ıoşıdur [15a-1]

boğa boğa “boğa boğa”(DK/1)

şıağar görmedünmi? **Boğa boğa** dedükleri kıara inek buzağısı [92b-9]

cübbe çuğa “palto”⁵⁰ (DK/1)

vérdi, **cübbe çuğa** vérdi. Dedem Kıorkıut gelüben [78b-12]

çargap çuğa “cübbe palto”(DK/3)

Ulaş oğılı Salur Kıazan içmişıdi. **Çargap çuğa** [63b-5]

Diğer örnekler için bkz. [62b-4], [108a-9]

çıhan cân “dünya can”(DK/1)

Ölen âdem dirilmez, **çıhan cân** gerü gelmez. [3b-1]

çoban çoluğ “çoban çoluk”⁵¹(DK/1)

ilmedi. **Çoban çoluğ** kıalmadı, hep yédi. Oğıuzdan [111a-4]

dere depe “dere tepe”(DK/2)

düşdi. **Dere depe** aşdı, kâfir éline geldi. Géderiken Kıazanıı [138a-8]

Diğer örnek için bkz. [103a-10]

dün gün “gece gündüz”(GN/23)

⁵⁰TDK Türkçe sözlükte “çuka” kelimesi için, “Akdeniz, Marmara ve Karadeniz'de yaşayan tekirlerin irisi” denmektedir. Ancak biz bu kelimenin farsça *çuha* “Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş” kelimesi olduğunu düşünmekteyiz.

⁵¹ Günümüzde Türkçede çok sık kullandığımız “çoluk çocuk” tekrarı Dede Korkut metninde “çoban çocuk” şeklinde geçmektedir.

Yād biliş imdi nedür aġyār u yār

Aġyarı o **dün gün** eytgil yār yār. [10232.B]

Diġer örnekler için bkz. [990.B], [992.B], [1272.B], [1395.B], [2300.B], [2319.B], [2657.B], [3847.B], [5396.B], [5409.B], [6224.B], [6277.B], [6576.B], [7137.B], [7530.B], [7718.B], [7847.B], [8708.B], [9233.B], [9413.B], [9833.B], [10481.B]

dün gündüz “gece gündüz”(GN/4)

Çara girdi çar **dün gündüz** döner

Çar içinde gösterür dürlü hüner. [16.B]

Diġer örnekler için bkz. [6964.B], [7138.B], [10072.B]

gece gündüz “gece gündüz”(DK/3)

aberin ġetüreydüñüz olamı? Dêr. Bâzircânlar yarak gördiler, **gece**

gündüz demeyüp yöridiler. Nâġâh Paraşaruñ Bayburd işârına [49a-13 – 49a-14]

Diġer örnekler için bkz. [98a-2], [152b-10]

ġeyik avşan “ġeyik tavşan”(DK/1)

yapdurmışdı. Uçardan az tavu, yöriden **ġeyik avşan** [129b-4]

gökçe çemen “gökçe çimen”(DK/1)

Yapaġulu **gökçe çemen** ġüze almaz [3b-8]

arġa uzġun “arġa kuzgun”(DK/1)

ve ne yerde **arġa uzġun** oynarisa anda isteyelüm, dedi. [99b-3]

arı oca “arı koca”(DK/1)

ne ġecelmiş? deyeler. Ulu ġiçi almaya söz êdine, **arı oca** [95b-4]

az tavu “az tavuk”(DK/1)

yapdurmışdı. Uçardan **kaz tavuk**, yörirden geyik tavşan [129b-4]

kız kuduz “kız kadın”(OA/1)

...sarığ altun ürüng kümüş **kız kuduz** eğri tebi ağı bungsuz kelürti. [TA, İT, GY, 4.S]

kol bud “kol but”(DK/1)

Yenümile alca kanum silmeyince, **kol bud** olup yer üstine [14b-8]

kolça kopuz “kolça kopuz”⁵²(DK/1)

Kolça kopuz götürüp elden ele begden bege ozan gezer [4b-7 – 4b-8]

kul kul “kul kul”(GN/1)

Bellü bildün tevbesüz **kul kul** degül

Zıra kim kullıkları maqbül degül. [9919.B]

leyli leyli “leyla leyla”(GN/1)

Leyli Leyli dir-iken Mecnün dili

Dile Mevlî geldi gitdi müşkili. [6460.B]

oğul oğul “oğul oğul”(DK/5)

gelini ağ çıkarup kara geydi. Uşun Koca, **Oğul oğul** Deyü [130a-3]

Diğer örnekler için bkz. [47b-5], [71b-5], [71b-11],[29a-7]

ot sub “ateş su”(OA/2)

Ança kazğanıp biriki budunuğ **ot sub** kılmadım. [BKA, DY, 22.S]

Diğer örnek için bkz. [KTA, DY, 27.S]

⁵² “Kolça” kelimesinin “kolçağ” kelimesi olduğu kanısındayız. Dilçin, “kolçağ” kelimesi için, “kola geçirilen kılıf” (Dilçin 2009: 155) anlamını vermiştir.

şıgın geyik “şıgın geyik”⁵³(DK/1)

Yöriyelüm a begler, av avlayalum, kuş kuşlayalum, **şıgın geyik** yıkalum [20a-12]

uluş budun “ülke halk”(OA/1)

Qurıya kün batsıkda Soğd Berçik er Buçarak **uluş budun** Enik sengün Oğul Tarқан kelti. [KTA, KY, 12.S]

üç ok boz ok “oğuzlar”⁵⁴(DK/2)

Boyı Bëyân éder. **Üç Ok Boz Ok** yıknak olsa [147b-9]

Diğer örnek için bkz. [148b-5]

yir gök “yer gök”(GN/3)

Eyle ğarkken **yir gök** aña iremez

Yir gök ehli cümle gözlep göremez. [114.B]

Diğer örnek için bkz. [4753.B]

yir sub “yer su”(OA/6)

Eçümüz apamız tutmuş yir sub idisiz bolmazun tiyin az budunuğ itip yaratıp bars beg erti. [KTA, DY,19.s]

Diğer örnekler için bkz. [KTA, DY, 20.S], [KTA, DY, 10-11.S], [BKA, DY, 17.S], [TA, İT, BY, 3.S], [BKA, DY, 16.S]

6.1.2. Yansıma Kelimelerden Kurulan Tekrarlar

Doğadaki seslerin taklidi ile oluşan kelimelere yansımalar denir. Yansıma tekrarlarla ilgili Zülfikar, “İkilemeyi oluşturan öğeler arasında herhangi bir ses değişmesi olmadan sözlerin tekrarlanması (şırıl şırıl, tıkır tıkır, küt küt vb.) tam ikilemeyi, ikilemeyi oluşturan öğelerin ünlüleri, ünsüzleri ve diğer yapım ekleri arasındaki küçük değişmeler

⁵³ Şığın: “büyük cins geyik” (Özsoy 2006: 402).

⁵⁴ Üç ok ve boz ok Oğuzların birer kollarıdır.

ise (şap şup, pat çat, ıkr çıkır vb.) kısmî ikilemeyi oluşturur.” Zülfikar (1995: 14) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur. Biz çalışmamızda böyle bir ayrıma gerek duymadık. Söz konusu metinlerden fişlediğimiz yansıma kelimelerden oluşmuş tekrarları vermeye çalıştık.

büldür büldür “büldür büldür”(DK/4)

Oğlan böyle degec **büldür büldür** gözinüñ yaşı revân [29a-4]

Diğer örnekler için bkz. [58b-5], [47b-6], [53a-6 – 53a-7]

fişıl fişıl “fisıl fisıl”(DK/1)

Söyleştiler fişıl fişıl, kâfirüñ fi’lin tıydum. Dünlügi altun [28a-7]

gümbür gümbür “gümbür gümbür”(DK/5)

Gümbür gümbür nakâralar döğildi, burması altun tuc [33b-5]

Diğer örnekler için bkz. [68a-7], [62a-5], [75a-3], [137b-1]

güpür güpür “güpür güpür”(DK/1)

geldi, **güpür güpür** tavullar, nakâralar çalındı. Kazan [144b-12]

kaş kaş “kıs kıs gülmek”(DK/8)

Begüñ dünlügi altun ban evine girdi. Kızı gelini **kaş**

kaş gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu. Yedi [47b-10 – 47b-11]

Diğer örnekler için bkz. [45b-11], [63b-9 – 63b-10], [64a-2], [65a-1], [81b-7], [115a-3], [139a-1]

küt küt “küt küt”(DK/1)

Küt küt boğa şolumağa başladı, ağzı köpüklendi. [93a-7]

ögür ögür “hüngür hüngür”(DK/1)

eline alup **ögür ögür** ağladı, dīvānda zārılık kıldı. Hep [152a-9]

ünür ünür “ağlama sesi”(DK/1)

sultānum, dēdi. Gömlegi göricek begler, **ünür ünür** ağlaşdılar [48b-12]

6.1.2.1. Hayvan Seslerinden Kurulan Tekrarlar

Bü tür tekrarlar hayvan seslerinin taklidi ile oluşmuştur.

kev kev “köpek havlaması”(DK/1)

yoḥ,(Oğuz erenleri tıruriken seni ögmegüm yoḥ,)dēdi. Bir daḥi şoylamış, eydür:
İt gibi **kev kev** eden çirkin [142b-4]

vāf vāf “iri köpek havlaması”(1)

haberleş, eydür: karanku aḥşam olanda **vāf vāf** üren [25a-9]

6.1.3. Çekim Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Türkçede isimlerin çokluk, iyelik, hāl, aitlik ve soru çekimleri vardır. İsimler çokluk eki, iyelik eki veya hāl eklerini alarak cümle içerisinde yer alırlar. Tekrarlar da anlamı pekiştirmek adına isim çekim ekleri alabilirler.

Çalışmamızın bu bölümünde yer alan tekrarları, isim çekim eki almış şekillerine göre sınıflandırdık. Tekrarı oluşturan kelimelerin bazen her ikisi bu ekleri alırken bazen de sadece bir bileşeni bu çekim eklerini almıştır. Bu şekilde oluşmuş tekrarları da ayrı başlık altında inceledik.

6.1.3.1. Yönelme Hāl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Cümleye yaklaşma ve istikamet anlamını katan isim çekim eki, yönelme hāl ekidir. Yönelme hāl eki isme gelerek cümle içerisinde istikāmet bildirir. Su-y-a, tepe-y-e, yol-a, okul-a örneklerinde olduğu gibi. Tekrarları oluşturan kelimelerin biri ya da diğerleri yönelme (yaklaşma) ekini alarak kurulabilirler. Çalışmamızda tespit ettiğimiz tekrarları her iki bileşeni, ilk bileşeni, ikinci bileşeni yönelme hāl eki almış tekrarlar olarak sınıflandırdık. Ayrıca, yönelme hāl eki+ daş yapım eki (yol-a yoldaş vb.) şeklinde kurulmuş örneklere rastladık ve bunları da ayrı başlık altında ele aldık.

6.1.3.1.1. Her İki Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar

ataya anaya “ataya anaya”(DK/1)

ataya anaya, kavma kardaşa hasretem. Ve hem bir kara gözlü [51a-3]

gönle göze “gönle göze”(GN/1)

‘İbret al dip ne’yçün eytdi Hâk bize

Ne’yçün oldu bu emir **gönle göze**. [4843.B]

kavma kardaşa “kavime kardeşe”(DK/1)

ataya anaya, **kavma kardaşa** hasretem. Ve hem bir kara gözlü [51a-3]

murâda maqşûda “arzu istek”(DK/1)

Gerdeklerine çapup düşdiler, **murâda maqşâda** erişdiler. Dedem Korqud [137b-8]

Diğer örnek için bkz. [47b-13]

oğla kıza “oğula kıza”(GN/1)

Ata ana himmeti şoldur bize

Hîç yavuzlık istemez **oğla kıza**. [9776.B]

sağına şolına “sağına soluna”(DK/1)

mağbûb kıızı varıdı. **Sağına şolına** iki қоша [88a-12]

sağa bana “bize”(GN/1)

Rağmetin viribidi ol dem aña

Uşbu iş ‘ibret yiter **sağa bana**. [897.B]

yüzünge başınga “yüzüne başına”⁵⁵(OA/1)

Yarıkında yalmasında yüz artuğ oğın urtı, **yüzünge başınga** bir ok
t(egürmedi)...[KTA, DY, 33.S]

6.1.3.1.2. İlk Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar

göze göz “göze göz”(GN/2)

İy ‘Aşık sen ‘ışka uydur cânunu

Kim göresin **göze göz** sultānu. [692.B]

Diğer örnek için bkz. [7663.B]

yüze yüz “yüze yüz”(GN/1)

Bu melāmet karşıdan gelse gerek

Anı eyden **yüze yüz** olsa gerek. [3577.B]

6.1.3.1.3. İkinci Kelimesi Yönelme Hâl Eki Almış Tekrarlar

béli beline “beli beline”(DK/1)

gëydi. Boyı boyına béli beline kolu kolına yağışdı. [55a-2]

boyı boyına “boyu boyuna”(DK/1)

gëydi. **Boyı boyına** béli beline kolu kolına yağışdı. [55a-2]

elin eline “eli eline”(DK/6)

Beg elin eline çaldı, kaç kaç güldi. Eydür. A Begler [65a-1]

Diğer örnekler için bkz. [81b-7], [115a-3], [139a-1], [63b-11], [123a-13]

ökçesin ökçesine “ökçesi ökçesine”(DK/1)

⁵⁵ ETK.’deki +KA eki, Orta Türkçenin doğudaki lehçelerinde +KA ve +GA olarak görülür. EAT.’de ise (K>) G’lerin süreklileşmesi ve yutulması sonucunda +(y)A olmuştur. Oğuzcanın ilk edebi ürünlerinde geçen birkaç +GA’lı şekil, bu lehçe için karakteristik değildir (Gülsevin-Boz 2010: 55).

arkasına bindi. **Ökçesin ökçesine** kaçdı, kapurgasın [140a-9]

6.1.3.1.4. Yönelme + dAş Yapısında Kurulan Tekrarlar

Bu şekilde kurulmuş sadece bir örneğe rastlanılmıştır.

yola yoldaş “yola yoldaş”(GN/1)

Çünkü cümle yol yarağı cem‘ ola

Hem muvāfiq ol **yola yoldaş** bula. [3173.B]

6.1.3.2. Bulunma Hāl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Türkçede bulunma hāl eki “+DA” ekidir. Bu ek isim çekim eklerinden olup, cümleye çoğunlukla kalma, bulunma anlamları katmaktadır. Hatiboğlu, bu grupta yer alan yapıları *Kalmalı İkileme*⁵⁶ başlığı altında değerlendirmiştir. Biz buradaki yapıları, her iki kelimesi ve ikinci kelimesi bulunma hāl eki almış tekrarlar olarak sınıflandırdık. İncelemizde bulunma + yönelme hāl eki ile kurulmuş tekrarlarla da rastladık. Bu yapıları da bu başlık altında değerlendirdik.

6.1.3.2.1. Her İki Kelimesi Bulunma Hāl Eki Almış Tekrarlar

derelerde depelerde “derelerde tepelerde”(DK/2)

sancağını kıılıçladı, yere şaldı. **Derelerde depelerde** [34a-12]

Diğer örnek için bkz. [147a-6 – 147a-7]

ıda taşda “ormanda taşta”⁵⁷ (OA/1)

Ida taşda kalmışı küberanıp yiti yüz boldı. [TA, BT, BY, 4.S]

tağda taşda “dağda taşda”(GN/2)

Geh görünür düş içinde uykuda

⁵⁶ Bkz. (Hatiboğlu 1981: 29)

⁵⁷ Muharrem Ergin *Orhun Abideleri* adlı eserinde *ı+da* kelimesini “orman” şeklinde yorumlamıştır (Ergin 2008: 65). Talat Tekin ise aynı kelimenin sözlük anlamını “ağaç” şeklinde ifade etmiştir (Tekin 2006: 141).

Geh görünür **tağda taşda** geh şuda. [6034.B]

Diğer örnekler için bkz. [5835.B]

yêrümde yurdumda “yerimde yurdumda”(DK/1)

içün ağlaram. Bir gün ola düşem ölem, **yêrümde yurdumda** [36a-3]

6.1.3.2.2. İkinci Kelimesi Bulunma Hâl Eki Almış Tekrarlar

evlü evinde “evli evinde”(GN/1)

Ulu kiçi bay u yoħsul hāş u ‘ām

Aña anı **evlü evinde** müdām. [5904.B]

ħallü ħalinde “kendi halinde”(GN/1)

İki meclis var cihānda belgölü

Her biri **ħallü ħalinde** sevgölü. [806.B]

yirlü yirinde “yerli yerinde”(GN/4)

Her birisi **yirlü yirinde** tamām

Maħküm ola ħükmüñe cümle maķām. [9874.B]

Diğer örnekler için bkz. [9860.B], [6643.B], [5905.B]

6.1.3.2.3. Bulunma+Yönelme Yapısında Kurulan Tekrarlar

Bu grupta sadece bir yapı bulunmuştur.

derde devā “derde deva”(GN/2)

Ger dilerse kim kıla ħācet revā

Göz açınça irgüre **derde devā**. [2155.B]

Diğer örnek için bkz. [2970.B]

6.1.3.3. Ayrılma Hāl Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Tükçede ayrılma hāl eki “+DAn” eki ile sağlanır ve cümleye çıkma, ayrılma, uzaklaşma anlamlarını katar. Tekrarları oluşturan kelimelerin biri ya da ikisi bu eklerle oluşturulabilir. Bu bölümde, her iki bileşeni ayrılma hāl eki almış tekrarlara rastlayamadık. Biz de birinci ve ikinci kelimesi ayrılma hāl eki almış tekrarlar olarak sınıfladık. Ayrıca ayrılma+yönelme hāl eki yapısında kurulmuş tekrar örneklerine de bu bölümde değindik.

6.1.3.3.1. İlk Kelimesi Ayrılma Hāl Eki Almış Tekrarlar

içerüden içerü “içeriden içeri”(GN/2)

Ev içinden yol geçer hem ilerü
Girür ol yol **içerüden içerü**. [5233.B]

Diğer örnek için bkz. [4950.B]

senden seni “senden seni”(GN/1)

Geçüre kendü rızāsından seni
Kendü ala kırtura **senden seni**. [5581.B]

6.1.3.3.2. İkinci Kelimesi Ayrılma Hāl Eki Almış Tekrarlar

boyı boylardan “boyu boylardan”(GN/1)

Bağdum anuñ **boyı boylardan** ulu
Gördüm anuñ yüzi yüzlerden şulu. [8694.B]

yüzi yüzlerden “yüzü yüzlerden”(GN/1)

Bağdum anuñ boyı boylardan ulu
Gördüm anuñ **yüzi yüzlerden** şulu. [8694.B]

6.1.3.3.3. Ayrılma+Yönelme Yapısında Kurulan Tekrarlar

aydan aya “aydan aya”(GN/2)

Çünkü tıfl oğlan gelür bu dünyaya
Dāye olur Ay aña **aydan aya**. [4531.B]

Diğer örnek için bkz. [5311.B]

başdan başa “baştan başa”(GN/5)

Otuz oқи cem‘ idüp dutdı bile
Bağladı **başdan başa** bir ip-ile. [582.B]

Diğer örnekler için bkz. [4090.B], [4183.B], [6820.B], [10362.B]

bizden bize “bizden bize”(GN/1)

Bilürüz **bizden bize** yokdur meded
hazretünđe fazl u rahmet bī-‘aded. [93.B]

demden deme “zamandan zamana”(GN/2)

İy niçe şādī kılan düşdi ğama
Zāri kılup āh ider **demden deme**. [3918.B]

Diğer örnek için bkz. [7436.B]

dilden dile “dilden dile”(GN/3)

Ağız içinden bu kez geldi dile
İmdi gel sen sözi bu **dilden dile**. [8460.B]

Diğer örnekler için bkz. [9894.B], [7879.B]

dōstdan dosta “dosttan dosta”(GN/1)

Hāli doksan biğ kelīme rāz-ıla
Degdi **dōstdan dōsta** yüz biğ nāz-ıla. [5781.B]

dünden düne “geceden geceye”(GN/1)

Çamuya rızkı virür günden güne

Toydurur diñlendürür **dünden düne**. [6781.B]

elden ele “elden ele”(GN/1)

Geh aqarvan şu gibi ilden ile

Döstar alsun dip beni **elden ele**. [5633.B]

elden êle “elden ele”(DK/1)

Qolça qopuz götürüp **elden êle** begden bege ozan gezer [4b-7 – 4b-8]

“elden êle” tekarı Dede Korkut ve Garib-nâme metninde geçmektedir. Aynı tekrar gibi görünse de Dede korkut'ta geçen “êl” kelimesi “yabancı kişi” anlamındadır.

günden güne “günden güne”(GN/3)

Çünkü Leylî ‘ıŝkı düşdi Mecnun’a

Bilmez oldı kendüzin **günden güne**. [6453.B]

Diğer örnekler için bkz. [6781.B], [7451.B]

hâlden hâle “halden hale”(GN/8)

Birisinde devlet ü miñnet bile

Ol sebebden döndürür **hâlden hâle**. [1364.B]

Diğer örnekler için bkz. [1764.B], [1161.B], [7879.B], [38.B], [6645.B], [6711.B], [6719.B]

ilden ile “ilden ile”(GN/3)

Oddur anı döndüren hâlden hâle

Oddur anı gezdüren **ilden ile**. [6645.B]

Diğer örnekler için bkz. [5633.B], [8620.B]

kâfdan kâfa “baştan başa”(GN/1)

Birliĝ-ile açdı yolu Muştafa

ķHüküm kıldı dünyāya **ķāfdan ķāfa**. [343.B]

ķaşdan ķaşa “ufuktan ufuĝa”(GN/1)

Fāni oldu ayruĝı başdan başa

Yügrüşüp kırtılmadı **ķaşdan ķaşa**. [4090.B]

ķıldan ķıla “ınceden inceye”(GN/69)

Eydiserem yol erinüñ vaşfını

Eyle kim **ķıldan ķıla** söz aşlını. [3531.B]

Diĝer örnekler için bkz. [20.S-14.B], [741.B], [1711.B], [1741.B], [1741.B], [1901.B], [1985.B], [2077.B], [2098.B], [2098.B], [2114.B], [2150.B], [2182.B], [2207.B], [2305.B], [2598.B], [2998.B], [3342.B], [3458.B], [3653.B], [3657.B], [3688.B], [3989.B], [4178.B], [4335.B], [4361.B], [4596.B], [5103.B], [5131.B], [5362.B], [5489.B], [5829.B], [5890.B], [6148.B], [6349.B], [6465.B], [6593.B], [6545.B], [6902.B], [7032.B], [7253.B], [7516.B], [7592.B], [7616.B], [7624.B], [7630.B], [7676.B], [7981.B], [8207.B], [8618.B], [8879.B], [9063.B], [9563.B], [9673.B], [9711.B], [9716.B], [9721.B], [9784.B], [9894.B], [9669.B], [10267.B], [10463.B], [10551.B], [10554.B], [4265.B], [3168.B], [1926.B], [2798.B]

öñden soña “baştan sona”(GN/106)

İşid imdi ne’ydügin eydem saña

Kim bilesin bu işi **öñden soña**. [5664.B]

Diĝer örnekler için bkz. [82.B], [98.B], [503.B], [1762.B], [1986.B], [2031.B], [2042.B], [2282.B], [2483.B], [2586.B], [2622.B], [2644.B], [2721.B], [2759.B], [2768.B], [2781.B], [2822.B], [2835.B], [3119.B], [3628.B], [3767.B], [3831.B], [3861.B], [3967.B], [3985.B], [4001.B], [4003.B], [4131.B], [4205.B], [4323.B], [3967.B], [3985.B], [4001.B], [4003.B], [4131.B], [4205.B], [4323.B], [4508.B], [4654.B], [4750.B], [4794.B], [4857.B], [4949.B], [5018.B], [5049.B], [5088.B], [5155.B], [5297.B], [5308.B], [5827.B], [5849.B], [5864.B], [5939.B], [6176.B], [6285.B], [6310.B], [6885.B], [6946.B], [7153.B], [7275.B], [7286.B], [7452.B], [7625.B], [7649.B], [7745.B], [7884.B], [8436.B], [8480.B], [8552.B], [8564.B],

[8648.B], [8690.B], [8842.B], [8870.B], [8927.B], [8973.B], [9320.B], [9789.B], [9949.B], [10029.B], [10071.B], [10123.B], [10192.B], [10216.B], [10262.B], [2495.B], [1243.B], [94.B], [262.B], [1912.B], [2129.B], [2507.B], [3456.B], [3922.B], [3446.B], [4180.B], [4407.B], [4478.B], [4723.B], [5148.B], [6060.B], [6122.B], [10397.B], [4646.B], [2383.B]

şardan şara “şehirden şehire”(GN/1)

Anı taqdirdür süren **şardan şara**

Bu şehirden ya‘ni ol şehre vara. [7034.B]

taşdan taş “taşdan taş”(GN/1)

Hak diler kim bunları başdan başa

Yil-ile perrân kıla **taşdan taş**. [4183.B]

uçdan uça “baştan sona”(GN/9)

Anuñ içinde dahı gör hâl niçe

Diñle imdi eydeyüm **uçdan uça**. [2003.B]

Diğer örnekler için bkz. [264.B], [4114.B], [4123.B], [4304.B], [5760.B], [7089.B], [585.B], [10016.B], [10394.B]

yıldan yıla “yıldan yıla”(GN/2)

Niçe kim rüzgâr geçer **yıldan yıla**

Döndürür bu şüreti hâldan hâla. [1161.B]

Diğer örnek için bkz. [9716.B]

yirden göge “yerden göge”(GN/1)

Ol gönüle cümle halk sıgar-ıdı

Dilese **yirden göge** ağar-ıdı. [304.B]

6.1.3.4. Belirtme Hāl Eki Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Kelime gruplarında ve cümlelerde fiilin doğrudan doğruya tesir ettiği isimler akkuzatif hālinde bulunurlar. Karşılıdığı hareket doğrudan doğruya bir isme tesir eden fiiler geçişli fiillerdir. Bugün Türkiye Türkçesinde umumi akkuzatif eki -ı, -i, -u, -ü ‘dür. Bunun yanında bir de bir iki zamirle kullanılan -nı, -ni, -nu, -nü şeklinde ikinci bir akkuzatif eki vardır (Ergin 2006: 231). Tekrarlar da belirtme hāl eki olarak kurulabilirler. Bu yapılar, Hatiboğlu’nun da belirttiği üzere, *yüklemeli ikileme*⁵⁸ grubuna girmektedir.

gëyimi geçimi “giyimi geçimi”(DK/1)

Kāfirūn çignine bir kılıç urdı. **Gëyimini geçimini** toğradı [107a-12]

ķarı buzı “karı buzu”(DK/1)

oğlancuğın isteyü gëtdi. Kışda yazda **ķarı buzı** [15a-4]

onı bunı “onu bunu”(DK/1)

bir **onı bunı** şorarsın maña? dëdi, Kızanuñ üzerine at [145b-5]

tağı taşı “dağı taşı”(GN/2)

Yidi gün oldı şavuğ u esdi yıl

Tağı taşı kıldı ol yıl til til. [4190.B]

Diğer örnek için bkz. [443.B]

yiri gögi “yeri göğü”(GN/2)

Yiri gögi Tanrı’yı Peygāmbere’i

Cümlesin yād eyleyüp kıldı zarī. [520.B]

Diğer örnekler için bkz. [6036.B]

⁵⁸ Bkz. (Hatiboğlu 1981: 39)

6.1.3.5. Vasıta Hāl Eki Eki Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Tükçede vasıta diğer adıyla instrumental eki, fiille ilişki kurarak ne ile yapıldığını gösterir. Bu ekler ; +(y)lA, +(y)lAn ve +(I)n ‘dır. Özellikle +(I)n eki “ yaz-ı-n, kış-ı-n, güz-i-n, yaya-n, iç-i-n⁵⁹” örneklerinde kalıplaşmış şekilde bulunurlar.

Çalışmamızda, özellikle kalıplaşmış vasıta hāl eki bulunan kelimelerle tekrar oluşturulduğunu tespit ettik.

6.1.3.5.1. Her İki Kelimesi Vasıta hāl Eki Eki Almış Tekrarlar

Daha önce de bahsettiğimiz “yazın, kışın, güzün” örnekleriyle tekrar oluşturulduğunu görmekteyiz.

bir yazın bir güzün “bir yazın bir güzün”(DK/1)

Bir yazın bir güzün boğayıla buğrayı şavaşdururlardı. Bayındır [9b-11]

yazın kışın “yaz kış”(GN/1)

Bilesin bu nefis ile şüret işin

Nitedür yoldaşlığı **yazın kışın**. [5296.B]

6.1.3.5.2. İkinci Kelimesi Vasıta Hāl Eki Almış Tekrarlar

Genelde ikinci kelimesi hāl eki almış tekrarlar +(y)lA vasıta hāl eki ile kurulmuş tekrarlardır.

hāllu hāhıyla (GN/1)

ķamusı gör niçe gider bir yaņa

hāllu hāhıyla yönin dutmuş aņa. [603.B]

ķavımlu ķavmıyla “ķavimli ķavmiyle”⁶⁰ (DK/1)

⁵⁹ Daha fazla örnek için bkz. (Ergin 2006: 237)

⁶⁰ Türkçenin vasıta eklerinden biri olan +(I)lA eki “ile” edatının ekleşmiş şeklidir. Ayrıntılı bilgi için bkz.(Gülsevin 2011: 69)

yédüm içdüm, **Ķavımlu Ķavmıyıla** görklü gördüm, Hānumuzuñ nazarı bizden
[121b-13]

6.1.3.6. İyelik Ekleri İle Kurulan Tekrarlar

Türkçede iyelik ekleri isme gelir ve ismin neye ve kime ait olduklarını işaret eden eklerdir. İsim hāl ekleri gibi iyelik ekleri de tekrarların kuruluşunda etkili olmaktadır.

Çalışmamızda bu yapı ile kurulmuş tekrarları şahıslarına göre sınıflandırdık. Ayrıca kuruluş bakımından sadece ikinci bileşeni iyelik eki ile kurulmuş ve çokluk eki + iyelik eki biçiminde kurulmuş tekrar şekillerini de bu başlık altında sınıflandırdık.

6.1.3.6.1 I.Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar

‘aqlum uşşum “aklım aklım”(DK/1)

Şundan berü **‘aqlum uşşum** dère bilmen.Hānum Ķardaş, menüm bu düşümi...
[23b-6]

alnum başum “alnım başım”(DK/1)

yañağı(n) tardı yırtdı: ‘ Vay al duvağum eyesi! Vay **alnum başum** umudı! Vay şāh yigidüm! Vay şehbāz yigidüm! Toyınca [48a-3 – 48a-4]

atam anam “atam anam”(DK/2)

Atam anam évine dönsem, Hey kırķ eşüm kırķ yoldaşum [90b-13]

Diğer örnek için bkz. [97b-9]

başum beynüm “başım beynim”(DK/1)

ne Beyrek Ķalsun. Bir eski Ķaftan vèr[d]ünüz, benüm **başum beynüm** [55b-6]

eçüm apam “atam ecdadım”(OA/4)

... Türk törüsün içginmiş budunuğ **eçüm apam** törüsünçe yaratmış, boğurmuş.
[KTA, DY, 13.s]

Diğer örnekler için bkz. [BKA, DY, 3.S], [BKA, DY, 12.S], [KTA, DY, 1.S], [KTA, DY, 19.S], [BKA, DY, 16.S]

tācum tahtum “tacım tahtım”(DK/2)

ķaderüm yok Allāh te’ālā meni ķarġayubdur, begler. **Tācum tahtum** [36a-2]

Diğer örnek için bkz. [64b-7]

6.1.3.6.2 II. Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar

anan baban “annen baban”(DK/1)

meni şokşun. Senün ol muĥannat **anan baban** [86a-2]

atun buṭun “atın butun”(DK/1)

Yeründen öri ṭurduṅ, yelisi ķara ķazılık **atun buṭun** [14a-4]

Diğer örnek için bkz. [95a-6], [122b-8], [124a-12], [121b-10]

ebin barķın “evin barkın”(OA/1)

Selenge ķodı yorıpan Ķarġan ķısıлта **ebin barķın** anda bozdum. [BKA, DY, 37.S]

ēlin ġünin “elin ġünin”(DK/2)

Alca ķanın yer yüzine döküṅ, **ēlin ġünin** çapuṅ, kızin gelinin [123b-7]

Diğer örnek için bkz. [128a-8]

elin yüzün “elin yüzün”(DK/2)

yerinden örü ṭutur. **Elin yüzün** yumadın ṭokuz bazlammac ilen [5b-12]

Diğer örnek için bkz. [6a-7]

şāġın şolın “saġın solun”(DK/1)

olmaz. **Şāġın şolın** Uruzun çevürdiler, kırķ yiġidin [69a-1]

6.1.3.6.3 III. Tekil Şahıs İyelik Eki İle Kurulan Tekrarlar

alnı başı “alnı başı”(DK/1)

Alnı başı balkır bir er gördüm, kalkubanı yerümden örü tırdum. [105b-2]

atası anası “atası anası”(DK/2)

Atası anası yort oğul, oğuruñ açuğ olsun! [133a-13]

Diğer örnek için bkz. [61a-13]

atı küsi “adı sanı”(OA/5)

Kağıımız eçimiz kaz(ğanmış budun **atı küsi** yoğ bolmazun)...[KTA, DY, 26.S]

Diğer örnekler için bkz. [KTA, DY, 25.S], [KTA, DY, 25.S], [BKA, DY, 22.S], [BKA, DY, 36.S]

başı göti “başı götü”(DK/1)

gördiler kim bir ‘ibret nesne yatur, **başı göti** belürsüz. [110a-6]

ebig barlığı “evi barkı”(OA/1)

Sıngar süsi **ebig barlığı** yulığalı bardı, sıngar süsi süngüşgeli kelti. [BKA, DY, 32.S]

göñli gözi “gönlü gözü”(GN/2)

Cem‘ olup kendüzine **göñli gözi**

Olmaya hergiz kimesneyle sözi. [5943.B]

Diğer örnekler için bkz. [5948.B]

közi kaşı “gözü kaşı”(OA/1)

İki şad ulayu ini yigünüm oğlanım beglerim budunum közi kaşı yablağ boldaçı tip sağındım. [KTA, KY, 11.S]

oğlı kıızı “oğlu kıızı”(DK/6)

Oğlı kıızı yok, ara otağa onđurun ara ke altına [7a-8]

Diğer örnekler iin bkz. [7a-11 – 7a-12], [8a-3], [8b-1], [8b-4], [8b-7]

oğuşı budunu “kabileleri milleti”(OA/1)

Bir kişi yangılsar **Oğuşı budunu** bişükinge tegi ıdmaz ermiş. [KTA, GY, 6.S]

ölüsi dirisi “ölüsü dirisi”(DK/3)

Eydür: Sultānum, ben varayın **ölüsi dirisi** haberin gtüreyin [48b-7]

Diğer örnekler iin bkz. [49a-12], [52b-10]

yüzi gözi “yüzü gözü”(1)

-den görünmez, yüzi gözi belürmez. Dedenüñ ayağına düşdi [45b-13]

6.1.3.6.4 İkinci Kelimesi İyelik Eki Almış Tekrarlar

Oı oı (GN/3)

Vardılar birer dağı getürdiler

Olu oın ortada op durdılar. [580.B]

Diğer örnekler iin bkz. [577.B], [576.B]

yirlü yiri (1)

İş bitiek tağılısar her biri

Nire varur görnüdur **yirlü yiri**. [2262.B]

6.1.3.6.5 Çokluk Eki+İyelik Yapısında Kurulan Tekrarlar

begler begi “beyler beyi”(DK/3)

Bayındıra selām vėrgil, **Begler begi** olan azanuğ elin öpgil [124b-1]

Diğer örnekler için bkz. [129a-2], [138a-1]

cānlar cānı “canlar canı”(GN/3)

Bir kat ol nürdur ki yağ gizler anı

Oldur ol eytdükleri **cānlar cānı**. [2596.B]

Diğer örnekler için bkz. [4746.B], [718.B]

cömerdler cömerdi “cömerdler cömerdi(DK/1)

dem iki biçeydüm. Saña şıgındum, **cömerdler cömerdi** ğanī [94a-11]

hānlar hānı “hanlar hanı”(DK/5)

Hānlar hānı Hān Bayındır yılda bir kere toy edüp Oğuz [7a-4]

Diğer örnekler için bkz. [62b-4], [11b-8], [19a-9], [12a-7]

pādişāhlar padişahı “padişahlar padişahı”(DK/1)

Beyrek, **pādişāhlar pādişāhı** Haqqa vāşıl oldı, bellü bilsün [151b- 7-8]

6.1.4. Ek Eylem Almış İsimlerden Kurulan Tekrarlar

Türkçede isimleri fiilleştirip yüklem yapan, birleşik zaman çekimi oluşturan ve tek başına bir anlamı olmayan *i-* fiili mevcuttur. *İ-* fiili Eski Türkçede *er-* şeklindedir. Art zamanlı değşime uğrayarak *r* sesi düşmüş ve *e-i* vokal değışmesi sayesinde de bugünkü şeklini almıştır.

Çalışmamız sırasında ek fiille kurulmuş tekrar yapılarına rastladık. Hatiboğlu, *Türk Dilinde İkilemer* adlı çalışmasında bu yapılara değinmemiştir. Çalışmamızda bu bölümde yer alan tekrarların *-dUr* eki ile kurulduklarına ve anlamı bu sayede pekiştirdikleri kanısındayız. O halde, tekrarların anlam pekiştirme özelliğine dayanarak bunların da birer tekrar yapısı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bölümde bulunanan “cān gerekdür cān gerekdür cān gerek” ve “mustafā’dur mustafā’dur mustafā” tekrarlarını “ikilemenin etkisi ile üçleme” başlığı altında almadık.

Çünkü Hatiboğu (1981: 23), *İkilemenin Etkisi İle Üçleme* için, “Aynı kökten veya gövdeden kurulan bir ikilemeyle aynı kökün veya gövdenin eylem biçiminin, birlikte kullanılmasına üçleme denebilir” şeklinde bir tanım yapmıştır. Burdaki örnekler bu tanıma uymamaktadır. O yüzden bu yapıları bu bölümde değerlendirmeyi uygun gördük.

cāna cāndur “cana candır”(GN/1)

Cān diridür ‘ilm-ile bilgil ‘ayān

Cāna cāndur ‘ilm-i Haḫ bellü beyān. [4779.B]

cān gerekdür cān gerekdür cān gerek (GN/1)

Cān gerekdür cān gerekdür cān gerek

Cān fidāy ḫılsun kime sulṭān gerek. [1441.B]

çift çiftdür “çift çifttir”(GN/1)

Uşbu dünyā iki nesnedür i yār

Çift çiftdür dünyada her ne ki var. [912.B]

dīndeşüñdür dildeşüñdür “dındaşındır dildaşındır”(GN/1)

Dīndeşüñdür dildeşüñdür ol ḫişi

Senden ayru yoḫ-durur hergiz işi. [9755.B]

dōsta dōstdur “dostuna dosttur”(GN/1)

Dōsta dōstdur düşmana düşman-durur

Dōstı dōst u düşmanı düşman bilür. [1666.B]

muştafā’dur muştafā’dur muştafā “Muhammed Mustafadır”(GN/4)

Aḫla ḫōn-sālār kimdür iy şafā

Muştafā’dur Muştafā’dur Muştafā. [2843.B]

Diğer örnekler için bkz. [3230.B], [8861.B], [9657.B]

şādumāndur şādumān “her zaman sevinçli olmak”(GN/1)

Birikenler **şādumāndur şādumān**

Bu hikāyet girtü sözdür bī-gümān. [593.B]

6.2. Eylem Kök Veya Gövdelerinden Kurulan Tekrarlar

Tekrarlar, isim kök ve gövdelerinden kurulabildiği gib, eylem kök ve gövdelerinden de kurulabilirler. Hatiboğlu'na göre, “Eylem kök ve gövdesinden türetilmiş ikilemerin önemli bir bölümü ulaç biçimindedir” (Hatiboğlu 1981: 44). Çalışmamızın bir kısmını da ulaçlar yani zarf-fiilerden kurulan tekrarlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte sıfat-fiille, isim-fiille, çekimli fiille ve yardımcı fiille kurulmuş tekrarlar da bu bölümde yer almaktadır.

6.2.1. Zarf-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar

Zarf-fiiler eylem kök veya gövdelerine gelerek hareket hāli⁶¹ bildiren fiil yapılarıdır. Batı Türkçesinde yer alan zarf fiil eklerinden bazıları şunlardır: “-a, -e; -ıp,-ip,-up,-üp; -arak, -erek; -madan, -meden; -ken; -ınca, -ince, -unca, ünçe” vb. Çalışmamızda yer alan tekrarlar büyük oranda “-ıp,-ip,-up,-üp; ınca, -ince, -unca, ünçe; -a, -e” zarf-fiil ekleri ile kurulmuş yapıdadırlar.

6.2.1.1 Her İki Kelimesi Zarf-Fiil Eki Alan Tekrarlar

Tekrarların her iki bileşeni de zarf-fiil eki alabilir.

ağlayu ağlayu “ağlayarak”⁶² (DK/1)

Aldurduñ, bellü bilgil, dèdi. Beyrek ıalkdı, **ağlayu ağlayu** [50b-2]

çeküp alup “çekip alıp”(DK/1)

aşı ellerinden **çeküp alup** yèrimiş. Anuñ elinden ne ölümüz ne [139b-8]

içüp içüp “içip içip”(DK/1)

⁶¹ Bkz. (Ergin 2006: 338)

⁶² -ı, -i, -u, ü gerindiumu eskiden tek başına veya tekrar şeklinde zarf olarak bol bol kullanılmakta idi. Eski Anadolu Türkçesindeki *utan-ı, kızar-ı, iste-y-ü, sevin-ü sevin-ü, işid-ü işid-ü, ağla-y-u ağla-y-u* misallerinde olduğu gibi (Ergin 2006: 340).

kalın Oğuz beglerine sağrak sürüp içerleridi. **İçüp içüp** [20a-8]

tıka başa “tıka basa”(DK/1)

bir kürek yoğurd gözler toyınca **tıka başa** yer. Elin bögrine [5b-13]

yazılup düzilüp “yazılıp dizilip”(DK/1)

Yazılup düzilüp gökten èndi, Tanrı ‘ilmi Qur’ân görkli. [5a-5]

yèyüp içüp “yiyip içip”(DK/5)

girdi. Bu yaña Şökli Melik kâfirlerle şèn şādmān **yèyüp**

çüp otururıdı. Eydür: Begler, bilürmisiz Kazana néce hayf [27b-3 – 27b-4]

Diğer örnekler için bkz. [47a-7], [80b-3], [37a-10], [138a-2]

6.2.1.2 Sadece Bir Kelimesi Zarf-Fiil Eki Alan Tekrarlar

Tekrarların sadece bir bileşeni zarf-fiil eki alabilir. Bu bölümde kurulan tekrarların çoğu *ınca*, *-ince*, *-unca*, *ünce* zarf-fiil ekleri ile kurulmuştur.

batup çıkamaz “batıp çıkamaz”(DK/2)

batup çıkamaz anuñ balcığı olur, Ala yılan süñemez [89b-11]

Diğer örnek için bkz. [90a-7]

binince binmese “binince binmese”(DK/1)

Nā-mert yigit bine bilmez, **binince binmese** yèg. [4a-4 – 4a-5]

bitince bitmese “bitince bitmese”(DK/1)

At yèmeyen acı otlar, **(Bitince) bitmese** yèg. [4a-7 – 4a-8]

çalınca çalmasa “çalınca çalmasa”(DK/1)

Çalup keser uz kılıcı muhannatlar **çalınca çal(ma)sa** yèg. [4a-5 – 4a-6]

énince ènmese “inince inmese”(DK/1)

Ata adını yoritmeyen hoyrat oğul, ata belinden **énince énmese** yég. [4a-9]

geçüp gitmek “geçip gitmek”(GN/1)

İmdi bunlardan **geçüp gitmek** gerek

Geçmege güç yitmese n’itmek gerek. [4828.B]

gelüp geçdi “gelip geçti”(DK/1)

bir bir gel geç, dedi. Bir bir **gelüp geçdi**. Her birinüj başların [115b-8]

olunca olmasa “olunca olmasa”(DK/1)

Yalan söz bu dünyede **olunca olmasa** yég [4a-11]

şızınca şızmasa “şızınca şızmasa”(DK/1)

Ādem içmez acı şular,**şızınca şızmasa** yég. [4a-8]

toğınca toğmasa “doğunca doğmasa”(DK/1)

Ana rahmine düşüp **toğınca toğmasa** yég. [4a-10]

6.2.2. Sıfat-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar

Sıfat-fiil ekleri fiillere gelerek onları isimleştirirler. Bu yüzden sıfat-fiil eklerine birer yapım eki de diyebiliriz. Batı Türkçesinde bazı sıfat-fiil ekleri şunlardır: *-an, -en; -ası, -esi; -mez, -maz; -r, -ar, -er; -acak, -ecek*. Tekrarları oluşturan kelimelerin biri ya da ikisi de bu eklerle kuralabilmektedir.

geldüğünde geçdüğünde “geldiğinde geçtiğinde”(DK/2)

taşkun şuları aşup **geldüğünde geçdüğünde** Beyrek [54a-6]

Diğer örnek için bkz. [54a-7]

dönebilmez dölek “dönebilmez dölek”(DK/5)

Dönebilmez dölek Evren, Dozan oğlu Alp Rüstem, Boz Atlu [126b-13]

Diğer örnekler için bkz. [104b-11], [145b-11 – 145b-12], [146a-5], [149a-4 – 149a-5]

ölmüş yitmiş “ölmüş yitmiş”(DK/1)

Olsun, çoban saña! Dèdi. Çoban eydür: **Ölmişmiydün yitmişmiydün** [25b-8]

6.2.3. İsim-Fiil Ekleri İle Kurulan Tekrarlar

İsim-fiile kurulan tekrarlar *-ma, -me; -mak, -mek; -ış, -iş, -uş, -üş* ekleri ile kurulmuşlardır. Hatiboğlu (1981: 47), bu grupta yer alan tekrarları, “İkilemerin bazıları da kalıplaşmış eylemliklerden kurulur. Bunların da bir bölümü aynı kökten, bir bölümü de ayrı kökten türemiş olabilir.” şeklinde değerlendirmiştir.

kaçma kovma “kaçma kovma”(DK/1)

torı aygırı. Nāgāh **kaçma kovma** olurısa birisini [43a-7]

kıyma kıyma “kıyma kıyma”(DK/1)

varuñ, Qazanuñ oğlı Uruzı tartuñ, çengele aşuñ, **kıyma**

kıyma ağ etinden çeküñ, kara kavurma pişürüp kırk bir kıza [28a-1 – 28a-2]

Diğer örnek için bkz. [28a-13]

ölmege yitmege “ölmeye yitmeye”(DK/1)

Qutlu Melik! **Ölmege yitmege** gètmemişidüm. Yatacak yerüm gene bu ħarāb [6a-13]

yème içme “yeme içme”(DK/8)

İç Oğuz begleri şoĥbete dèrilmişidi. **Yème içme** idi. Qazılık [103-3]

Diğer örnekler için bkz. [34b-6], [78b-9], [109a-4], [129b-1], [151a-9], [147a-12 – 147a-13], [114a-5]

yemek içmek “yemek içmek”(DK/4)

oğradı. Kondılar, **yemek içmek** étdiler. Segrek mest oldu. [130a-8]

Diğer örnekler için bkz. [137b-7], [148b-12], [49b-2 – 49b-3]

6.2.4. Çekimli Fiillerle Kurulan Tekrarlar

Türlü kişi ve kavramlarına göre çekime girmiş eylemlerden de ikileme kurulabilir (Hatiboğlu 1981: 48). Hatiboğlu bu bölümde yer alan tekrarları *Aynı Kök veya Gövdeden ve Ayır Kök veya Gövdeden Kurulan İkileme* adı altında iki grupta toplamıştır. Biz burda ye alan örnekleri böyle bir ayrıma girmeden sınıflandırdık. Daha önce *Eylemlerle Kurulan Tekrarlar* bölümünde bunların çoğuna değinmiştik. Ancak tekrar örneklerini çekimli hâlleri ile vermemiştik. Burda tekrarların çekimli hâllerine dikkat çektik.

ağladı şıkladı “ağladı sızladı”(DK/1)

başdı Yolun kıyısın alup oturdı, ağladı şıkladı [23a-7]

ağlaşdı böğrüşdi “ağlaştı böğrüştü”(DK/1)

ağlaşdılar böğrüşdiler. Beyredün yavuklısına haber oldu. Bânı [48a-1]

ağlaşdı bozlaşdı “ağlaştı bozlaştı”(DK/1)

Ağlaşdılar bozlaşdılar. Anasıñun évine geldi. Anası [114a-2]

ağdı gétđi “aktı gitti”(DK/1)

uya düşdi. Büredür şuya **ağdı gétđi.** Geldi, gèyesi [46b-3]

aldı çaldı “aldı çaldı”(DK/1)

-sın yırtđı. Acı ırnağ ağ yüzine **aldı çaldı,** güz alması [49a-4]

Diğer örnek için bkz. [47b-8]

bağdı gördi “baktı gördü”(DK/11)

Çazan bağdı gördi çoban ağacı arkasına almış [27a-9]

Diğer örnekler için bkz. [40a-9], [40b-9], [52a-9], [53a-4], [54b-3], [97b-1], [98a-2], [99b-13], [52b-4 – 52b-5], [51b-2 – 51b-3]

baksa görse “baksa görse”(DK/2)

çapup çıktı. **Baksa görse** bir derenün içine karga kuzgun [15a-6]

Diğer örnek için bkz. [15b-2]

başdı kırdı “bastı kırdı”(DK/1)

Kâfiri **başdılar kırdılar**, kal‘aya dökdiler. Gelüp yine ol koria [137a-7]

dildüm geçdüm “dildim geçtim”(DK/1)

yatan denizi **dildüm geçdüm**, Öteki kara tağun bir yanında [105b-1]

dönmeşe kaçmasa “dönmeşe kaçmasa”(DK/1)

Bildügin unitmasa ‘akıl yahşi, Qarîminden **dönmeşe kaçmasa** [106a-7]

dutdı durdı “tutdu durdu”(GN/1)

Qul rükü’da **dutdı durdı** kendüzin

Ol qaravaş secdeye urdı yüzün. [4589.B]

düşem ölem “düşem ölem”(DK/1)

içün ağlaram. Bir gün ola **düşem ölem**, yerümde yurdumda [36a-3]

ëner çıkar “iner çıkar”(DK/1)

kinsuz kılıç, turmaz ëner çıkar. Basağ eydür: Menmuña bî [117a-5]

geçdi getdi “geçti gitti”(GN/2)

Yine **geçdi getdi** andan nür-ıla

Vardı bu kez ol yidinçi menzile. [5260.B]

Diğer örnek için bkz. [8281.B], [4828.B]

gel gęc “gel geç”(DK/2)

şığadı. Toıklıcağ-lar devletüm, şakar çoç **gel gęc**, dedi. Bir [115b-9]

Diğer örnek için bkz. [115b-8]

geldi geçti “geldi geçti”(DK/1)

geldi gęcti. Kervan gibi kundu göçti, anlar dahı [19a-12]

gelür gider “gelir gider”(GN/1)

Her gününj bir adı var bir hüküm ider

Şamusında bir güneş **gelür gider**. [654.B]

gétdi kundu “gitti kundu”(DK/1)

çevre alup **géttiler kundılar**. Çünkü kâfirler bunlan gördiler [106a-11]

görüşdi bozlaşdı “görüştü bozlaştı”(DK/1)

elin öpdı. **Görüşdiler bozlaşdılar**. Oğuz begleri derildi [114a-4]

kodı kaçdı “koydu kaçtı”(DK/1)

kodı kaçdı. Koyun ardına düşdi. Meger oldem Bayındır [110a-4]

kopar konar “kopar konar”(GN/1)

Sineden söz çün **kopar konar** dile

Dil anı ma‘lum kılur kıldan kıla. [1901.B]

şavaşalum dögişelüm “şavaşalım dövüşelim”(DK/1)

Bu gelen kâfir çok kâfirdür. **Şavaşalum dögişelüm**, ölenümüz [98b-13]

ürkdi kaçdı “ürkdü kaçtı”(DK/1)

kâr kılmadı, **ürkdi kaçdı**. Depegöz çevürüp öñin [111b-3]

yazdı düzdi “yazdı düzdi”(DK/1)

Ol Qur'ānı **yazdı düzdi**, 'Ulemālar öğrenince göydi. [5a-6]

yēdi içdi “yedi içti”(DK/6)

yēdi içdi. Meger Başı Açuk Taṭyan ƙal'asından [65a-13]

Diğer örnek için bkz. [97b-5], [129b-7], [121b-13], [121b-4], [5b-9]

yir iĉer “yer iĉer”(GN/3)

Geh göresin sen seni gökde uĉar

Geh göresin yir yüzinde **yir iĉer**. [5105.B]

Diğer örnek için bkz. [3847.B]

6.2.5. Yardımcı Fiillerle Kurulan Tekrarlar

“etmek” ve “olmak” ve bazen de “eylemek” yardımcı eylemleriyle bazı ikilemler kurulabilir (Hatiboğlu 1981: 49). Çalışmamızda bu yardımcı eylemlerle kurulan tekrarlara rastlayamadık. “dolmak” eylemi ile kurulmuş tekrar saptadık.

Hatiboğlu'nun ifadesinde yer alan eylemler kullanılmasa da biz bu tekrarın yardımcı bir eylemle kurulduğu kanısındayız.

ƙan yaş dol- “kan yaş dolmak”(GN/2)

Vara külhānda yata miskīn olup

İştiyākdan gözleri **ƙan yaş** dolup. [3893.B]

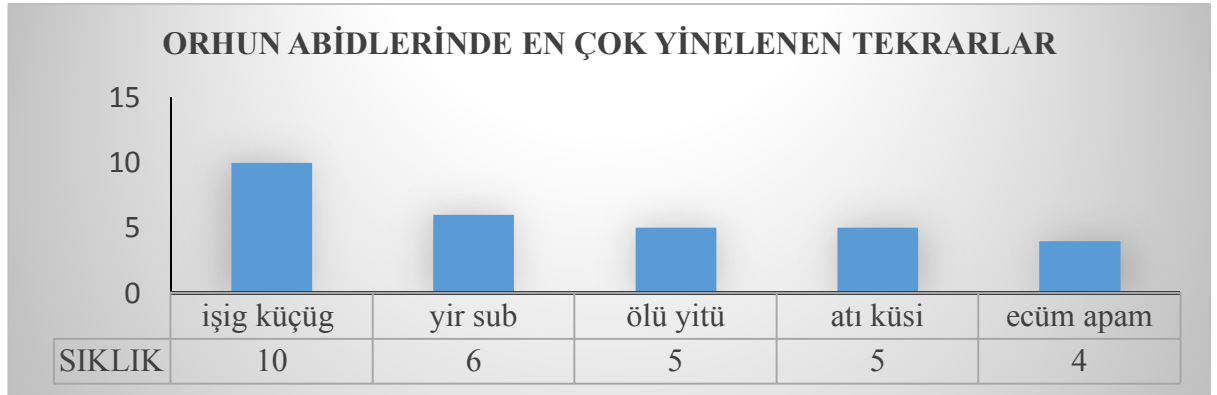
Diğer örnek için bkz. [3913.B]

VII. BÖLÜM

METİNLERDE GEÇEN ART ZAMANLI TEKRARLAR

Orhun Abideleri'nin söz varlığı içerisinde 83 tekrarlı yapı tespit ettik. Bunların içinde aynı köke sahip olup da farklı eklerle sağlanmış tekrarları da ayrı birer tekrar olarak değerlendirdik. Abidelerde en çok yinelenen tekrar [işig küçüg (10) “işgi gücü”] tekrarıdır.

Sıklık açısından bunu takip eden tekrar ise [atı küsi (5) “adı sanı”] tekrarıdır. Aşağıda yer alan grafikte Orhun Abideleri’nde en çok geçen tekrarları göstermeye çalıştık.

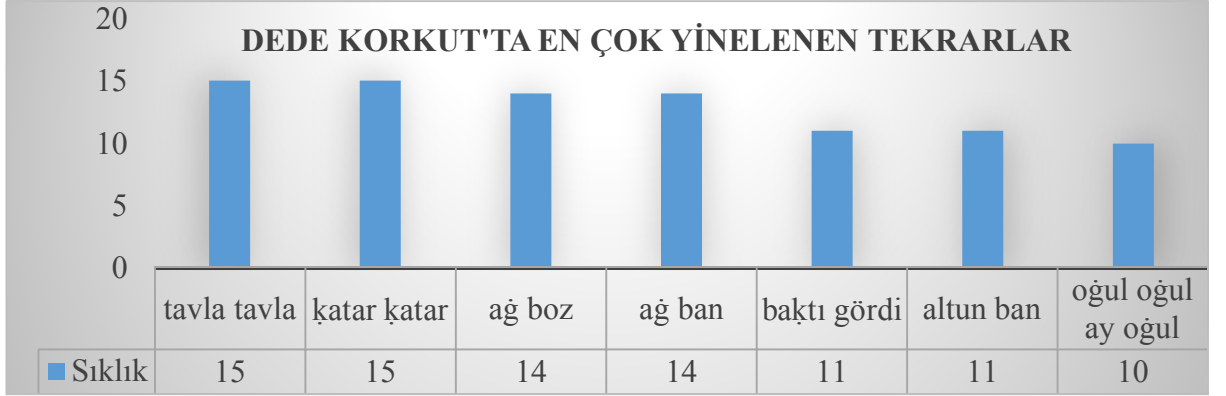

Grafikte yer alan tekrarlar Orhun Abideleri’nde en çok geçen tekrarlı yapılardır. Abidelerde yer alan tekrar dağılımına baktığımızda “BKA’nde-43 adet, TA’nde-4 adet, KTA’nde-48 adet” tekrara rastlamaktayız. Özellikle tekrarların en fazla KTA’nde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Dede Korkut metninin söz varlığı içerisinde ise 542 tekrar tespit ettik. Saptanan tekrarlar içinde en çok yinelenen “tavla tavla (15)” tekrarıdır. Burada “ tavla” kelimesi “at ahır⁶³” anlamına gelmektedir. Genel itibarıyla de “tavla tavla şehbâz atlar” şeklinde metinde geçmektedir. Bunu takip tekrar ise “ağ boz (14)”(atlar), “altun ban (11)”(ev) tekrarlarıdır. Bu kullanımlardan anlaşılacağı gibi Dede Korkut Hikâyeleri’nde en çok geçen tekrarlar, Oğuzların günlük yaşamda en çok ihtiyaç duydukları ve sürekli kullandıkları temel ihtiyaçları sonucu oluşmuş olduğu kanısındayız. Eğer Oğuzlar göçebe bir toplum olmasaydı dil bu kullanımları başka nesne veya canlılara yönlendirecekti. O halde, dilin insanın ihtiyaçlarına göre şekillendiğini savunmak pek de yanlış olmaz.

Aşağıdaki grafikte Dede Korkut’ta yer alan tekrarları sıklık durumlarına göre sıraladık.

⁶³ Bkz. (Özsoy 2006: 408).

Grafikte yer alan tekrarlar metinde en çok kullanılan tekrarlardır.

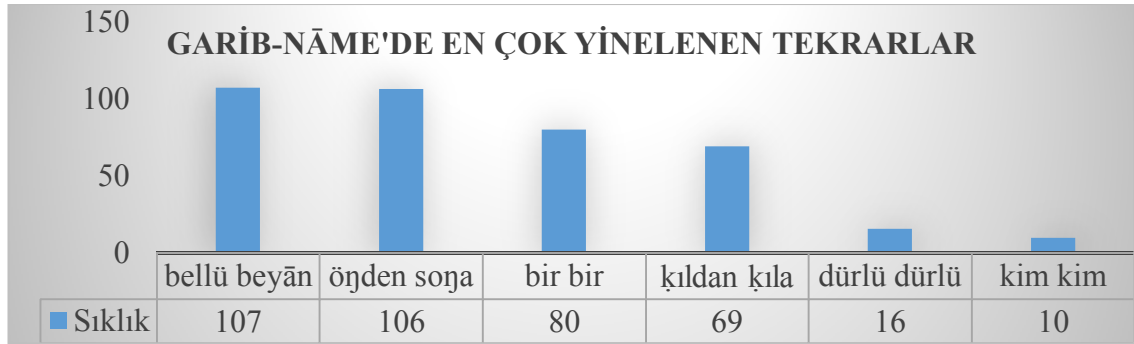
Art zamanlı bir bakış açısıyla ele aldığımız Dede Korkut Metinleri'nde tekrarlarla ilgili olarak art zamanlı olduğunu düşündüğümüz birtakım yapılarla rastladık. Normalde amacımız, farklı metinlerde aynı tekrarların art zamanlılığını tespit etmektir; ancak metin içerisinde art zamanlı bir tekrar değişimi olması bu metnin birden oluşturulmadığının ve farklı zaman aralıklarında yazıldığının bir kanıtı olabilir. Metinde geçen *tolamac* *tolamac/dolamaç dolamaç* (طولہ مج طولہ مج) [89b-10] ve *dolamac dolamac*⁶⁴ (دولہ مج دولہ مج) [90a-6] tekrarlarında art zamanlı kelime başı *t-/d-* değişimini görmekteyiz. Buna benzer olarak *atın buṭun* (اتن بطون) [146a-12] ve *atuṅ buṭun* (اتك بطون) [95a-6] tekrarlarına rastlamaktayız. Normalde aynı tekrar olarak görünmektedir. Tek farkları ikinci örnekteki tekrarın ilk kelimesindeki *n*'nin damak *n*'si ile yazılmış olmasıdır. Bu ses, EAT'nin karakteristik seslerindedir. Bu durum metnin Eski Anadolu Türkçesi dönemi özelliklerini yansıttığının ve eserin geçiş dönemi bir eser olduğunun göstergesidir.

14.yüzyıl mesnevi şeklinde yazılmış olan Garib-nāme adlı metinde 706 tekrar tespit ettik ve metinde en çok geçen tekrarın “bellü beyān/açık olarak” tekrarı olduğunu saptadık. Metin içerisinde 107 defa geçmiştir. Bunun sebebi muhtemelen metin öğüt verici olma özelliğinde kaynaklanmaktadır. Bunu takip eden “önden soṅa/baştan sona” (106), “bir bir /birer birer” (80), “kıldan kıla/inceden inceye” (69) tekrarlarıdır. Ayrıca, “şaf şaf/sıra sıra”, “sāf sāff/karşılıklı dizilmek” tekrarlarına rast geldik. Bu tekrarların aynı tekrar oldukları kanaatindeyiz. Çünkü bu farklılığın metnin yazılı olduğu *fā'ilātün*,

⁶⁴ Sadettin Özçelik Dede Korkut metinde *dolamac* (دولہ مج) şeklinde geçen kelimeyi transkripsiyonuna *dolamac dolamac*⁶⁴ (دولہ مج دولہ مج) [90a-6] şeklinde tekrarlayarak aktarmıştır (Özçelik 2005: 674-675). Yapmış olduğu bu yorum, bizce de metnin muhtevāsına göre doğrudur. O yüzden bu örneği de tekrar olarak ele aldık.

fā'ilātün, fā'ilün kalıbına uydurma gereksinimi yüzünden olduğunu kanıslındayız. Ayrıca metinde “dün gün/gece gündüz” (23) [10232.B] ve “dün gündüz/gece gündüz” (4) [16.B] tekrarlarına rastladık. Bu tekrarlar anlamsal olarak aynı kavramları ifade etmektedir. Bize göre bugün kullandığımız gece gündüz tekrarındaki gündüz kelimesi gün+düz şeklinde oluşmuş, tekrar içinde de kalıplaşmış şeklini almış olduğu kanıslındayız.

Aşağıdaki grafikte Garib-nāme’de yer alan tekrarları sıklık durumlarına göre sıraladık.

Grafikte yer alan tekrarlar metin içerisinde en çok yinelenen tekrarlardır. Metnin hacimli bir metin olmasından dolayı bazı tekrarların 100’ün üzerinde yinlendiğini görmekteyiz.

Taramış olduğumuz metinlerde rastladığımız art zamanlı değişim geçiren tekrarları ve geçirmeyip aynen devam eden tekrarları aşağıdaki tabloda sıraladık. Böylece metinler arası değişen veya aynı kalmış olan tekrarlı yapıları daha rahat incelemiş olacağız.

Orhun Abideleri	Garib-nāme	Dede Korkut	Art zamanlı Değişim
İSİMLER			
	allāh allāh [5501.B]	allāh allāh [3a-12]	Yok
	ata ana [3110.B]	ata ana [133a-10]	Yok

	bir bir [274.B]	bir bir [32b-9]	Yok
	döne döne [7861.B]	döne döne [76a-2]	Yok
	elden ele [5633.B]	elden èle [4b-7 – 4b-8]	Yok
tünlī künlī [BKA, GDY, 1.S]	dün gün [10232.B]	dünli günli [133b-3]	Var
	zār zār [5558.B]	zārı zārı [48a-8]	Var
FİLER			
	gel- git- [654.B]	gel- git- [34b-12]	Yok
	ol- ol- [8569.B]	ol- ol- [4a-11]	Yok
öl- yit- [KTA, DY, 28.S]		öl- yit- [6a-13]	Yok
	yi- iç- [2019.B]	yè- iç- [65a-13]	Var

Tabloda görüldüğü üzere en belirgin art zamanlı tekrar olarak “dün gün/gece gündüz” tekrarını görmekteyiz. Bu tekrara söz konusu üç metinde de rastlamaktayız. Abidelerde “tünlī künlī/geceli gündüzlü” [BKA, GDY, 1.S], Dede Korkut’ta “dünli günli/geceli gündüzlü” [133b-3] ve Garib-nāme’de ise “dün gün/gece gündüz” [10232.B] şekli ile geçmektedir. Ayrıca “yimek içmek” [GN-2019.B] > “yemek içmek” [DK-65a-13], “zār zār” [GN-5558.B] > “zārı zārı” [DK-48a-8] şeklindeki tekrarların art zamanlı bir değişim geçirdiği kanısındayız.

Orhun abidelerinde geçen “tünli künli/geceli ve gündüzlü” [𐰃𐰆𐰚𐰚𐰚: 𐰃𐰆𐰚𐰚] [BKA, GDY, 1.S] tekrarı metinde bir defa geçmektedir. Aynı tekrarı Dede Korkut’ta “dünli günli/geceli gündüzlü” (2) “دونلى كونلى” [133b-3], Garib-nāme’de “dün gün/gece gündüz” (23) “دون كن” şeklinde görmekteyiz. Burada art zamanlı olarak görülen değişim Türk dilinde çok sık rastladığımız tekrarın birinci bileşeninde kelime başı “t-<d-” ve ikinci bileşeninde kelime başı “k-<g-” değişimidir. Yani “tünli künli>dünli günli” şeklinde art zamanlı bir değişime uğramıştır.

VIII. BÖLÜM

SONUÇ

Tekrar grupları Türk dilinde çok yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bunlar yapı, anlam ve tür bakımından birbirleri ile bağlantılıdır. Bizim çalışmamızda tekrarlar anlam, yapı, tür ve art zamanlılık açısından ele alınmıştır. Ayrıca konu hakkında araştırmacıların yapmış olduğu çalışmalar ve tanımlar incelenmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda tekrarlar için “ikileme, ikizleme, ikiz kelime, tekrar öbeği, tekrar grubu, söz koşması, hendiadyoin” gibi birçok terim kullanıldığı ve tekrar gruplarının genel olarak “ikileme” adı altında sınıflandırıldığı saptanmıştır. Bize göre “ikileme” tanımsal olarak dar bir kapsamı ifade etmektedir. Bu yüzden incelememiz “Tekrar Grubu” ve “Tekrarlar” adı altında yapılmıştır. Ayrıca araştırmacıların büyük bir çoğunluğu tekrarların asıl işlevinin “anlama güç katmak ve pekiştirmek için benzer yapıların yan yana gelmesi” olduğu fikrinde uzlaştığı saptanmıştır. Buna ek olarak tekrarların tek bir kelimeymiş gibi algılanması yani “hendiadyoin” terimi üzerinde durulmuştur. Ayrıca art zamanlılık konusuna da değinilerek kelimelerin art zamanlığı ile ilgili araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir.

Yaptığımız çalışmada Türk dilinin en önemli eserlerinden olan Orhun Abideleri, Dede Korkut, Garib-nāme adlı eserlerimizin söz varlığı içerisinde yer alan “Tekrar Grubu” adı altında isimlendirdiğimiz yapıları tek tek fişleyip adı geçen metinlerde benzer ses ve kelime tekrarlarını art zamanlı bir bakış açısıyla saptamaya çalıştık. Bu yapıları belirleyebilmek için Hatiboğlu’nun *Türk Dilinde İkileme* adlı çalışmasından faydalandık. Ayrıca Hatiboğlu’nun çalışmasında yer almayan ek-eylemle kurulan tekrarlı yapılara da rastladık. Bu yapılardan bazıları, “şādumāndur şādumān/her zaman sevinçli olmak [593.B], cāna cāndur/cana candır [4779.B]” şeklinde Garib-nāme’de yer almaktadır. Bize göre tekrar yapısında anlamı pekiştiren “+Dur” eki yani ek eylem eki olmuştur.

İncelememiz sonucunda Orhun Abideleri’nde 83, Garib-nāme’de 706, Dede Korkut’ta ise 542 tekrarlı yapıya rastladık. Bu yapıların sıklık açısından metinlerde en çok yinelenenlerini belirledik. Bunlar; Orhun Abideleri’nde: “ışig küçüg/işi gücü (10),

yer sub/yer su (6), ölü yitü/öle yite(5), atı küsi/adı sanı (5), eçüm apam/acdadım (4)”; Garib-nāme’de: “bellü beyān/açık bir şekilde (107), öñden soña/baştan sona (106), bir bir/ birer birer (80), kıldan kıla/inceden inceye (69), dürlü dürlü/türlü türlü (16), kim kim/kim kim (10)”; Dede Korkut’ta: “tavla tavla/at ahırı (15), kıtar kıtar/sıra sıra dizilmek (15), ağ boz/beyaz gri (14), ağ ban/beyaz süslü çadır (14), altun ban/altın renginde beyaz süslü çadır (11), oğul oğul ay oğul/ oğul oğul ay oğul (10) şeklindedir ve metinlerde en sık geçen tekrar yapılarıdır. Bu yapıları anlam, sözcük türü, yapı ve kuruluş ve art zamanlılık açılarından ele aldık. Söz konusu metinlerde en çok geçen tekrarları grafik üzerinde gösterdik ve bazılarını yorumladık. Art zamanlı olarak değişim geçirmiş olduğunu düşündüğümüz birtakım tekrar örneklerine rastladık. Bu örnekler: “tünli künli [OA-BKA, GDY, 1.S] > dünli günli [DK-133b-3], yimek içmek [GN-2019.B] > yemek içmek [DK-65a-13], zār zār [GN-5558.B] > zārı zārı [DK-48a-8]” tekrarlarıdır. Bunların yanında sırasıyla Garib-nāme’de: “ ata ana [3110.B], bir bir [274.B], döne döne [7861.B], elden ele [5633.B], gel- git- [654.B], ol- ol- [8569.B]”; Dede Korkut’ta: “ata ana [133a-10]; bir bir [32b-9]; döne döne [76a-2], êlden êle [4b-7 – 4b-8], gel- git- [34b-12], ol- ol- [4a-11]”. Orhun Abideleri’nde: “öl- yit- [KTA, DY, 28.S]” ve Dede Korkut’ta: “öl- yit- [6a-13]” gibi birtakım örneklere de rastladık. Bu tekrarlar herhangi bir değişime uğramaksızın söz konusu metinlerde varlığını aynen sürdürmüşlerdir.

Sonuç olarak, Türkçenin zenginliğini gösteren tekrar gruplarını seçilen eserler içerisinde saptamaya ve varsa bunların art zamanlı değişim geçirmiş olanlarını bulmaya çalıştık. Tekrarlara arz zamanlı bir bakış açısı ile yaklaşarak, tekrarların dilin içerisinde durumlarını gözlemlemeye çalıştık. Yaptığımız çalışma tekrarlar üzerine yapılmış birçok çalışmadan sadece bir tanesidir. Ancak tekrarlar üzerine bu bakış açısıyla yapılmış ilk çalışmadır. Tekrar gruplarının halen problemleri çözülmemiş ve araştırılması gereken bir konu olduğu kanısındayız. Elbette çalışmamızın eksik kalmış yanları olacaktır. Biz sadece bu yapılara farklı bir bakış açısı kazandırmak amacıyla bu çalışmayı yapmış olduk.

BİBLİYOGRAFYA

1. AĞAKAY Mehmet Ali, “İkizlemeler Üzerine”, Türk Dili, cilt: II, sayı: 16, Ankara 1953; Türk Dili, cilt: II, sayı: 17, Ankara 1953.
2. AĞAKAY Mehmet Ali, “Türkçede Kelime Koşmaları”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara 1954.
3. AKTAN Bilal, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.
4. ALKAYA Ercan, “Orta ve Doğu Karadeniz Ağızlarında Görülen İkilemeler Üzerine Bir Değerlendirme”, Turkish Studies, Volume 3/3 Spring, 2008.
5. ATALAY Besim, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara: Cilt I, II, III, VI 1939-1941.
6. AYDIN Mehmet, *Dilbilimi El Kitabı(Temel Kavramlar ve Konular)*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.
7. ÇAĞATAY Saadet, “Uygurcada Hendiadyoinler”, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara 1978.
8. ÇAĞATAY Saadet, “Uygurcada Hendiadyoinler”, Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara 1978.
9. ÇAĞIRAN Önder, “Osman Nedim Tuna’nın İkilemelerindeki Ünsüz Dizisine Bazı Ekler”, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara 2004.
10. ÇORAKLI Şahbender, Türkçe ve Almancada İkilemeler, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Alman Dili ABD, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1991.
11. DELİCE H. İbrahim, *Türkçede Söz Dizimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
12. DİLÇİN Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 2009.
13. Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, DTCF Yayınları, Ankara 1987.
14. EKER Süer, *Çağdaş Türk dili*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010.
15. EREN Hasan, “İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında”, DTCF Dergisi, cilt: 7, sayı: 2, Ankara 1949.
16. ERGİN Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2009.
17. ERGİN Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2006.
18. ERKUL Rasih, *Cümle Metin Bilgisi*, Anı Yayınları, Ankara 2007.
19. GRÖNBECH K., *Türkçenin Yapısı*, (Çev: Mehmet Akalın), Ankara 2002.

20. GÜLENSOY Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
21. GÜLSEVİN Gürer - BOZ Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Kitapevi Yayınları, Ankara 2010.
22. GÜLSEVİN Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara 2011.
23. HATİBOĞLU Vecihe, *Türk Dilinde İkileme*, TDK Yayınları, Ankara 1981.
24. KARAHAN Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
25. KARAHAN Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
26. ÖLMEZ Mehmet “Eski Uygurca *Odug Sak* İkilemesi Üzerine”, Türk Dilleri Araştırmaları 8, 1998.
27. ÖZKAN Bülent, “Türkiye Türkçesinde İkili Tekrarlar”, Turkish Studies Volume 6/1 Winter 2011.
28. ÖZSOY Bekir Sami, *Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
29. ÖZSOY Bekir Sami, *Dede Korkut Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
30. TEKİN Talat, *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk*, Simurg Yayınları, İstanbul 1995.
31. TEKİN Talat, *Orhun Türkçesi Grameri*, Simurg Yayınları, İstanbul 2000.
32. TOKLU Osman, *Dilibilime Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.
33. TOPALOĞLU Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.
34. TUNA Osman Nedim, “Türkçede Tekrarlar I”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt III, İstanbul 1948.
35. TUNA Osman Nedim, “Türkçede Tekrarlar II”, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt IV, İstanbul 1950.
36. TUNA Osman Nedim, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabî Bir Ünsüz Dizisi”, Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten, 1982-1983.
37. Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Ankara 2005.
38. ZÜLFİKAR Hamza, *Türkçede Ses Yansımaları İkilemeler*, TDK Yayınları, Ankara 1995.